

Tim Ujedinjenih nacija
u Bosni i Hercegovini

**ZAJEDNIČKA
PROCJENA STANJA
2008**



Tim Ujedinjenih nacija
u Bosni i Hercegovini

**ZAJEDNIČKA
PROCJENA STANJA (CCA)
2008**

oktobar 2008



Sadržaj:

Sažetak	5
Skraćenice i akronimi	11
Osnovni indikatori za BiH	13
1. Uvod	17
1.1 UN-ov ciklus planiranja na nivou države	17
Zajednička procjena stanja za zemlju (CCA)	17
Okvir razvojne pomoći UN-a (UNDAF)	18
1.2 Državni proces planiranja u BiH	18
1.3 Konceptualni okvir CCA	19
Pristup razvoju zasnovan na pravima	19
Pristup zasnovan na pravima i socijalna uključenost	19
2. Stanje razvoja u BiH	21
2.1 Opći podaci	21
2.1.1 Društvo u tranziciji	21
2.1.2 Na putu ka EU	21
2.1.3 Pregled političke i ekonomske situacije	22
2.1.4 Demografija	22
2.2 Razvojni izazovi	24
2.2.1 Uprava	24
Ustav	24
Javna uprava	25
Lokalna uprava	26
Građanski aktivizam i civilno društvo	26
Pravda	27
2.2.2 Socijalna isključenost	28
Siromaštvo	30
Nezaposlenost, neaktivnost i neformalno zapošljavanje (rad na crno) ..	30
Penzijski i sistemi socijalne zaštite	31
Sistem obrazovanja	33
Zdravstveni sistem	34
2.2.3 Upravljanje okolišem	35
2.2.4 Sigurnost ljudi	36
2.2.5 Neravnopravnost spolova	37
2.2.6 Migracije	38
2.2.7 Infrastruktura za ostvarivanje ljudskih prava	39
3. Državni razvojni okvir	41
3.1 Ocjena rezultata Srednjoročne razvojne strategije	41
3.2 Prioriteti i obaveze institucija vlasti (2008. – 2013.)	42
3.3 Međunarodni normativni okviri	43
3.3.1 Konvencije o ljudskim pravima	43
3.3.2 Multilateralni sporazumi o okolišu (MEA)	44
3.3.3 Druge konvencije i međunarodni sporazumi	44
3.4 Prioriteti i procesi u pristupanju Evropskoj uniji	45
4. Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih nacija u BiH	47
4.1 Osnovna područja rada UN agencija u BiH	47
Izgradnja kapaciteta	48
Djelotvornost pomoći	48
Zajednička izrada programa	49
4.2 Trendovi razvojne saradnje UN-a u BiH	49

5. Glavni partneri u saradnji u razvoju u BiH	51
5.1 Multilateralne i bilateralne organizacije	51
5.2 Mehanizam razvojne saradnje 2006 – 2007.	52
5.3 Trendovi u razvojnoj pomoći	52
Trendovi u oblasti razvojne pomoći: po sektorima	53
Trendovi u oblasti razvojne pomoći: po agencijama	53
Saradnja organizacija civilnog društva sa UN-om	54
Privatne kompanije koje saraduju sa UN-om	54
6. Zaključci: Budući izazovi	55
Aneks 1: Ratifikacija međunarodnih sporazuma ljudskim pravima od strane BiH	57
Aneks 2: Glavni nalazi analitičkih izvještaja UN-a o BiH	65
Aneks 3: Grafikoni iz Izvještaja o aktivnostima donatora	73
Aneks 4: Realizacije Milenijumskih razvojnih ciljeva	75
Aneks 5: UN-ovi programi za prijenos u novi UNDAF	77

1. Bosna i Hercegovina (BiH) predstavlja jedinstveno okruženje za rad i djelovanje UN-a. Zemlja je iz postkonfliktnog razdoblja ušla u fazu stabilnijeg razvoja, uz dugoročni cilj da postane članicom Evropske unije. Razmjere reformi na svim nivoima vlasti i uprave u ovom su periodu višeslojne, a istovremeno predstavljaju i izuzetan izazov.
2. Prepreka realizaciji ovih potencijala su, međutim, opterećujuća ustavna struktura, neefikasan sistem uprave i nizak nivo socijalnog povjerenja i socijalnog kapitala među građanima. Tim UN-a za BiH (UNCT) trenutno realizira ciklus planiranja za period od 2010. do 2014. godine koji će osigurati osnove kako bi se vlastima i građanima BiH pomoglo u postizanju neophodnih reformi.
3. Zajednička procjena stanja za zemlju (CCA) i Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih nacija (UNDAF), podržavaju i stavljaju naglasak na taj ciklus planiranja i u osnovi predstavljaju mehanizme na razini države kojima se osigurava kohezija i koordinacija rada UNCT-a. CCA UNDAF-u osigurava analitičku osnovu, ispitujući i utvrđujući prioritete u smislu ključnih razvojnih izazova u zemlji koje je identificirao UNCT u saradnji s vladom. Informacija se potom u UNDAF-u koristi kako bi se definirali konkretni ciljevi za buduće programiranje. Time će se osigurati temelji za sljedeći ciklus UNDAF-a u BiH, od 2010. do 2014. godine, čiji su vremenski okviri usklađeni s procesom planiranja koji realiziraju vlasti u BiH.
4. Zajedno, ovi dokumenti predstavljaju osnovu UN-ovog višegodišnjeg ciklusa planiranja i prilagođeni su specifičnom kontekstu razvoja u BiH. Tako je njihov cilj baviti se razvojnim prioritetima zemlje kako bi se uspostavila koordinacija između agencija i smanjila dupliciranja i preklapanja u njihovom radu. UNDAF, koji je izrađen u saradnji s vlastima, usklađen je sa načelom iz Pariške deklaracije o odgovornosti domaćih vlasti.
5. Ovaj su CCA pripremile rezidentne agencije UN-a u BiH, u konsultaciji s nerezidentnim agencijama i predstavnicima Direkcije za ekonomsko planiranje i Ministarstvom finansija i trezora. Provedene su i konsultacije na entitetskom nivou te sa predstavnicima civilnog društva. CCA se oslanja na istraživanja koja su provodile vlasti, agencije UN-a i druge organizacije unutar međunarodne zajednice u BiH.

6. Konceptualni okvir za ovu analizu temelji se na pristupu razvoju zasnovanom na ljudskim pravima (HRBA) i sličnosti tog pristupa sa EU agendom za socijalnu uključenost. Fokusira se na razvojne izazove koji se odnose na promoviranje i zaštitu prava; smanjenje diskriminacije, nejednakosti i socijalne isključenosti te stvaranja pozitivnog okruženja za širi humani razvoj.
7. Na toj je osnovi identificirano i ispitano sedam ključnih izazova s kojima se zemlja suočava: uprava, socijalna isključenost, upravljanje okolišem, ljudska sigurnost, nejednakopravnost spolova, migracije i infrastruktura u vezi s ljudskim pravima u BiH. Kod svakog od navedenih izazova opisuje se postojeće stanje i identificiraju osnovni nedostaci kapaciteta.
8. Glavni izazovi pitanju dobre uprave u BiH dijelom proizlaze iz kompleksnog ustavnog ustrojstva koje je prouzrokovalo pojavu nejake centralne vlasti, duplicirane strukture uprave i prekomjerno uvećani troškovi. Ukupno gledano, strukture uprave na svim nivoima pate od preklapanja nadležnosti i odgovornosti i nedostatka koordinacije, bez dovoljno jasne podjele finansijskih, legislativnih i izvršnih ovlasti i odgovornosti.
9. U javnoj upravi takva pojava dovodi do neadekvatnosti u procesu izrade i usvajanja politika, upravljanja javnim finansijama i ljudskim resursima na državnom i entitetskom nivou, dok rascjepkanost uprave na lokalnom nivou dovodi do nezadovoljavajućih usluga, odnosno njihovog pružanja. Sposobnost zemlje da se suoči s nasiljem sukoba iz prošlosti sprečava i nemogućnost pravosudnog sistema da razriješi postojeći broj zaostalih slučajeva ratnih zločina.
10. Značajan problem za BiH predstavlja socijalna isključenost. Preko polovine stanovništva suočeno je s jednim ili više oblika isključenosti dok je njih 23.7% u riziku od siromaštva. U zemlji je, i pored povoljnog i stabilnog ekonomskog rasta, i dalje prisutan visok nivo siromaštva. Razina nezaposlenosti i dalje je visoka - 23.4% (26.8% među ženama i 47.5% među mladima). Najugroženije grupe su, između ostalog, starije osobe, osobe s invaliditetom, raseljene osobe, Romi, porodice s dvoje ili više djece, mladi nezaposleni ili oni bez ili niskim stepenom kvalificiranosti te nacionalne manjine ili konstitutivni narodi u manjinskom položaju.
11. U smislu sposobnosti vlasti da riješe pitanje socijalne isključenosti, značajni problemi vezuju se za socijalnu zaštitu te obrazovne i sisteme zdravstvene zaštite. Prava na pomoć iz sistema socijalne zaštite u BiH se većinom baziraju na statusu umjesto na potrebi, dok prepreku kod pružanja pomoći na lokalnoj razini predstavljaju osobljem nedovoljno popunjeni centri za socijalni rad, bez dostatnih finansijskih sredstava.
12. Obrazovni sistem, pak, karakteriziraju visok nivo diskriminacije na etničkoj osnovi te niske stope pohađanja škola. Sistem zdravstvene zaštite je rascjepkan te mu nedostaju adekvatni finansijski resursi: petina stanovništva nije obuhvaćena zdravstvenim osiguranjem.
13. U periodu nakon sukoba u BiH, upravljanje okolišem nije zauzimalo visoko mjesto na listi prioriteta. Stoga je, premda vlasti sada ukazuju na okoliš kao na sve veći prioritet, kapacitete institucija za upravljanje okolišem tek treba razviti. Upravljanje okolišem trenutno je opterećeno nedostatcima u smislu politika i zakonskih okvira, nepostojanja nadležnosti i kapaciteta na državnom nivou te nejasne podjele odgovornosti među različitim nivoima vlasti.

14. Dodatnu slabost u upravljanju okolišem predstavljalo je neefikasno prikupljanje podataka i monitoring te ukupni nedostatak informiranja i educiranja javnosti o pitanjima vezanim za okoliš. Ovi su izazovi utjecali na sposobnost vlasti da ispune svoje obaveze u skladu s Multilateralnim sporazumima o okolišu, koje je potpisala.
15. Mine te zalihe oružja i municije širom zemlje nasljeđe su rata. 3.4% teritorije još uvijek je zagađeno minama, oko 16% domaćinstava posjeduje nelegalno oružje, a velike su i zalihe viška municije. Pored toga što predstavljaju direktnu prijetnju sigurnosti ljudi, prisutnost neaktiviranih mina sprečava razvoj određenih privrednih sektora, poput poljoprivrede, zaštite okoliša i turizma. Dodatnu prijetnju sigurnosti ljudi predstavlja nepostojanje adekvatno koordiniranog upravljanja vanrednim situacijama i kapaciteti za smanjenje rizika na državnom nivou.
16. Premda je spolna diskriminacija općeprisutna širom društva u BiH, poseban razlog za brigu su tri problema: isključenost iz političkih procesa, pristup zapošljavanju i tržištu rada te spolno zasnovano nasilje. Isključenost žena iz sudjelovanja u političkom domenu jasno ilustrira činjenicu da svega 9% liderskih položaja pripada ženama, dok je među 64 ministarske pozicije u vladi i na državnoj i na entitetskoj razini, svega šest žena.
17. U smislu ekonomske nejednakosti, žene u BiH čine svega 34% radne snage i suočene su sa stopom nezaposlenosti od 26.8% u poređenju sa 21.4% nezaposlenih muškaraca. Istraživanja o nasilju u porodici sugeriraju da je nasilje pet puta više puta usmjereno prema ženama i djeci nego prema muškarcima. Sposobnost institucija vlasti da se suoče i riješe ovu i druge vrste spolne neravnopravnosti u BiH ugrožava nedostatak sveobuhvatnih podataka klasificiranih prema spolu.
18. Emigranti trenutno čine 37.7% stanovništva BiH. Osim onih koji su BiH napustili tokom rata, još 110,000 građana BiH je od tada emigriralo iz BiH, a među njima je 43,000 onih koji su zastalno promijenili svoje državljanstvo. Uz tako veliku dijasporu, značajan je i njen doprinos ekonomiji u smislu novčanih transfera.
19. Olakšavanje uvjeta za dobivanje EU viza za građane BiH ovisi o unapređenjima standarda institucija vlasti u smislu upravljanja migracijama. Vlade se suočavaju sa brojnim izazovima koji se odnose na upravljanje granicama, pri čemu se BiH koristi kao zemlja porijekla, tranzita i određišna država za protuzakonite migracije, trgovinu ljudima i krijumčarenje. Kapacitete vlasti za rješavanje ovih problema narušava odsustvo zvanične i koherentne migracijske politike na nivou države, kojom bi se obuhvatila pitanja i imigracije i emigracije.
20. Infrastruktura koja se odnosi na ljudska prava u BiH je prilično sveobuhvatna. U okviru Ustavnog suda postoji Komisija za ljudska prava; državni parlament ima Komisiju za ljudska prava, a na državnom nivou postoji i Agencija za jednakopravnost spolova. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice ima mandat da promovira uvažavanje ljudskih prava i u tom je svojstvu uspostavilo i Vijeće za djecu. Trenutno se provode reforme Institucije ombudsmana na državnom nivou, premda je napredak spor.
21. Uprkos ovakvoj infrastrukturi, vidljivi su značajni nedostaci u smislu koordinacije i identificiranja jasnih linija odgovornosti i efikasnosti. Mogućnosti građana da razriješe kršenja ljudskih prava dodatno otežava neadekvatan i neefikasan pravosudni sistem.

22. Sposobnosti institucija vlasti da se suoče sa navedenim izazovima će, u dijelu ovisiti i o kvalitetu novog državnog razvojnog okvira. U toku je izrada narednog kruga domaćih razvojnih strategija, a za uspjeh ovog procesa ključno je jasno poimanje iskustava stečenih kroz prethodnu, Srednjoročnu razvojnu strategiju (2004 – 2007.).
23. Analiza rezultata MTDS-a pokazala je kako način na koji su iskazani ciljevi, pokazatelji i prioriteti u ovoj strategiji nije omogućio pouzdanu evaluaciju. Pored identifikacije jasnijih ciljeva, u ocjeni vlasti MTDS-a se zahtijeva i da naredne strategije uključuju i jačaju okvire za monitoring i evaluaciju, jasnu identifikaciju finansijskih i ljudskih resursa potrebnih za implementaciju, inkorporiranje rodni pitanja te ponovnu prioritizaciju mjera koje nisu implementirane te ciljeve koji će biti dogovoreni kroz konsultacijski proces.
24. Strategije čija je izrada u toku također trebaju biti usklađene i sa međunarodnim normativnim okvirima, posebno s međunarodnim konvencijama i sporazumima čija je članica BiH. Međunarodne konvencije o ljudskim pravima, multilateralni sporazumi o okolišu i drugi (poput konvencija ILO) koje zastupa UNCT, mogu predstavljati osnovu za definiranje domaćih strategija koje će zadovoljavati međunarodne standarde.
25. Izrada domaćih strategija se također odvija i u kontekstu nastojanja i planova BiH u smislu priključenja Evropskoj uniji, što podrazumijeva usklađivanje sa sporazumima EU poput Evropskog partnerstva ili Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Finansijska podrška procesu pridruživanja BiH Evropskoj uniji osigurava se kroz Instrument predpristupne pomoći (IPA), kojim treba upravljati djelotvorno kako bi se ostvarili optimalni rezultati.
26. Središnje mjesto koje zauzima agenda za pristupanje EU zahtijeva poseban oblik saradnje između UNCT-a u BiH i Evropske komisije, kao punu podršku aspiracijama BiH u za članstvo u EU. UNCT stoga radi i djeluje u skladu sa EU agendom, u isto vrijeme nadopunjujući pristup EU snažnijim naglaskom na ljudska prava i smanjenje siromaštva.
27. Izrada narednog UNDAF-a oslanjat će se na brojne elemente: iskustva stečena u prethodnom ciklusu, ekspertizu UNCT-a u izgradnji kapaciteta i koordiniranju pomoći te važnosti zajedničkog programiranja. Očekivani rezultati identificirani u prethodnom UNDAF ciklusu su bili: jačanje odgovornosti i otvorenosti institucija vlasti spram proaktivnih građana; unaprijeđen pristup i kvalitet osnovnog obrazovanja te usluga zdravstvene i socijalne zaštite i unaprijeđeno upravljanje protuminskim djelovanjem, uključujući i upozoravanje na mine i pomoć žrtvama mina od strane vlasti i lokalne zajednice te malim (malokalibarskim) oružjem i lakim naoružanjem na državnoj i lokalnoj razini.
28. Ako glavne izazove u razvoju s kojima se suočava BiH tumačimo u kontekstu državnog razvojnog okvira, međunarodnih normativnih standarda i EU agende, na površinu izlaze tri razvojna izazova koji imaju potencijala da postanu središtem programa rada vlasti BiH i UN-a u narednom ciklusu UNDAF-a, uz oslanjanje na komparativne prednosti UNCT-a u BiH. To su: socijalna uključenost, izgradnja kapaciteta za dobro upravljanje te okoliš. Dodatni stalni izazov predstavlja i sigurnost ljudi.

29. Ova četiri prioriteta uzimaju u obzir promjene u razvojnom kontekstu u BiH koji se transformirao od odgovora na humanitarnom planu u periodu neposredno nakon rata ka stabilnijem razvojnom okruženju. Pored toga, oni su u skladu i sa domaćim i prioritetima EU, kroz koje socijalna uključenost dobiva veću pažnju te smanjenje rizika od nepogoda, nesreća i izvanrednih situacija te upravljanja okolišem koji se javljaju kao novi prioriteti.
30. Namjera je da ova četiri prioriteta predstavljaju središte konsultacija po UNDAF-u. Program rada UNCT-a koji je pripremljen oblikovat će se kroz konsultativni proces koji će uključivati sektor vlasti u BiH i civilno društvo te u saradnji sa međunarodnom zajednicom u BiH.

Skraćenice i akronimi

ABD	Pristup zasnovan na osobenostima područja
AWP	Godišnji plan rada
BHMAC	Centar za deminiranje BiH
BiH	Bosna i Hercegovina
CAT	Konvencija o eliminaciji mučenja
CCA	Zajednička procjena stanja za zemlju
CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
CERD	Međunarodna konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije
CO	Ured za određenu zemlju
CPAP	Akcioni plan programa za zemlju
CRC	Konvencija o pravima djeteta
CSO	Organizacija civilnog društva
DEP	Direkcija za ekonomsko planiranje
DGO	Ured Grupe UN-a za razvoj
EPPU	Jedinica za ekonomsko planiranje i implementaciju Srednjoročne razvojne strategije BiH
FAO	Organizacija UN-a za hranu i poljoprivredu
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
GG	Gender grupa
HRBAP	Pristup programiranju zasnovan na ljudskim pravima
ICESCR	Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima
ICCPR	Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima
IDP	Interno raseljena osoba
IFAD	Međunarodni fond za razvoj i poljoprivredu
ILDPA	Projekat integriranog lokalnog razvoja
ILO	Međunarodna organizacija rada
IMF	Međunarodni monetarni fond
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
IPH	Zavodi za javno zdravstvo
LVA	Pomoć žrtvama mina
LSMS	Anketa mjerenja životnog standarda
MEA	Multilateralni sporazum o okolišu
M&E	Monitoring i evaluacija
MDG	Milenijumski razvojni cilj
MICS	Istraživanje višestrukih indikatora

MRE	Upozoravanje na mine
MTDS	Srednjoročna strategija razvoja
MVA	Pomoć žrtvama mina
NGO	Nevladina organizacija
OHCHR	Ured visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za ljudska prava
OHR	Ured visokog predstavnika
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
PRSP	Strategija smanjenja siromaštva
RBM	Upravljanje zasnovano na rezultatima
RC	Rezidentni koordinator
RCO	Ured rezidentnog koordinatora
RMAP	Općinski razvojni program zasnovan na poštivanju ljudskih prava
RS	Republika Srpska
SALW	Malo oružje i lako naoružanje
SC	Upravni odbor
SOP	Standardne operativne procedure
SUTRA	Održiv prijenos odgovornosti za povratak na nadležne institucije
UNCT	Tim Ujedinjenih nacija za državu
UNDAF	Okvir za razvojnu pomoć Ujedinjenih nacija
UNDGO	Ured Grupe Ujedinjenih nacija za razvoj
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
UNECE	Ekonomska komisija Ujedinjenih nacija za Evropu
UNEP	Organizacija Ujedinjenih nacija za okoliš
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za prosvjetu, nauku i kulturu
UNFPA	Populacijski fond Ujedinjenih nacija
UN-HABITAT	Program Ujedinjenih nacija za naseljavanje
UNHCR	Visoki komesar UN-a za izbjeglice
UNICEF	Fond Ujedinjenih nacija za djecu
UNIDO	Organizacija Ujedinjenih nacija za industrijski razvoj
UNIFEM	Razvojni fond Ujedinjenih nacija za žene
UNMAC	Centar Ujedinjenih nacija za deminiranje
UNOHCHR	Ured visokog komesara za ljudska prava Ujedinjenih nacija
UNV	Volonteri Ujedinjenih nacija
UXO	Neeksplozirana ubojita sredstva
VCCT	Dobrovoljno povjerljivo savjetovanje i testiranje
WG	Radna grupa (UNDAF)
WHO	Svjetska zdravstvena organizacija
WTO	Svjetska trgovinska organizacija

Osnovni indikatori za BiH

	Indikator	Vrijednost	Jedinice	Godina	Izvor
Demografski	Stanovništvo (procjena)	3,315	000	2007.	LFS 2007
	Stanovništvo prema spolu	51.4	% žena	2007.	LFS 2007
	Stanovništvo po starosti (mladi od 15)	17.8	%	2007.	LFS 2007
	Stanovništvo po starosti (15-64)	67.4	%	2007.	LFS 2007
	Stanovništvo po starosti (stariji od 64)	14.8	%	2007.	LFS 2007
	Stopa nataliteta	1	rađanja po ženi	2006.	Razvojni indikatori Svjetske banke
	Stopa prirodnog priraštaja: prirodna promjena (rođeni minus umrli) (na 1,000 stanovnika)	-0.2	rođeni - umrli	2007.	EC – Izvještaj o napretku BiH iz 2008.
Ekonomski	BDP (nominalni)	20,950	miliona KM	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
	BDP (nominalni)	14,655	miliona USD	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
	BDP po glavi stanovnika	3,802	USD	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
	BDP, stvarni rast	6.0	%	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
	Stopa nezaposlenosti	23.4	%	2008.	LFS 2008 (preliminarni podaci)
	Stopa nezaposlenosti po spolu (žene)	26.8	%	2008.	LFS 2008 (preliminarni podaci)
	Stopa nezaposlenosti po spolu (muškarci)	21.4	%	2008.	LFS 2008 (preliminarni podaci)
	Stopa nezaposlenosti, mladi	47.5	%	2008.	LFS 2008 (preliminarni podaci)
	Udio u radnoj snazi prema spolu (muškarci)	63.5	%	2007.	LFS 2007
	Udio u radnoj snazi prema spolu (žene)	36.5	%	2007.	LFS 2007
	Stopa inflacije - april 2008. (prosjeak za 12 mjeseci)	3.5	%; godina – tokom godine	2008.	Statistika BiH
	Stopa inflacije –april 2008.	7.5	%; godina-tokom godine	2008.	Statistika BiH
	Industrijska proizvodnja (FBiH)	8.6	%	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
	Industrijska proizvodnja (RS)	1.4	%	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
	Prosječna neto plaća (FBiH)	662	KM mjesečno	2007.	Statistika BiH
	Penzija (FBiH)	284	KM mjesečno	2007.	Statistika BiH
	Potrošačka korpa (FBiH)	509	KM mjesečno	2007.	Statistika BiH
	Prosječna neto plaća (RS)	585	KM mjesečno	2007.	Statistika BiH
Penzija (RS)	230	KM mjesečno	2007.	Statistika BiH	
Potrošačka korpa (RS)	500	KM mjesečno	2007.	Statistika BiH	

	Indikator	Vrijednost	Jedinice	Godina	Izvor
	Prosječna neto plaća (BD)	684	KM mjesečno	2007.	Statistika BiH
	Penzija (BD)	243	KM mjesečno	2007.	Statistika BiH
	Potrošačka korpa (BD)	438	KM mjesečno	2007.	Statistika BiH
	Prosječna neto plaća (BiH)	630	KM mjesečno	2007.	Statistika BiH
	Vanjski dug vladinog sektora/ BDP	18.6	%	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
	Servisiranje vanjskog duga	3.0	% izvoza	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
	Direktna strana ulaganja	2.89	milijardi KM	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
	Direktna strana ulaganja	13.8	% BDP-a	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
	Uvoz	13.9	milijardi KM	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
	Izvoz	5.9	milijardi KM	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
	Vanjskotrgovinski deficit	8.0	milijardi KM	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
	Bruto strane rezerve	6.7	milijardi KM	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
	Neto slobodne strane rezerve	393.7	miliona KM	2007.	Godišnji izvještaj Centralne banke BiH
Siromaštvo	Laeken indikator, "Stopa onih u riziku od siromaštva" (relativna mjera; 60% prosječnog prihoda)	23.7	%	2007.	NHDR 2007 / Anketa o potrošnji domaćinstava
	Laeken indikator po spolu (žene)	23.7	%	2007.	NHDR 2007 / Anketa o potrošnji domaćinstava
	Laeken indikator po spolu (muškarci)	23.7	%	2007.	NHDR 2007 / Anketa o potrošnji domaćinstava
	Ukupan broj	17.8	%	2004.	Svjetska banka LSMS (talas #4)
	Indeks ljudskog siromaštva	13.9	%	2004.	Izveštaj o humanom razvoju
Zdravlje	Očekivani životni vijek (muškarci)	72.1	godina	2006.	Razvojni indikatori Svjetske banke
	Očekivani životni vijek (žene)	77.3	godina	2006.	Razvojni indikatori Svjetske banke
	Stopa smrtnosti novorođenčadi/djece (na 1,000, ispod 5 godina)	15	umrlih	2006.	Razvojni indikatori Svjetske banke
	Stopa smrtnosti novorođenčadi (na 1,000, ispod 1 godine)	7.5	umrlih	2006.	EC – Izvještaj o napretku BiH iz 2008
	Stopa smrtnosti majki (na 100,000 poroda)	5.05 (e)	umrlih	2001.	Odjel za statistiku UN
	Stopa novorođenčadi s malom tjelesnom težinom na porodu	4.5	%	2006.	UNICEF BiH (MICS 2006)
	Stopa vakcinacije djece (tuberkuloza)	95.8	%	2006.	UNICEF BiH (MICS 2006)

	Indikator	Vrijednost	Jedinice	Godina	Izvor
	Stopa vakcinacije djece (polio)	79.0	%	2006.	UNICEF BiH (MICS 2006)
	Stopa vakcinacije djece (DPT)	78.0	%	2006.	UNICEF BiH (MICS 2006)
	Stopa vakcinacije djece (ospice)	75.0	%	2006.	UNICEF BiH (MICS 2006)
	Stopa vakcinacije djece (potpuna vakcinacija)	61.2	%	2006.	UNICEF BiH (MICS 2006)
	Prevalencija HIV-a među odraslima	< 0.1	%	2005.	Razvojni indikatori Svjetske banke
	Stanovništvo priključeno na glavni sistem vodosnabdijevanja	< 60 (e)	%	2007.	UNDP BiH Ažurirani izvještaj o postizanju MDG u BiH, 2004.: UNDP proc.)
	Stanovništvo koje ima priključak na kanalizaciju	< 40 (e)	%	2007.	UNDP BiH Ažurirani izvještaj o postizanju MDG u BiH, 2004.: UNDP proc.)
Obrazovanje	Stopa pohađanja osnovne škole	98.4	%	2006.	UNICEF BiH (MICS 2006)
	Stopa pohađanja srednje škole	79.3	%	2006.	UNICEF BiH (MICS 2006)
	Žene bez ikakvog školskog obrazovanja	17	%	2007.	Nacionalni izvještaj o humanom razvoju (2007.)
	Muškarci bez ikakvog školskog obrazovanja	6	%	2007.	Nacionalni izvještaj o humanom razvoju (2007.)
Sigurnost ljudi	Pokrivenost minama	3.42	% ukupnog tla	2008.	Protuminsko djelovanje - BiH
	Povratnici (iz inostranstva od GFAP-a – 1995.)	446,611	pojedinaца	31.12. 2007.	UNHCR BiH
	Povratnici (raseljene osobe od GFAP-a – 1995.)	578,400	pojedinaца	31.12. 2007.	UNHCR BiH
	Povratnici (ukupno od GFAP-a – 1995.)	1,025,011	pojedinaца	31.12. 2007.	UNHCR BiH
	Interno raseljene osobe	130,984	pojedinaца	31.12. 2007.	UNHCR BiH
Stil življenja	Penetracija Interneta	20.3	%	2007.	Međunarodna telekomunikacijska unija
	Broj korisnika mobilnih telefona na 1000 stanovnika	274.2	vlasnika	2003.	EC – Izvještaj o napretku BiH – 2008.
Infrastruktura	Gustina željezničke mreže (na 1,000 km ²)	20.1	operativne linije	2007.	EC – Izvještaj o napretku BiH – 2008.
Humani razvoj	Indeks humanog razvoja	0.804		2004.	NHDR 2007.
	Indeks razvoja po spolovima	0.801		2004.	NHDR 2007.
	Rukovodni položaju u vlasti koje zauzimaju žene (predsjedništva, ministarska i zamjenička mjesta)	9	%	2007.	Vlasti BiH

1.1 UN-ov ciklus planiranja na nivou države

Zajednička procjena stanja za zemlju (CCA) i Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih nacija (UNDAF) su osnovni mehanizmi na razini države za operacionalizaciju procesa reforme Ujedinjenih nacija, koje je 1997. godine započeo tadašnji generalni sekretar Kofi Annan. Osnovni cilj procesa reformi je uspostavljanje veće kohezije i koordinacije djelovanja UN-a putem timova UN-a za zemlje (UNCT) s ciljem povećavanja efikasnosti i efektivnosti u rješavanju razvojnih prioriteta zemalja i smanjenja dupliciranja i preklapanja. Proces CCA/UNDAF je u potpunosti usklađen sa načelima Pariške deklaracije o odgovornosti domaćih vlasti i vodećoj ulozi razvojne agende same države.

Zajednička procjena stanja za zemlju (CCA)

CCA je zajednički instrument koji UN-ove agencije pripremaju u konsultaciji s domaćim vlastima kako bi osigurali analitičku procjenu stanja razvoja date zemlje. Dokument ne daje iscrpnu analizu stanja razvoja u BiH već predstavlja referentni dokument kojim se prezentiraju osnovne karakteristike stanja razvoja za BiH. Njime se identificiraju glavna pitanja u domenu razvoja na temelju Milenijumskih razvojnih ciljeva (MDG) i drugih međunarodnih obaveza iskazanih u Milenijumskoj deklaraciji, međunarodnim konvencijama te samitima, konferencijama i instrumentima za realizaciju ljudskih prava. CCA, pak, prije svega uspostavlja temelj za utvrđivanje prioriteta u Okviru za razvojnu pomoć UN-a.

Ovaj je CCA osmišljen u skladu sa procesom planiranja domaćih vlasti u BiH i nadgrađuje se na značajan opus raspoloživih analitičkih dokumenata, uključujući, pored dokumenata UN-a i vlasti u BiH, na Izvještaj Evropske komisije o napretku BiH za 2008. godinu i Strategiju partnerstva Svjetske banke za BiH. Prema uobičajenoj praksi kod ciklusa planiranja za potrebe UNDAF-a, rad na CCA počeo je dvije godine prije kraja tekućeg UNDAF perioda (2005 – 2009.), a okončan je u oktobru 2008. kako bi se mogao iskoristiti za pripremu novog UNDAF-a.

CCA je napisan u bliskoj saradnji i koordinaciji s Vijećem ministara BiH. Direkcija za ekonomsko planiranje (DEP) i Ministarstvo finansija i trezora su glavni partneri UNCT-a i bili su zastupljeni u Radnoj grupi za CCA. DEP je tijelo koje je uspostavilo Vijeće ministara BiH koje je direktno odgovorno za izradu završnog izvještaja po Srednjoročnoj razvojnoj strategiji BiH 2004-2007. (MTDS) te za pripremu narednih državnih dokumenata strateškog razvoja u BiH.

CCA je pripremio rezidentni Tim UN-a za BiH (UNDP/UNV, UNICEF, UNFPA, ILO, UNESCO, IOM, WHO, UNHCR, UNIFEM) u konsultaciji s nerezidentnim agencijama (UNEP, IFAD, UNIDO, FAO, UN Habitat) i vladama u BiH, dok je osiguranje kvaliteta bio zadatak višeg osoblja agencija iz Grupe UN za razvoj na regionalnom nivou.

Okvir razvojne pomoći UN-a (UNDAF)

UNDAF predstavlja zajednički strateški okvir za operativne aktivnosti sistema UN-a na razini određene zemlje, s posebnim fokusom na usklađivanje programa. Polazi od pristupa razvoju zasnovanog na ljudskim pravima i osigurava zajedničku i koherentnu strategiju koja se bavi prioritetima i potrebama zemlje identificiranim u saradnji s vladom. Posebna pažnja se posvećuje načinu na koji Tim UN-a za BiH može pomoći vladama u implementiranju socijalno inkluzivne agende razvoja, koja će se nastavljati na agendu za pristup EU i nadopunjavati je i uzeti u obzir podršku potrebnu za ispunjavanje obaveza po međunarodnim konvencijama i sporazumima.

Novi UNDAF u BiH će osigurati operativni okvir za razvojnu pomoć UN-a u BiH za period od 2010. do 2014. godine. UNDAF će osigurati zajednički operativni okvir UN-a za postizanje ciljeva identificiranih u formi prioriteta zemlje i fokusirat će se na područja u kojima UN u BiH ima komparativnu prednost. Cjelokupni proces CCA/UNDAF u obzir uzima status BiH kao zemlje potencijalnog kandidata za članstvo u EU i aspiracije zemlje da postane članicom Evropske unije. UNDAF će biti korišten kao osnova i za pojedinačne i za zajedničke sporazume agencija s Vijećem Ministara BiH.. UNDAF će, pored toga, naglasiti i sposobnosti i mogućnosti UNCT-a da tokom svog funkcioniranja zajednički osigurava razvoj i implementaciju sve većeg broja zajedničkih programa.

1.2 Državni proces planiranja u BiH

Novi državni proces planiranja zvanično je pokrenut u septembru 2007. godine. Pokrenuo ga je Koordinacioni odbor za ekonomski razvoj i evropske integracije BiH čiji su članovi: predsjedavajući Vijeća ministara BiH, dva entitetska premijera, ministri finansija na državnom i entitetskom nivou te predstavnici Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH (MOFTER), DEP-a i Direkcije za evropske integracije (DEI). Jedna od ključnih odluka Koordinacionog odbora bila je da od DEP-a zatraži pripremu dviju razvojnih strategija za BiH – Razvojnu strategiju BiH (CDS) te Strategiju socijalne uključenosti (SIS) – obje ove strategije obuhvatat će period od 2008. do 2013. godine. Identificirani su strateški prioriteti koji predstavljaju osnovu razvojnih strategija BiH te se oni odražavaju i u CCA.

Premda se MTDS 2004-2007., izrađen na osnovu metodologija Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda, bavio pitanjima smanjenja siromaštva, nove bosansko-hercegovačke strategije će slijediti metodologiju EU, čime se odražavaju nastojanja zemlje da postane zemlja članica EU. U skladu s ovim ciljem, CDS i SIS će poslužiti kao osnova za pripremanje Državnog plana razvoja i Zajedničkog memoranduma o uključenosti (trogodišnji period). Ovi dokumenti su obavezni preduvjeti za članstvo u EU kada zemlja dobije status zemlje kandidata.

1.3 Konceptualni okvir CCA

Pristup razvoju zasnovan na pravima

U novije je vrijeme filozofija humanog razvoja ojačana ugradnjom perspektive ljudskih prava, koja je operacionalizirana kroz pristup razvoju koji se temelji na ljudskim pravima (RBA). Temelje ovog pristupa predstavljaju osnovni međunarodni instrumenti za zaštitu ljudskih te ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava.¹ RBA se, u normativnom smislu, temelji na međunarodnim standardima koji se odnose na ljudska prava, a operativno je usmjeren na promicanje i zaštitu ljudskih prava. Nastoje analizirati nejednakosti koje leže u samom središtu problema razvoja te ispravljaju diskriminatornu praksu i nepravednu distribuciju moći, koji sprečavaju napredak u razvoju. Planovi, politike i procesi razvoja su u RBA povezani u sistem prava i odgovarajućih obaveza definiranih međunarodnim pravom. Time se pomaže u unapređenju održivosti rada i djelovanja na planu razvoja, čime se i žene i muškarci osnažuju za sudjelovanje u formuliranju politika koje se na njih same i odnose.

Milenijumska deklaracija Ujedinjenih nacija eksplicite stavlja i humani razvoj i ljudska prava u središte međunarodnoga plana za novi milenijum. Kada su države članice UN-a obnovile svoju obavezu da promoviraju humani razvoj i štite ljudska prava, složile su se i o osam mjerljivih i vremenski ograničenih ciljeva razvoja – Milenijumskim ciljevima razvoja. Ovi ciljevi osiguravaju fokusiranje nastojanja na smanjenju siromaštva, zajedničku osnovu za mjerenje napretka te predstavljaju važne referentne odrednice u smislu realizacije ekonomskih i socijalnih prava koja su često zanemarena – poput prava žena.

RBA ,pored toga, naglašava i UNCT-ov pristup razvijanju kapaciteta. Naglašavanjem značaja nosilaca dužnosti i nosilaca prava, logično je proširenje RBA kako bi se on odnosio na kapacitet i bavio kapacitetima ovih dviju grupa kroz jačanje otvorenosti institucija i osnaživanje građana. Izgradnjom partnerstva kako sa vladinim sektorom tako i sa civilnim društvom, pristup razvijanja kapaciteta osigurava osnovu za procese koji imaju facilitativnu i participatornu prirodu, koji direktno angažiraju isključene grupe i koji su otvoreni prema prioritetima i ciljevima zemlje i odgovaraju na njih. Ovi pristupi zajedno osiguravaju temelje dobroj upravi te osiguravaju pozitivno i poticajno okruženje za još veći humani razvoj.

Pristup zasnovan na pravima i socijalna uključenost

Ugrađivanje perspektive koja se temelji na ljudskim pravima u rad i djelovanje UN-a na smanjenju siromaštva naglašava brigu za jednakost mogućnosti i nediskriminaciju. S obzirom da siromaštvo često korijene ima u isključenosti ljudi iz ekonomskih prilika i mogućnosti te socijalne interakcije zbog njihove etničke pripadnosti ili pripadanja marginaliziranim skupinama, perspektiva prava koja je uvedena doprinosi razrješavanju takvih temeljnih uzroka siromaštva.

U evropskom kontekstu ovi oblici isključenosti se na najbolji način sažimaju kroz koncept “socijalne isključenosti”. Evropska komisija socijalnu isključenost definira kao proces kojim se “ljudi sprečavaju da u punoj mjeri sudjeluju u ekonomskom, društvenom i građanskom životu i/ili kada je njihov pristup prihodima i drugim resursima (osobnim, porodičnim, društvenim i kulturnim) u tolikoj mjeri neadekvatan da ih sprečava da uživaju

¹ Jednu od najznačajnijih prekretnica u tom smislu predstavljalo je 1966. godine usvajanje “Međunarodnog sporazuma o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima” od strane Ujedinjenih nacija.

standard i kvalitet življenja koji se smatraju prihvatljivim u društvu u kojem žive.”² To se odnosi na ograničeni pristup tržištu rada i drugim mogućnostima zarađivanja za život, poput isključenosti iz informacija, konsultacija, procesa odlučivanja te drugih građanskih prava. “Socijalna uključenost” kao posljedica toga je osnovna paradigma u okviru koje EU rješava problem nejednakosti i neujednačenog razvoja. Svjesni činjenice da je u smislu postizanja Milenijumskih ciljeva razvoja u BiH ostvaren značajan napredak, UNCT okvir socijalne uključenosti koristi kao preciznije prilagođeni, djelotvoran i primjeren pristup konkretnom bosanskohercegovačkom kontekstu.

Kombiniranjem načela nediskriminacije sa aspektom socijalne uključenosti koji odgovara kontekstu u BiH, UNCT poseban fokus zadržava na ugroženim skupinama – onim koje se suočavaju sa najvećim stepenom socijalne isključenosti – uključujući starije osobe, osobe s invaliditetom, osobe s HIV-om/AIDS-om,³ djecu i romsku manjinu.⁴ Socijalnoj isključenosti su posebno podložna domaćinstva sa više od dvoje djece, dok perspektiva neravnopravnosti među spolovima dodatno pogoršava sve oblike isključenosti. Etnička podijeljenost pored toga, doprinosi i isključenosti manjina koje žive u područjima s etničkim većinama, gdje im se često uskraćuju prava na jednak pristup školama, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti. S posebnim se teškoćama suočavaju mladi zbog problema u pristupu tržištu rada te široko prisutnoj obeshrabrenosti i razočarenju.

² Evropska komisija, 2004, “Joint Report on Social Inclusion 2004” – “Zajednički izvještaj o socijalnoj uključenosti za 2004. godinu”, Ured za publikacije Evropskih zajednica, Luksemburg, Vijeće ministara - COM (2003), 773 konačni, Brisel, str.8.

³ Pored osoba koje žive sa HIV-om/AIDS-om, onih u riziku od HIV-a/AIDS-a, grupe visoko izložene isključenosti poput MSM (muškaraca koji upražnjavaju seks s muškarcima), seksualnih radnik(c)a i osoba koje droge konzumiraju intravenski.

⁴ Postoji i značajna povezanost između pristupa socijalne inkluzije kao višedimenzionalnog pristupa siromaštvu i isključenosti te pristupa održivoga življenja. Poput SI, SL ispituje mrežu međusobno povezanih utjecaja koji utječu na mogućnost ljudi da stvore život za sebe i svoja domaćinstva kroz pristup resursima i sredstvima za život koja mogu podrazumijevati prirodne resurse, tehnologije, njihova znanja, vještine i kapacitete, njihovo zdravlje, pristup obrazovanju, izvorima kredita ili mrežama socijalne podrške.

2.1 Opći podaci

2.1.1 Društvo u tranziciji

Socijalni i ekonomski efekti rata od 1992. do 1995. godine se u BiH još uvijek osjete. Novija istraživanja pokazuju da više od 70% osoba smatra rat faktorom koji definira njihove živote,⁵ dok svega 7% ljudi koji žive u Bosni i Hercegovini smatra da mogu vjerovati većini ljudi.⁶ Slijedom toga, brojni izazovi na planu upravljanja i razvoja u današnjoj BiH u vezi su sa nedavnom prošlosti. Sukob je doprinio značajnom gubitku društvenog kapitala – veza i odnosa koji su povezivali predratno bih. društvo.⁷ Upravo u takvom kontekstu se BiH trenutno bori sa izazovima tri najznačajnija procesa tranzicije: fazu poslijeratne obnove zamjenjuje faza dugoročnog razvoja; vladavinu jedne političke partije zamijenila je višestranačka demokratija, dok je ranija mješavina planske socijalističke i tržišne ekonomije zamijenjena tržišno zasnovanom ekonomijom. BiH se, jasno, suočava sa jedinstvenim setom izazova u razvoju. Pa ipak, ostvaren je stabilan napredak na postizanju ovih triju tranzicija, koje BiH mora provesti do kraja kako bi bila u mogućnosti ispuniti svoja nastojanja u smislu evroatlantskih integracija.

2.1.2 Na putu ka EU

Usprkos značajnim izazovima tranzicije, stanovništvo BiH će imati koristi od izuzetno povoljnog faktora u procesu razvoja: zajedničke vizije. Većina bih. građana promatra budućnost zemlje u smislu njene integracije s Evropskom unijom,⁸ i smatra proces pristupanja Uniji kao priliku za postizanje socijalno kohezivne i prosperitetne budućnosti. Potpisivanje Sporazuma o partnerstvu za mir BiH s NATO-om krajem 2006. godine i potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SAA) u junu 2008. godine su konkretni znaci posvećenosti BiH i njenom napredovanju ka evroatlantskim integracijama. Premda približavanje i pristupanje EU zahtijeva cijeli niz promjena u smislu politika i zakonodavstva, ovaj proces je daleko više od samo izvršenja tehničkog prilagođavanja. BiH mora postići ne samo socio-ekonomski razvoj sličan onome u drugim državama članicama, već mora imati ugrađene i zajedničke vrijednosti evropske porodice država. Proces pristupanja uvjetuje i zahtijeva ujednačen, socijalno inkluzivan

⁵ Oxford Research International i UNDP, 2007., *Glas tihe većine. Slike sadašnjosti i vizije budućnosti BiH*, Sarajevo.

⁶ ORI i UNDP, 2007., *Glas tihe većine*.

⁷ ORI i UNDP, 2007., *Glas tihe većine*.

⁸ ORI i UNDP, 2007., *Glas tihe većine*. (71%)

razvoj koji se temelji na ljudskim pravima, a UNDP je u dobrom položaju da vlastima u BiH može osigurati pomoć u ostvarenju ovoga cilja.

2.1.3 Pregled političke i ekonomske situacije

Premda je Dejtonski mirovni sporazum označio kraj rata i početak kontinuiranog perioda mira, stvorio je i složenu političku i strukturu uprave koja doprinosi usporavanju reformi. Struktura koja podrazumijeva državni nivo vlasti, dvije entitetske vlade (Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku), Distrikt Brčko, pri čemu je Federacija podijeljena na 10 kantona, znači i da su uspostava konsenzusa i proces odlučivanja izuzetno složeni i vremenski zahtjevni, što predstavlja izuzetno značajnu prepreku napretku u razvoju u BiH. Potpisivanje SAA otvara priliku za ubrzanje reformi i napredak u razvoju. Pa ipak, korijeni strukture uzrokuju da već ograničene reforme BiH dodatno limitiraju zastoji i kašnjenja u ustavnim reformama.⁹ U međuvremenu se nastavlja s nastojanjima na unapređenju efikasnosti javnog sektora kroz reformu javne uprave te programe lokalne uprave/upravljanja.

Zastoji u ustavnim reformama se moraju tumačiti i u svjetlu sve teže političke situacije u zemlji. Premda i vlade i građani dijele viziju budućnosti u članstvu u EU, malo je saglasnosti o tome kako takvu viziju i ostvariti. Upravo suprotno, nakon lokalnih izbora u oktobru 2008. godine, došlo je do povećanja nacionalističke retorike u zemlji.¹⁰ Pored toga, Narodna skupština Republike Srpske početkom 2008. godine usvojila je rezoluciju u kojoj se spominje mogućnost održavanja referenduma o samoodređenju,¹¹ koja je u direktnoj suprotnosti s Dejtonskim mirovnim sporazumom. Trenutno je stoga u političkoj i javnoj sferi u zemlji prisutna atmosfera podjela, koja je u suprotnosti sa zajedničkom dugoročnom vizijom.

Zahvaljujući zdravim monetarnim i fiskalnim politikama, postignuta je makroekonomska stabilnost. Vlasti su u 2007. godini postigle izbalansiran budžet i premda skoriji trendovi zabrinjavaju, niska inflacija je prema aranžmanu valutnog odbora bila pravilo. Stvarni rast BDP-a je bio relativno stabilan, uz prosjek od oko 6% godišnje od 2000., u skladu s projekcijama politika, ali ispod potencijala i nedovoljno za postizanje značajnijeg smanjenja ukupne nezaposlenosti, koja i dalje ostaje na visokih 23.4%.¹² Nezaposlenost mladih je gotovo dva puta veća, što je zabrinjavajuće, kako u smislu sadašnjosti, tako i u smislu očekivanih budućih ekonomskih i socijalnih posljedica. Druge makroekonomske izazove predstavljaju značajan trgovinski deficit i niska produktivnost. Loša koordinacija među različitim nivoima vlasti o pitanju ekonomske politike predstavlja jedan od razloga zbog kojih takvi ekonomski izazovi i dalje ostaju prisutni. Još uvijek, međutim, nije poznato u kolikoj će mjeri globalna ekonomska kriza utjecati na BiH, ali će svako usporavanje rasta imati negativan utjecaj na već ionako loše stope zaposlenosti.

2.1.4 Demografija

Utvrđivanje jasne slike demografske situacije u Bosni i Hercegovini uveliko otežava nepostojanje skorijeg popisa stanovništva. posljednjii popis održan je 1991. godine, a

⁹ Vidjeti i EK, "Izveštaj o napretku Bosne i Hercegovine za 2008", Brisel, 5. novembra 2008., str. 7-8

¹⁰ Vijeće Evrope, 2008., "Honouring of obligations and commitments by Bosnia and Herzegovina" – "Ispunjavanje preuzetih obaveza od strane Bosne i Hercegovine, dok.11700, 15. septembra.

¹¹ Vijeće Evrope, 2008., "Honouring of obligations and commitments by Bosnia and Herzegovina" – "Ispunjavanje preuzetih obaveza od strane Bosne i Hercegovine", dok.11700, 15. septembra.

¹² Agencija za statistiku BiH (BHAS), Federalni zavod za statistiku, Zavod za statistiku RS, 2007., *Anketa o radnoj snazi*.

u to vrijeme BiH je imala 4,377,033 stanovnika. Podaci se, međutim, odnose na period prije sukoba od 1992. do 1995. godine i masovnih migracija stanovništva povezanih s ovim sukobom, pri čemu je oko 40% stanovništva raseljeno unutar ili izvan granica Bosne i Hercegovine.¹³ Također se procjenjuje da je preko 200,000 ljudi ubijeno – među njima skoro 17,000 djece. Procjenjuje se da je oko 35,000 djece ranjeno, a oko 1,800 ih je ostalo invalidima. Prema zvaničnim statistikama, oko 450,000 postalo je izbjeglicama i oko 580,000 je raseljeno. Usprkos značajnom broju onih koji su se vratili na svoja ranija prebivališta,¹⁴ brojni su se stalno naselili drugdje. Trenutno je u BiH 41,013 raseljenih porodica, uključujući 125,072 raseljenih osoba (od kojih 45% u FBiH, 54.1% u RS i 0.9% u BD).¹⁵ Rat je, stoga, u znatnoj mjeri izmijenio predratnu demografsku sliku na način koji, s obzirom na nepostojanje podataka iz popisa, još uvijek nije u potpunosti jasan.

Popis osigurava ogroman broj informacija o demografskoj i socioekonomskoj situaciji stanovništva, te će unaprijediti sposobnosti vlasti u postizanju razvojnih ciljeva tako što će im omogućiti da oskudne resurse usmjere na efikasniji način.¹⁶ Sveobuhvatni i tačni podaci o stanovništvu su preduvjet za njihovo rasčlanjivanje kojim će se osigurati jasnija slika zdravstvenih, spolnih i starosnih karakteristika stanovništva kao i razlika među različitim regijama u BiH. Međutim, odluka vlasti da se popis održi 2011. godine, u skladu s rasporedom popisa u drugim zemljama EU, je donesena.

Nepostojanje posebno posebice utječe na prava manjinske populacije u BiH i dodatno utvrđuje njihovu nemogućnost da sudjeluju u društvenom i političkom životu. Informacijska praznina, nastala nedostatkom podataka iz popisa kombinirana je s prazninama u smislu upisa u matične registre. Tako postoji mnogo dokaza da romska djeca ne bivaju prijavljena pri rođenju uz neprijavlivanjem odraslih Roma u različitim matičnim registrima (zbog različitih prepreka). Zbog toga nedostaje tačna procjena romske populacije kao manjine najugroženije socio-ekonomskom isključenošću.

Još jedna direktna posljedica nepostojanja popisa je da se vlasti i drugi akteri moraju oslanjati na procjene. Ove procjene, međutim, znatno variraju. U Srednjoročnoj razvojnoj strategiji BiH (2004. do 2007.) broj stanovnika je procijenjen na 3,828,397;¹⁷ dakle za više od polovine miliona manje nego prije rata. Ovaj je broj izračunala Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (BHAS) 2002. godine. Novijom ocjenom koju je dala BHAS procjenjuje, se nešto veći broj stanovnika - 3,842,762.¹⁸ Međutim, i razne druge procjene koje se kreću od 3.3 miliona u najnovijoj Anketi o radnoj snazi¹⁹ do 3.9 miliona, kolika je procjena Svjetske banke.²⁰ Uzimajući u obzir brojnost raznih procjena, broj stanovnika u Bosni i Hercegovini u odnosu na predratni broj iz 1991. godine, mogao bi biti manji za od 0.5 do 1 milion.

¹³ ORI i UNDP, 2007., *Glas tihe većine*, str.19.

¹⁴ Od ukupnog broja od 1,025,011 registriranih povratka izbjeglica i raseljenih osoba, oko 72% ih se vratilo u FBiH, oko 26% u RS i oko 2% u DB (UNHCR, 31. decembar 2007.).

¹⁵ BiH MoHRR, "Revidirana strategija Bosne i Hercegovine za implementaciju Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, Sarajevo, jun 2008., NACRT.

¹⁶ Tačniji podaci o stanovništvu BiH bi omogućili ispunjavanje uvjeta iz Akcionog programa usvojenog 1994. godine na Međunarodnoj konferenciji o stanovništvu i razvoju, održanoj u Kairu, na kojoj se 179 zemalja složilo o neodvojivoj povezanosti između stanovništva i razvoja te da su osnaživanje položaja žena i ispunjavanje potreba ljudi u smislu obrazovanja i zdravlja, uključujući i reproduktivno zdravlje, neophodni kako za napredovanje i poboljšanje položaja pojedinca tako i za izbalansiran razvoj.

¹⁷ Vijeće ministara BiH, Srednjoročna razvojna strategija BiH, 2004. – 2007. (revidirana 2006.), str.68.

¹⁸ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, <http://www.bhas.ba/eng/Default.asp>, procjena iz juna 2006. (citirano 4. jula 2008.).

¹⁹ BHAS, Zavod za statistiku RS i Federalni zavod za statistiku, Anketa o radnoj snazi, 2007., str.24.

²⁰ Svjetska banka, "Data and Statistics for Bosnia & Herzegovina – Statistike i podaci za Bosnu i Hercegovinu", <http://web.worldbank.org/>, citiran 4. jula 2008. godine. Pored Državne agencije za statistiku, postoje i dva entitetska zavoda za statistiku, koji redovno objavljuju biltene sa procjenama broja stanovnika koji se uglavnom zasnivaju na podacima iz općinskih matičnih registara.

U odnosu na druge aspekte profila stanovništva, procjene sugeriraju da oko 46% stanovništva trenutno živi u urbanim područjima.²¹ Očekivani životni vijek pri rođenju iznosi 74 godine (72.1 za muškarce i 77.3 za žene), što je za pet godina više od prosjeka širom Evrope i Centralne Azije, dok mortalitet novorođenčadi iznosi oko 13 na 1000 živorođenih, što je manje od polovine prosjeka u regiji ECA.²² BHAS ukupnu stopu fertiliteta procjenjuje na 1.176 (2006.),²³ što je značajno ispod razine proste reprodukcije stanovništva. Istraživanja ukazuju da 59.4 procenta domaćinstava u BiH nemaju djecu.²⁴

Demografska slika zemlje sugerira da BiH ima stanovništvo koje stari, uz niske stope fertiliteta, što će u narednim godinama utjecati na demografsku održivost.

2.2 Razvojni izazovi

2.2.1 Uprava

Ustav

Sadašnji Ustav Bosne i Hercegovine, aneks Dejtonskog mirovnog sporazuma (DPA), karakterizira značajan nivo asimetričnosti. Ovim je Ustavom BiH uspostavljena kao zemlja sa tri konstituirajuća naroda (Bošnjaci, Hrvati i Srbi), koji žive u dva entiteta – Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj – s malim područjem na sjeveru, Distriktom Brčko pod međunarodnom administracijom. Oba entiteta imaju vlastite vlade i civilne strukture: FBiH je visoko decentralizirana, sa 10 kantonalnih vlada, od kojih svaka ima visoki stepen autonomije; RS ima jednu, centraliziranu vladu. Zemlja ima 14 upravnih jedinica, pet nivoa uprave te preko 150 ministarstava, što znači da međunarodni partneri, uključujući UN, moraju pregovarati i dogovarati efikasna i funkcionalna partnerstva sa do 14 ministarstava u svakom pojedinom sektoru.

Pored opterećujuće strukture uprave, jedno od osnovnih nasljeđa Ustava je institucionalizacija diskriminacije. Ustav definira tri “konstitutivna naroda” BiH: Bošnjake, Srbe i Hrvate. Preostale skupine nazivaju se “ostalima”. Konstitutivni narodi zadržavaju privilegiran položaj u smislu struktura uprave, jer samo predstavnici ovih triju skupina mogu biti članovi Predsjedništva.

Osim ustrojstva strukture uprave, Ustav malo govori o tome na koji bi način ovlasti trebale biti podijeljene i kako bi se vlast trebala realizirati; ne osigurava ni set mehanizama za ostvarivanje saradnje među nivoima vlasti ili za rješavanje novih pitanja koja se ne uklapaju u prethodno definirane kategorije. Ustavna struktura je, kao rezultat navedenog, omogućila pojavu slabe centralne vlasti kao i brojnih neefikasnosti u smislu funkcionalnosti, poput dupliciranih struktura i pretjeranih troškova.²⁵ Postojeći sistem vlasti i javne uprave troši oko 50% BDP-a zemlje, dok BiH, u globalnom smislu,

²¹ Svjetska banka, 2007., “Bosnia and Herzegovina at a glance” – Bosna i Hercegovina ukratko.

²² Svjetska banka, 2007., “Bosnia and Herzegovina at a glance” – Bosna i Hercegovina ukratko.

²³ Agencija za statistiku BiH stopu fertiliteta definira kao “ukupni broj živorođene djece koje su rodile žene u reproduktivnoj dobi”. Broj se temelji na procijenjenom broju žena i dobnoj strukturi. Entitetski zavodi za statistiku ne izračunavaju stopu fertiliteta zbog nepostojanja tačne osnove za njeno izračunavanje.

²⁴ UNICEF, 2007., Istraživanje višestrukih indikatora za 2006., (MICS 2006).

²⁵ Michael Keating, 2007. *Federalism Study, Bosnia and Herzegovina – Studija federalizma, Bosna i Hercegovina*, Univerzitet u Aberdinu i Institut Evropskog univerziteta (European University Institute), Firenca, Italija

zauzima mjesto među zadnjih 20% zemalja po “djelotvornosti institucija vlasti”, u stvari, zauzima zadnje mjesto među 15 zemalja Istočne Evrope. Konsocijacijski aranžmani podjele moći na svim razinama izvršnog i zakonodavnog odlučivanja kao i ograničene nadležnosti na državnom nivou predstavljaju ogroman izazov u smislu kapaciteta BiH da priprema i usvaja politike i implementira reforme. Ovo, pak, predstavlja poseban razlog za zabrinutost, uzimajući u obzir nužnost ubrzanih reformi u kontekstu pristupanja EU.

Javna uprava

Neuobičajena obilježja federalnog sistema BiH prate i nedostaci u upravi, koji se odražavaju u procesima pripreme i usvajanja politika te funkcijama upravljanja javnim finansijama i upravljanja ljudskim resursima. Premda su donekle jasni odgovornost i uloga sistema vlasti na državnom i nivou entiteta, odnosi u smislu odgovornosti na entitetsko-općinskoj razini u RS i entitetsko-kantonalnoj-općinskoj razini u Federaciji su često veoma zamršeni. To negativno utiče na funkcioniranje socijalnih službi i usluga kod kojih se uloge često preklapaju, dok je odgovornost podijeljena tako da ne postoje zadovoljavajuća razgraničenja u smislu finansijskih, zakonodavnih i izvršnih ovlasti i odgovornosti.

Koordinacija među različitim nivoima vlasti te između institucija vlada pojedinačno je neadekvatna, što dovodi do nedostatka koherentnosti politika. Ovo je popraćeno nedostatkom procesa pripreme i usvajanja politika koji bi se temeljili na informacijama, što proizlazi iz nedostatka kvalitetnih podataka, nedostatnih kapaciteta za interpretiranje raspoloživih podataka te neugrađivanja zaključaka iz analitičkih procesa u politike. Dodatni problemi s kojima se suočava BiH proizlaze iz nedovoljnog korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija (IKT) koje bi mogle olakšati koordinaciju i unaprijediti djelotvornost unutar i među institucijama vlasti.

Potrebno je razriješiti ključne nedostatke u javnoj upravi, prije svega u smislu finansijskog upravljanja, upravljanja nabavkama kao i monitoringa i evaluacije. Najznačajnija slabost sistema finansijskog upravljanja je da se, uprkos uvođenju srednjoročnih okvira rashoda, budžeti još uvijek ne smatraju za strateškim instrumentima za dinamiziranje prioriteta i analiziranje učinka. Stoga je u procesima budžetiranja neophodno efikasnije upravljanje.

Od vitalnog značaja u smislu samog središta javne uprave – državne službe su sposobnost i posvećenost ljudi, dok jedan od najvećih izazova predstavlja postizanje najvišeg kvaliteta ljudskih resursa. Postojećim sistemima za upravljanje ljudskim resursima u državnoj – javnoj službi potrebna je veća transparentnost, procedure zasnovane na vrijednostima i zalaganju te promoviranje profesionalizma, dok je potrebno smanjiti politizaciju državne službe.

Loše upravljanje javnim rashodima kao rezultat ima hronično nedostatno finansiranje i loše usmjeravanje finansijskih resursa u sektorima od vitalnog značaja za smanjenje siromaštva i humani razvoj – posebno osiguravanju osnovnog obrazovanja i zdravstvenih usluga. Ispitivanja javnog mnijenja dosljedno pokazuju da je tokom nekoliko proteklih godina povjerenje javnosti u institucije vlasti i javnu upravu na prilično niskom nivou, te da 64% ljudi smatra kako su svi ili većina javnih zvaničnika korumpirani.²⁶ Ipak, premda se proces reforme do sada odvijao veoma sporo, očekuje se da će potpisivanje SAA u junu 2008. godine dati novi podsticaj za ubrzanje neophodnih reformi.

²⁶ ORI i UNDP, 2007., *Glas tih većine*.

Lokalna uprava²⁷

Uprava na općinskom nivou se u okviru postojeće rascjepkane strukture suočava sa značajnim izazovima. Više razine vlasti i dalje nedovoljno definiraju prava i odgovornosti lokalnih vlasti. Takva nedovoljna preciznost često rezultira time da se određene odgovornosti lokalnim zvaničnicima delegiraju tako da im se ne osiguraju adekvatni resursi za upravljanje povjerenim im zadacima. Ovaj problem dodatno pogoršava neujednačena distribucija resursa među općinama.

Raznoliki zakonski i okviri uprave te alociranje resursa ograničavaju pristup osnovnim javnim uslugama i postizanje jedinstvenih standarda usluga za sve građane, a njihovo odsustvo doprinosi socijalnoj isključenosti. Potrebne su značajne reforme ali prepreke i dalje predstavlja apatija koja vlada na političkom nivou, složenost na nivou uprave te fiskalna neefikasnost. Ova je situacija posebno problematična jer smanjuje kapacitete za apsorpciju sredstava namijenjenih razvoju, posebno onih iz IPA programa.

Istovremeno, ne postoje uspostavljeni mehanizmi od najniže do najviše razine, koji bi lokalnim zvaničnicima omogućili da od građana u svojim zajednicama dobiju odgovarajuće inpute i usmjerenja. Među građanima je općenito prisutan osjećaj da su politički obespravljani, što ih odvraća od sudjelovanja u aktivnostima kojima bi se ojačalo civilno društvo. Ovaj je problem posebno prisutan kod povratnika.

Građanski aktivizam i civilno društvo

Osjećaj i poimanje slobodnog, otvorenog i aktivnog sudjelovanja u građanskom životu je od ključnog značaja za pitanje uključenosti. Građanski angažman u BiH je slobodan u smislu da ustavni i zakonski okviri garantiraju pravo udruživanja i okupljanja građana. Građanski aktivizam je i relativno otvoren. Pa ipak, ljudi u BiH, općenito uzevši, nisu aktivno angažirani u procesima građanskog djelovanja koji bi im omogućili da imaju snažniji glas u razvoju u zemlji.

Sektor civilnog društva u BiH obuhvata širok spektar raznolikih organizacija (organizacija civilnog društva – CSO).²⁸ Novija istraživanja o civilnom društvu sugeriraju da u BiH djeluje ukupno oko 4.600 nevladinih organizacija, od kojih je oko 57% uključeno u pružanje usluga, 27% su aktivne u zastupanju i zagovaranju, dok ih se 16% bavi drugim aktivnostima. Većina ovih organizacija sredstva dobivaju od donatora (kako domaćih tako i međunarodnih) ili od vlastitog članstva, kroz nepovratna sredstva (grantove) ili donacije.²⁹ Usprkos određenom iznosu finansiranja od vlasti,³⁰ održivost ovog sektora i dalje je upitna.

Relativno dinamičan sektor civilnog društva angažiranog u pružanju socijalnih usluga i promoviranju građanskog obrazovanja i ljudskih prava osigurava priliku za popunjavanje

²⁷ Premda postoje određene sinergije, bh kontekst je jedinstven po činjenici da su se PAR i Strategija reforme lokalne uprave razvili kao uvelike odvojene strategije reforme, i razvoja u BiH. Temelji navedenog postavljeni su 2003. godine putem “PAR obećanja” državnog i entitetskih premijera Vijeću za implementaciju mira kojim je LSG izdvojeno kao odvojeno područje reforme umjesto da se dimenzija lokalne uprave u cijelosti ugradi u ostalih pet područja reforme.

²⁸ UNDP, 2007., *Izveštaj o humanom razvoju za BiH o socijalnoj uključenosti*, Sarajevo.

²⁹ Odjel Vlade Velike Britanije za međunarodni razvoj (DFID), “Bosnia and Herzegovina: Labour and Social Policy in Bosnia and Herzegovina: The Development of Policies and Measures for Social Mitigation” – “Bosna i Hercegovina: radna i socijalna politika: razvoj politika i mjera za ublažavanje socijalnog stanja”, dokument 3, 2004., str.1.

³⁰ Švicarska agencija za saradnju i razvoj i Fond otvoreno društvo, Bosna i Hercegovina, “Government Allocations for the NGO Sector in Bosnia and Herzegovina in 2007” – “Budžetska davanja za nevladin sektor u Bosni i Hercegovini u 2007”, juli 2008.

značajnih praznina u pružanju usluga, posebno najugroženijoj populaciji. Sektor civilnog društva, međutim, suočen je s nedovoljno jasnim položajem i nepostojanjem zakonskog okvira kojim bi se ozvaničile njegove uloge i osigurali standardi kao i adekvatno finansiranje iz vladinih izvora za pružanje socijalnih usluga gdje je to primjereno. U odsustvu zakonskih okvira nejasan je i status volontera u BiH.

Sposobnost civilnog društva da realizira svoju ulogu u smislu jačanja demokratskih političkih procesa je prilično loša, zbog nepostojanja interesa za sudjelovanje u političkom životu i građanski aktivizam. 60% ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju *Glas tih većine* navodi da se “nikada ne bi” priključili političkoj stranci, bili članovi grupe (udruženja) građana ili sudjelovali na demonstracijama.³¹ Takvo otuđenje proizlazi dijelom i iz općeprisutnog nerazumijevanja značenja i funkcioniranja civilnog društva kao katalizatora za razvoj i percepcije korupcije u političkoj sferi. Dobrovoljno – volontersko djelovanje, poput uzajamne pomoći, pružanja usluga drugima i zastupanja odvija se uglavnom u privatnoj sferi, ali u najvećem dijelu ostaje bez priznanja u javnosti. Kao rezultat toga, svijest o mogućem doprinosu volonterskog djelovanja socijalnom uključivanju, većem socijalnom povjerenju i unapređenju društvenog kapitala te održivom razvoju je i dalje na niskoj razini.

Pravda

Za osiguranje stabilnosti BiH u budućnosti neophodni su pravda i pomirenje. Podlogu pomirenju predstavlja prihvatanje izazova suočavanja s prošlošću, odnosno kako ratne zločince prvesti pred lice pravde, kako osigurati pravdu za žrtve i preživjele te kako iznova povezati ratom rastočeno društvo za generacije koje će živjeti s nasljeđem prošlog sukoba.

BiH je od 2003. godine poduzela značajne korake na razvijanju djelotvorne infrastrukture krivičnog pravosuđa na državnom nivou. Državne institucije BiH poput Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, Suda BiH i Tužilaštva BiH imale su ključnu ulogu u smislu sposobnosti države za procesuiranje ratnih zločina na način na koji su se približile standardima koje je uspostavio Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) u Hagu. Sud Bosne i Hercegovine, lociran u Sarajevu, sada redovno predsjedava – sudi u slučajevima ratnih zločina dok Tužilaštvo BiH nastavlja istraživati slučajeve, podizati optužnice i zastupati optužbu u ovim slučajevima pred Sudom. Ovim novim institucijama se može odati priznanje za osiguravanje krivične pravde na nivou koji podstiče povjerenje javnosti; u skladu sa Izvještajem o napretku za 2008. godinu Evropske komisije “suđenja su u načelu održavana u razumnom vremenskom roku i u skladu sa međunarodnim standardima pravičnog suđenja.”

Zatvaranje ICTY, koje se očekuje do 2010. godine, te planovi na smanjenju međunarodne pomoći u oblasti sudstva i tužilaštva za institucije BiH u suprotnosti su s trenutnim prijenosom velikog broja slučajeva koje je formirao Tribunal na Tužilaštvo BiH. Po svemu sudeći, urgentna potreba da se ovi zaostali osjetljivi slučajevi riješe će u konačnici rezultirati povećanjem obima posla institucija BiH. Jedna od procjena govori da je potrebno procesuirati još 12,000 osoba, što će rezultirati sa oko 6,000 slučajeva.³²

Nova procjena kapaciteta sudova za preuzimanje i procesuiranje takvih slučajeva utvrdila je da nijedan od sudova u kojima je procjena vršena uz svoje sadašnje resurse neće biti u stanju da na fer, efikasan i djelotvoran način istraži, procesuirati i donosi presude u takvom

³¹ ORI i UNDP, 2007., *Glas tih većine*.

³² Neobjavljene procjene Tužilaštva BiH.

značajnom broju slučajeva ratnih zločina.³³ Ova je procjena također utvrdila i brojne nedostatke u kapacitetima; ograničene mogućnosti svih sudova da na jednoobrazan način primjenjuju zakon te kapaciteta za izricanje presuda u ovim slučajevima; ograničene mogućnosti tužilaca i sudova da svjedocima osiguraju podršku i zaštitu; nedostatak resursa kako bi se tužioci i sudije u potpunosti mogli baviti samo dodijeljenim im slučajevima ratnih zločina puno radno vrijeme; te nepostojanje posebno zaduženog i obučenog istražnog osoblja na nivou kantona i okruga. Jednostavno, nema dovoljno odgovarajućih zgrada sudova, sudnica i prostorija za ispitivanje za slučajeve ili istrage koje uključuju traumatizirane ili zaštićene svjedoke i slučajeve koji podrazumijevaju veliki broj optuženih. U smislu ljudskih resursa, trenutni sistem ocjenjivanja sudija i tužilaca na temelju kvota ili ispunjavanja normi ove profesionalce odvraća od rada na složenim slučajevima kakvi su slučajevi ratnih zločina, dok sam sistem nema mogućnosti angažiranja adekvatnog broja tužilaca i sudija koji bi se specijalizirali za ratne zločine.

Pored izazova u smislu osiguravanja krivične pravde putem krivičnog gonjenja, opće je poznato da zemlje koje su izašle iz nasilnih sukoba trebaju zauzeti pristup koji je u većoj mjeri holističan kroz razvijanje širih strategija tranzicijske pravde kreiranih kako bi se prepoznala i priznala te ispravila ranija kršenja, poput nastojanja za utvrđivanje istine, memorijala i programa reparacija. Takav pristup tranzicijskoj pravdi u BiH još uvijek nije zaživio.

2.2.2 Socijalna isključenost

Premda u smislu ukupnog humanog razvoja BiH dobro napreduje, socijalna isključenost i dalje ostaje jedan od urgentnih problema. Ovaj se ukupni napredak, međutim, bazira na nizu društvenih lomova i općenitom porastu nejednakosti u prihodima, te obrazovnim i zdravstvenim rezultatima. Poslijeratni je period uglavnom bio usmjeren na rješavanje humanitarnih pitanja, ali se nisu na djelotvoran način rješavali problemi diskriminacije i socijalne isključenosti, te su se mnogi njihovi oblici ukorijenili. U smislu diskriminacije, korijenski uzroci u BiH imaju veze s političkim i administrativnim podjelama po etničkim principima, nepostojanjem povoljne atmosfere za angažiranje u civilnom društvu i stavovima u porodicama i zajednicama. Mogućnost rješavanja problema diskriminacije ugrožava ustavna struktura, koja je inherentno diskriminatorna te stoga doprinosi niskom nivou društvenog povjerenja i visokim nivoima socijalne isključenosti. Pored toga, Ustav fokusiranjem na "tri konstitutivna naroda" omogućuje isključivanje "ostalih", posebno romske³⁴ populacije, koja predstavlja jednu od najugroženijih manjina u zemlji.

Mjerenja socijalne isključenosti u BiH sugerira da je preko 50% stanovništva na određeni način socijalno isključeno. Pored toga, 22% populacije doživljava neki od oblika ekstremne socijalne isključenosti, dok je njih 47% u riziku od dugoročne socijalne isključenosti.³⁵ Među najugroženijima su:

- Starije osobe koje se suočavaju sa najvećim rizikom od siromaštva, uz više od polovine osoba starijih od 65 godina koje su isključene iz penzijskog sistema;
- Osobe s invaliditetom koje su u značajnoj mjeri ugrožene siromaštvom kao i visokim stopama isključenosti iz usluga obrazovnog i sistema zdravstvenih usluga;

³³ UNDP, 2008., "Rješavanje slučajeva ratnih zločina u Bosni i Hercegovini", Izvještaj o kapacitetima sudova i tužilaštava u Bosni i Hercegovini za istraživanje, krivično gonjenje i suđenje u slučajevima ratnih zločina.

³⁴ Napominjemo da se BiH nedavno pridružila Albaniji, Bugarskoj, Hrvatskoj, Češkoj Republici, Mađarskoj, Makedoniji, Crnoj Gori, Rumuniji, Srbiji i Slovačkoj kao članica "Desetljeća romske uključenosti".

³⁵ UNDP, 2007., *NHDR*.

- Raseljene osobe, među kojima nivo siromaštva doseže 37%, posebno one koje još žive u kolektivnim smještajima³⁶. Raseljena i djeca – povratnici često se suočavaju sa isključenošću zbog stigmatizacije, odvojenih školskih programa, nepostojanja prijevoza do škole ili prepreka u pristupu osnovnim uslugama;
- Romi, od kojih je 76% bez osnovnog obrazovanja i 92% nezaposlenih ili zaposlenih u sivoj ekonomiji (najviši nivo nezaposlenosti među Romima u regiji Jugoistočne Evrope); romska djeca ne bivaju upisana u matične knjige rođenih pri rođenju te su im, kao rezultat toga, uskraćena brojna ljudska prava. Oko 27 posto Roma živi u siromaštvu, dok dvije trećine romske djece školske dobi ne pohađa školu.³⁷
- Nacionalne manjine i konstitutivni narodi u manjinskom položaju;
- Porodice s dvoje ili više djece koje se suočavaju s rizikom od siromaštva zbog visoke nezaposlenosti i nepostojanja mjera socijalne zaštite; vidljiva je visoka korelacija između ekonomskog statusa domaćinstava s djecom i niskih socijalnih i zdravstvenih indikatora uključujući i smanjenje stepena pohađanja srednjih škola, opadanje mogućnosti i prilika za razvoj i niži stepen pristupa osnovnim zdravstvenim uslugama, poput vakcinacije;³⁸
- Nezaposleni bez dovoljnog nivoa obrazovanja potrebnog da bi stupili na tržište rada;
- Mlade osobe niskih kvalifikacija koje su ili nezaposlene ili zaposlene u sivoj ekonomiji.

Ukupno uzevši, ove grupe nisu samo u najvećem riziku od siromaštva mjenenog prihoda i nezaposlenosti, već imaju i više teškoća u pristupanju javnim uslugama i sudjelovanju u političkom životu. Djeca, žene i osobe koje žive s invaliditetom i dalje su posebno ugroženi višestrukim oblicima isključenosti ili višestrukim preprekama u realizaciji svojih ljudskih prava. U slučaju mladih ljudi, postoji zabrinutost u pogledu sve većeg stepena nasilja spram, među i od strane mladih ljudi u BiH, kao i stope zloupotrebe droga.³⁹ U vezi s ovim posljednjim, premda su raspoloživi podaci o prevalenciji upotrebe droga u populaciji oskudni, istraživanja među korisnicima sugeriraju da se u BiH s upotrebom droge počinje u relativno ranoj dobi (15 do 17 godina). Među mladim korisnicima droga je prisutan i relativno brz prelazak na injekciono korištenje droga u dobi od 20 godina.⁴⁰

Reforma sistema maloljetničkog pravosuđa je jedan od osnovnih preduvjeta za integriranje u EU. Izvještava se i o sve većem broju žrtava interne nelegalne trgovine ljudima, od kojih su neke mlađe od 18 godina.⁴¹

Uprkos nastojanjima da se poboljša status osoba s invaliditetom, pokazatelji o obrazovanju, pristupu zaposlenju i adekvatnim socijalnim uslugama i dalje su na niskom nivou.

UNCT u rješavanju svih navedenih izazova poseban naglasak stavlja na rodne (gender) dimenzije diskriminacije i isključenosti. Kada se istovremeno radi i o pripadnicima ugroženih skupina, žene su često suočene s dvostrukom diskriminacijom, koju dodatno jačaju procesi ekonomske i tranzicije nakon sukoba u zemlji.

³⁶ Prema podacima MoHRR-a, 20,256 od 125,072 raseljenih osoba su djeca, a 3,136 porodica (1382 djece od 8,536 osoba) živi u kolektivnim smještajima.

³⁷ UNICEF, 2007, *Social Exclusion with a Special Focus on Roma Children in South East Europe – Socijalna isključenost s posebnim osvrtom na romsku djecu u Jugoistočnoj Evropi*.

³⁸ UNICEF, 2007., MICS3.

³⁹ UNICEF, 2007., “Biološko-bihevioralno istraživanje među injekcionim korisnicima droga (IDU)”, Bosna i Hercegovina.

⁴⁰ UNICEF, 2007., “Biološko-bihevioralno istraživanje među injekcionim korisnicima droga (IDU)”, Bosna i Hercegovina.

⁴¹ SAD, Ministarstvo vanjskih poslova

Siromaštvo

Uprkos stabilnoj stopi ekonomskog rasta, u Bosni i Hercegovini i dalje je prisutno znatno siromaštvo. Najnoviji podaci iz Ankete mjerenja životnog standarda (iz 2004.) pod nazivom "Živjeti u BiH", procijenjeno je da 17.8% stanovništva živi ispod praga siromaštva,⁴² dok značajan postotak (oko 30%) živi tik iznad tog praga. Relativne mjere siromaštva su u trenutnom kontekstu BiH možda i relevantnije, jer je veliko siromaštvo, koje je vladalo tokom rata i neposredno nakon njegovog prestanka iskorišteno. Primjenjujući 60% prosječnih prihoda, Laekenov indikator "pod rizikom od siromaštva" obračunava sveukupnu stopu siromaštva na 23.7%⁴³ Siromaštvo ovakve vrste bilo je rijetkost u predratnoj BiH.

Siromaštvo naročito utječe na porodice sa troje ili više djece; dvije trećine ovih domaćinstava je siromašno, a stepen njihovog siromaštva ozbiljniji je nego kod bilo koje druge ugrožene grupe u državi. Dva ključna faktora koja doprinose zadržavanju visokog nivoa siromaštva u BiH su visoka stopa nezaposlenosti, što ilustrira koliko dobrobit od poboljšanog ekonomskog rasta nije jednako raspodijeljena, te slabi sistemi socijalne zaštite. Od 680,000 siromašnih u državi, manje od polovine ih prima socijalnu pomoć. Ovo je naročito slučaj kod porodica s djecom. Od 3000 takvih domaćinstava obuhvaćenih istraživanjem MICS3, samo 10% njih prima neku vrstu socijalne pomoći, dok samo 6% prima dječji doplatak.⁴⁴

Nezaposlenost, neaktivnost i neformalno zapošljavanje (rad na crno)

Loše upravljanje tržištem rada, razorena i tržišno "iščašena" ekonomska osnova, te loša realizacija privatizacije, doprinijeli su da se veliki broj ljudi suočava sa poteškoćama u dobivanju i zadržavanju pristojnog zaposlenja. Prema posljednjim podacima iz Ankete o radnoj snazi (2007.), stopa nezaposlenosti je i dalje konstantno visoka i iznosi 23.4%, premda je zabilježeno 2%-tno poboljšanje u odnosu na stopu nezaposlenosti iz 2006. Nezaposlenost još snažnije utiče na manjinske povratnike, jer oni su, pored općenito loše ekonomske situacije, suočeni i sa diskriminacijom. Slično tome, stope nezaposlenosti kod romske populacije i interno raseljenih osoba su više od prosječne stope u općoj populaciji. Spolna pripadnost i dalje je karakteristika koja utječe na izgled za zapošljavanje. Stopa nezaposlenosti kod žena je za više od 5% veća nego kod muškaraca (26.8% i 21.4%).

Na vrlo visoku stopu neaktivnosti utiče spolna nejednakost na tržištu rada, gdje je zabilježena izuzetno niska stopa učešća kod žena. Stope učešća muškaraca nešto su niže od onih u Bugarskoj, Hrvatskoj i Rumuniji, dok su te stope kod žena oko 20% niže od stopa kod balkanskih susjeda, koje su veoma niske.⁴⁵ Istraživanje MICS3 ukazuje da samo 27% žena stvara prihod putem regularnog zaposlenja u poređenju sa 55% muškaraca, a samo 16% kroz samozaposlenje - u odnosu na 45% muškaraca. Žene u seoskim područjima imaju još manje šansi stvarati prihod kroz plaćeno samozaposlenje.

Kao ključno pitanje pojavila se i nezaposlenost mladih. Stopa od 58.4% u 2007. je bila jedna od najvećih stopa nezaposlenosti mladih u svijetu i premda je značajno opala u 2008. - na 47.5%, i dalje je vrlo visoka.

⁴² broj: 681,000 ljudi

⁴³ Izračun je zasnovan na podacima iz Ankete o potrošnji domaćinstava iz 2004.

⁴⁴ UNICEF, 2007., MICS3.

⁴⁵ ILO, 2008, Pregled politike zapošljavanja u Bosni i Hercegovini.

Skoro devet od deset nezaposlenih osoba u BiH godinu dana ili više tražilo je zaposlenje. Vrlo nepovoljno je i poređenje BiH sa ostalim zemljama jugoistočne Europe, gdje su stope, iako više nego u EU, još uvijek mnogo niže nego BiH (npr. u Bugarskoj je stopa 59%, u Hrvatskoj je 54% i 57% u Rumuniji). U EU je ta stopa 45%.⁴⁶

Imati posao nije uvijek i dugoročno rješenje za smanjenje socijalne isključenosti, pa tako, premda imaju posao, oko 34 % radnika u BiH je zaposleno u neformalnoj (sivoj) ekonomiji. Ova brojka kod mladih radnika raste i do 50%.⁴⁷ Nestabilni, slabo plaćeni i neformalni poslovi u neformalnoj ekonomiji povećavaju izloženost radnika socijalnoj isključenosti. Nedostatak zaštite, zajedno sa nestabilnom ekonomskom situacijom, mogu vrlo brzo pretvoriti neformalno zaposlenje u nezaposlenost. Nezaposlene i neaktivne osobe u BiH su naročito izložene riziku od siromaštva bez dohotka, zbog slabog sistema socijalne zaštite koji ne pruža adekvatnu mrežu sigurnosti za brojne ugrožene.

Vidljiva je i korelacija između nivoa obrazovanja, nezaposlenosti i siromaštva u BiH, sa 49% ljudi sa nižim nivoom obrazovanja od srednje škole koji žive u siromaštvu, u poređenju sa 39% onih sa srednjoškolskim ili višim obrazovanjem.⁴⁸ NHDR za 2007. ukazuje da 65% mladih ima završenu samo osnovnu školu. Statistike o stečenom obrazovanju romske populacije ukazuju da njih 65% nikad nije pohađalo osnovnu školu. Pored toga, skoro 80% kompanija mišljenja je da obrazovni sistem neadekvatno priprema mladu populaciju za svijet rada.⁴⁹

Bez obzira na ogroman izazov u oblasti zapošljavanja, BiH još uvijek nije definirala ciljeve politike zapošljavanja, niti je osmislila strategije za njihovo postizanje. Još određenije, te u suprotnosti sa mnogim drugim zemljama jugoistočne Europe, u BiH još uvijek nisu riješena pitanja politike i određena programska pitanja: i) izrada aktivne politike zapošljavanja, ii) jačanje legislative kojom bi se obuhvatili nezaštićeni radnici u sektoru neformalne ekonomije, iii) razvoj sistema obrazovanja i obuka koji odgovara zahtjevima tržišta rada, iv) implementacija usluga zapošljavanja i aktivne politike tržišta rada, naročito onih koji su usmjereni na pojedince podložne riziku od socijalne isključenosti ili života u siromaštvu v) pregled sistema zaštite prihoda u periodu nezaposlenosti, kojim se sprečava da radnici u periodu kada nemaju posao budu pogođeni siromaštvom, vi) izrada koherentnog sistema politika prihoda koje efikasno mogu riješiti problem nejednakosti i socijalne isključenosti, te vii) uspostava pravilnih mehanizama unapređenja socijalnog dijaloga o nezaposlenosti.⁵⁰

Penzijski i sistemi socijalne zaštite

Sistem socijalne zaštite u BiH sastoji se od 13 sistema i, za razliku od drugih zemalja u regionu, reguliran je na entitetskom nivou. Sistem karakteriziraju različite funkcionalne praznine i praznine u obuhvatu, a naročito u legislativi, politici, kapacitetu, planiranju, finansiranju, implementaciji, monitoringu i evaluaciji, te nedostatak saradnje između različitih nivoa vlasti.⁵¹ U okvirima Dejtonskog ustava, socijalna je zaštita data u odgovornost entitetima. Državne institucije nisu uključene u reguliranje pružanja usluga u BiH. Međutim, država je uključena u određenoj mjeri u problematiku izbjeglih, zdravstva, rada i zapošljavanja, pitanja zdravstva i obrazovanja putem Ministarstva za ljudska prava i izbjeglica, te Ministarstva civilnih poslova.

⁴⁶ ILO, 2008., Pregled politike zapošljavanja u Bosni i Hercegovini.

⁴⁷ ILO, 2008., Pregled politike zapošljavanja u Bosni i Hercegovini.

⁴⁸ ILO, 2008., Pregled politike zapošljavanja u Bosni i Hercegovini.

⁴⁹ Davorin Pavelić, *Studija o zapošljavanju mladih u BiH*, CISP, Sarajevo, 2006.

⁵⁰ ILO, 2008., Pregled politike zapošljavanja u Bosni i Hercegovini.

⁵¹ Vidjeti također UNDP, 2007., "Penziona reforma i sistemi socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini" (sažetak u Aneksu).

Mnoštvo je zakona, politika i strategija u BiH namijenjenih koji rješavanju posebnih slabosti populacije i ne postoji efikasan mehanizam koordinacije i usklađivanja politika. Okvir socijalne politike je i u FBiH i RS definiran na entitetskom nivou, ali su finansiranje i implementacija politike odgovornosti nižih nivoa vlasti. Transfer sredstava sa entitetskih nivoa je općenito neadekvatan, ostavljajući niže nivoe vlasti nesposobnima da stvarno realiziraju beneficije koje su im povjerene postojećim zakonodavstvom o socijalnoj zaštiti.

Visoka stopa nezaposlenosti i obiman neformalni sektor imaju snažan i negativan utjecaj na prihode sistema socijalne zaštite, koji zbog toga nije sposoban pružati pomoć za 350,000 osoba koje žive ispod praga siromaštva. Prema Svjetskoj banci, socijalna davanja stižu do samo jedne četvrtine siromašnih.⁵² Te osobe uglavnom žive u domaćinstvima sa dvoje i više djece, ili tamo gdje je glava domaćinstva osoba mlađa od 25 godina ili/i ima završenu samo osnovnu školu.⁵³ Ostale ugrožene kategorije koje imaju ograničen pristup resursima i uslugama su pripadnici romske populacije, izbjeglice, povratnici, interno raseljene osobe i nezaposleni.

Na općinskom nivou, centri za socijalni rad, kao direktni pružaoci usluga u sektoru socijalne zaštite, trpe zbog nedostatka finansijskih sredstava i osoblja, a često rade u neadekvatnim prostorijama i bez adekvatne opreme. Uglavnom, nisu u stanju ljudima dati informacije o njihovim pravima i/ili pravima na socijalnu zaštitu, niti su u stanju realizirati puni spektar savjetodavnih funkcija, funkcija zaštite i nadzora, za koji su zadužene. Kao rezultat svega toga, većina onih koji imaju socijalne potrebe isključeni su iz socijalnih davanja koje je propisao sistem socijalne zaštite, čak i kada se smatraju podobnima da primaju novčanu pomoć, te adekvatne usluge socijalne zaštite.

U poređenju sa prosjekom u EU od 19%, BiH na socijalnu zaštitu troši oko 16% BDP-a. Potrošnja na socijalnu zaštitu, kao i kriterij podobnosti, zavise od mjera socijalne zaštite i finansijskih kapaciteta svake jedinice uprave. Štaviše, kriteriji za korisnike socijalne pomoći razlikuju se od kantona do kantona.⁵⁴ Premda je prema revidiranom BiH MTDS 2003-2007., javna potrošnja u oblasti socijalne zaštite blizu regionalnog prosjeka, skoro dvije trećine su dodijeljene kategoriji demobiliziranih boraca. MDTS je pokazao da je u 2004. godini 66.2% ukupne potrošnje na socijalnu pomoć bilo usmjereno na demobilizirane borce i ratne vojne invalide, u poređenju sa 16.1% za ugroženu populaciju, 8.3% za dječju zaštitu i 1.5% za izbjeglice i interno raseljene.⁵⁵ Ovo ukazuje na nedostatak efikasnih mehanizama identifikacije i raspodjele sredstava za ljude kojima je pomoć potrebna. Štaviše, nekoliko općina u seoskim područjima i sa najvećim brojem populacije kojoj je potrebna socijalna pomoć, imaju najmanje resursa dostupnih za socijalnu zaštitu.

Socijalnu zaštitu u BiH tako karakterizira neujednačeno i neadekvatno finansiranje, nejednake i često neadekvatne usluge, te nejednak pristup pomoći.

Kada je riječ o penzijskom sistemu, raspodjela prava i naknada nije ni ujednačena ni dovoljna (dok se siromašna domaćinstva oslanjaju na penzije kao 90% prihoda, naknade žena padaju ispod linije siromaštva, dok su naknade muškarcima jedva iznad te linije). Obuhvaćenost nije potpuna (samo dvije trećine radnika ima poslove kojima osiguravaju

⁵² *Bosna i Hercegovina – Fiskalni rizici i poticajne perspektive rasta; Pregled javne potrošnje i institucija*; Svjetska banka; septembar 2006.

⁵³ MTDS 2004.-2007.

⁵⁴ Prije rata, broj eksperata koji su radili u centrima za socijalni rad bio je definiran na osnovu broja stanovništva na teritoriji koju centar pokriva. Danas, međutim, ne postoji standard koji bi organizirao sektor socijalne zaštite.

⁵⁵ UNDP, 2007, *NHDR*.

prava iz socijalne zaštite; samo 54% starijih osoba prima penziju) i diskriminirajuća je (78% muškaraca prima penziju, dok je žena samo 41%; preko 90% radnika u javnom sektoru ima zaposlenje sa socijalnim osiguranjem, u usporedbi sa manje od 10% poljoprivrednika).⁵⁶

Sistem obrazovanja

Kao i u brojnim drugim oblastima, struktura obrazovnog sistema u BiH je rascjepkana i podijeljena. U zemlji postoji 14 obrazovnih sistema (jedan državni, dva entitetska, deset kantonalnih i jedan Distrikta Brčko). Pored slabosti u izradi nastavnih planova i programa, loše je i finansijsko planiranje u sklopu obrazovnog sistema te utječe na kvalitet obrazovanja. 85% budžeta za obrazovanje je jednostavno raspoređeno na troškove osoblja, dok skoro nikakvi resursi nisu namijenjeni poboljšanju kvaliteta obrazovnih procesa, kroz stručno usavršavanje nastavnog kadra ili poboljšanja na školskim objektima.⁵⁷ Kao ishod svega, rezultati obrazovnog sistema su loši⁵⁸, dok je postotak BNP utrošen na obrazovanje u 2005. iznosio 4.3%.

Obrazovni sistem također opterećuje i nedostatak procesa prikupljanja podataka koji bi omogućili planiranje programa i politike na osnovu činjenica. Razlog tome su rascjepkana uprava i slabi statistički kapaciteti. Statističke agencije na entitetskom i državnom nivou daju određene podatke o broju djece i nastavnika u školama (prebrojavanjem), ali razlike u tehnologijama vode do neusklađenosti. Štaviše, u nedostatku daljnje analitičke obrade, ne postoje službeni podaci o nezavisnim obrazovnim indikatorima kao što je broj upisanih učenika, postotak završetka školovanja ili odustajanja, odnosi broja učenika i nastavnika ili spolne pripadnosti. Dodatna istraživanja poput ovog postoje uglavnom kao rezultat studija i anketa ili istraživanja koje su podržale međunarodne agencije.

Postojeći podaci iz 2006. pokazuju da je stopa pohađanja osnovne škole porasla sa 94% na 98.4%, ali se stopa pohađanja za prvi razred smanjila sa 94% na 90.7%.⁵⁹ U 2006., stopa pohađanja u srednjoj školi bila je 79.3%. Oko 2.3% djece srednjoškolske dobi još uvijek pohađa osnovnu školu. Procjenjuje se da 6% djece koja nisu upisana u osnovnu školu, koja, kao i adolescenti koji su napustili obrazovanje nakon završene osnovne škole, predstavljaju posebno osjetljivu grupu.⁶⁰ Pregled javne potrošnje koji je provela Svjetska banka 2004. pokazuje da je stopa upisa djece iz siromašnih porodica u škole mnogo niža nego što je to slučaj kod njihovih "nesiromašnih" vršnjaka, što ih stavlja u znatno lošiji položaj u smislu siromaštva. 57.2% siromašnih upisano je u srednje škole (u poređenju sa 76.4% nesiromašnih) i samo 9.3% na više obrazovanje (27.3%).⁶¹ Nivo diskriminacije prema pripadnicima manjina u sektoru obrazovanja je i dalje visok. 76% Roma u dobi od 15-24 godine je nepismeno; najmanje 64% romske djece ne pohađa osnovnu školu, samo 20% je upisano u srednju školu i 1% pohađa više ili visoke škole.⁶² Nadalje, rijetki su slučajevi mladih Roma upisanih na univerzitet (od 7,000 studenata na Univerzitetu u Tuzli, samo je dvoje Roma).⁶³ Evropska komisija naglašava činjenicu da samo 30% romske djece završava osnovnu školu.

⁵⁶ UNDP, 2007., Penzijski i sistem socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini, Sarajevo.

⁵⁷ UNICEF BiH, 2006.-2007., "Analiza potreba nastavnika u pogledu stručnog usavršavanja; Analiza budžeta za kvalitet u osnovnom i srednjem obrazovanju, HUIJIC".

⁵⁸ Kao u brojnim sektorima, postoji 13 posebnih budžeta, škole nisu uključene u planiranje budžeta, ne postoje resursi za poboljšanje kvaliteta nastave i preko 85% budžeta za obrazovanje je namijenjeno troškovima osoblja, dok ništa ne preostaje za održavanje, stručno usavršavanje, resurse/materijale, itd. Hitno je potrebno unaprijediti efikasnost javne potrošnje u sektoru obrazovanja.

⁵⁹ UNICEF, 2007., MICS3

⁶⁰ Stopa predškolskog pohađanja je najmanja u regionu.

⁶¹ Svjetska banka, 2006., PEIR.

⁶² UNICEF, 2007., *Socijalna isključenost s posebnim osvrtom na romsku djecu u jugoistočnoj Europi*.

⁶³ UNDP, 2007., *NHDR*.

Složena struktura obrazovnog sistema i Ustav koji omogućava da se može zahtijevati obrazovanje na jednom od tri jezika “konstitutivnih naroda” doprinose činjenici da je etnička i kulturološka izolacija ugrađena u obrazovni sistem. Kompletan obrazovni sistem u državi je podijeljen na etničkim osnovama, sa tri različita nastavna plana za svaki konstitutivni narod, što znatno utiče na društvenu koheziju. Kulturološka razdvojenost se tako produžava i institucionalno je ugrađena u obrazovni sistem. Najjasnija manifestacija ovoga je fenomen “podijeljenih škola” ili “dvije škole pod jednim krovom”, u kojima su djeca podvrgnuta segregaciji na osnovu etničke pripadnosti. Ovo je zabilježeno kod 50-ak škola u BiH. Takva je segregacija u oštroj suprotnosti sa postojećim konvencijama o ljudskim pravima, koje je država potpisala i ratificirala, naročito sa UN-ovom Konvencijom o pravima djeteta (CRC).

Visoko obrazovanje također je u nadležnosti svakog od 14 ministarstava obrazovanja. Osam univerziteta u BiH (osim tuzlanskog) predstavljaju labava udruženja 90 autonomnih fakulteta i drugih institucija. Ne postoji legislativa niti proceduralni mehanizmi koji bi osigurali istorodnost akademskih standarda ili omogućili komparativnu procjenu učinka ovih institucija. Više obrazovanje u BiH suočeno je sa brojnim ozbiljnim problemima koji su vezani za koordinaciju i upravljanje.⁶⁴ Određeni je napredak učinjen u smislu povećanja komparativnosti i kompatibilnosti diploma stečenih na bh univerzitetima s Bolonjskim procesom, usvajanjem Zakona o visokom obrazovanju u BiH, u augustu 2007.

Zdravstveni sistem

Zdravstvene usluge su nedostatne, njihova je administrativna struktura rascjepkana, a finansijski resursi neadekvatni.

U smislu zdravlja stanovništva, BiH ima problematična mješavinu determinanti lošeg zdravstvenog stanja i morbiditeta. Ovo je uveliko određeno posljedicama rata i tranzicije, ali i faktorima stila života. Neke grupe, kao što su invalidne osobe, manjine i raseljene osobe, često imaju posebne zdravstvene potrebe, ali izložene su većoj isključenosti u pristupu kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti od opće populacije. Ovo nije samo problem pojedinaca, nego i cjelokupnog društva, kada, na primjer, svi dijelovi populacije nisu efikasno pokriveni programima vakcinacije ili nemaju pristup osnovnim uslugama zdravstvene zaštite.

Ukupna stopa pune imunizacije/vakcinacije djece je svega 61.2% u 2006. godini sa stopom za polio od samo 79%.⁶⁵ Značajne slabosti u lančanom sistemu i izbijanje polia u romskim zajednicama u 2007. ukazuju na snažnu potrebu za nastavkom jačanja sistema imunizacije u zemlji. Procjenjuje se da je situacija s dojenjem zabrinjavajuća, jer se samo 17.6% djece u dobi do 6 mjeseci hrani isključivo dojenjem i samo 20.4% u dobi od 0-11 mjeseci hrani adekvatno.⁶⁶

U 2006. je UNICEF-ovo istraživanje otkrilo da je 20.2% djece u BiH gojazno i 7.4% blago niskog rasta, dok je 2.5 izraženo niskog rasta. 3.2% djece je blago iscrpljeno, dok je 0.8 ozbiljno iscrpljeno. Iscrpljenost i gojaznost prevladavaju kod djevojčica i češći su u urbanim, nego u seoskim područjima.⁶⁷ Anemija zbog nedostatka željeza je također vrlo učestala kod trudnica i dojlja u BiH i predstavlja ozbiljan zdravstveni problem.⁶⁸ Od 1222 trudnica

⁶⁴ Evropska komisija, “Pregled višeg obrazovanja u Bosni i Hercegovini”, dostupan na http://ec.europa.eu/education/programmes/tempus/countries/bosnia_en.html

⁶⁵ UNICEF, 2007., MICS.

⁶⁶ UNICEF, 2007., MICS.

⁶⁷ UNICEF, 2007., MICS.

⁶⁸ UNICEF BiH, Istraživački projekt: Vrijednosti hemoglobina kod trudnica i dojlja u Bosni i Hercegovini, 2007.-2008.

obuhvaćenih posljednjom studijom, 475 (38.9%) imalo je vrijednosti hemoglobina ispod normale. Samo 35.7% žena u dobi od 15-49 godina, udatih ili koje žive u zajednici, koristi neku vrstu kontracepcije (ili je koriste njihovi partneri), sa značajnim razlikama između urbanih (29%) i seoskih (39.3%) područja.

BiH ima visoku stopu oboljenja od tuberkuloze, sa 51 oboljelim na 100,000.⁶⁹ Grupe koje su naročito podložne ovoj bolesti uključuju i one koji žive u siromaštvu, etničke manjine i Rome, zatvorenike i raseljene osobe. Premda je prevalencija HIV-a/AIDS-a u BiH vrlo mala, sa 33 osobe koje trenutno žive sa HIV-om/AIDS-om na antiretroviralnoj terapiji, ovaj problem zahtijeva pažnju, kako bi se smanjio rizik od povećanja zaraze.

Stopa pokrivenosti zdravstvenim osiguranjem u BiH je samo oko 80%, što je daleko od cilja univerzalne pokrivenosti zdravstvenim osiguranjem. Prava značajno variraju od regiona do regiona, u skladu sa dostupnim resursima. Postotak odnosa između broja "osiguravnika" (osoba kojima se uplaćuju doprinosi) i "osiguranih osoba" (osoba kojima se ne uplaćuju doprinosi, ali su članovi porodice osiguravnika) u FBiH je 54.95% i 45.05%, tim redom, što ukazuje na visoku stopu zavisnosti u smislu izdržavanih članova porodica.

2.2.3 Upravljanje okolišem

Donedavno su pitanja upravljanja okolišem i pitanja nadležnosti u velikoj mjeri bila zanemarena zbog važnijih postratnih pitanja, kao i zbog manjka kapaciteta na državnom nivou. Okoliš nije jasno naznačen u Ustavu (nije u nadležnosti države niti entiteta). Reguliranje pitanja okoliša, putem zakona, propisa i normi, odvija se na entitetskom nivou. U svrhu koordinacije, 1998. godine je osnovan Međuentitetski upravni odbor za okoliš. Osnovan je 1998. godine, kao efikasan mehanizam koji osigurava koordinaciju i komunikaciju. Sastoji se od osam članova i bavi se pitanjima okoliša koje mu delegiraju entiteti.

U 2003. godini, Zakon o ministarstvima i drugim tijelima uprave Bosne i Hercegovine delegirao je određene nadležnosti za zaštitu okoliša na državnom nivou Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa (MoFTER). Tako je MoFTER nadležan za definiranje politike, osnovnih principa, koordinaciju aktivnosti i harmonizaciju entitetskih planova sa međunarodnim standardima u poljoprivredi, energetici, zaštiti okoliša i razvoju i eksploataciji prirodnih resursa.

Osnovni dokument politike pitanjima okoliša je Državni akcioni plan za okoliš (NEAP), usvojen 2003. godine u oba entiteta. On definira osam prioriteta: upravljanje vodnim resursima i tretman otpadnih voda; održiv razvoj u ruralnim područjima; upravljanje okolišem (informacioni sistemi, integralno planiranje i edukacija); zaštita bioloških i pejzažnih različitosti; otpad i upravljanje otpadom; privreda i održivi razvoj; javno zdravstvo i deminiranje. Iako je NEAP rezultirao brojnim prijedlozima projekata, nije odredio odgovorne aktere. Plan osigurava generalne upute, ali ima mali utjecaj na raspodjelu funkcija i nadležnosti u nadležnim javnim institucijama. Trenutno je u oba entiteta u procesu priprema novih strategija za zaštitu okoliša, koje bi trebale biti osnovni dokumenti za rješavanje pitanja okoliša.

⁶⁹ WHO/IUATLD, 2008., Globalni projekt nadzora otpornosti na lijekove protiv tuberkuloze. Ženeva, 2008., Svjetska zdravstvena organizacija, Ženeva.

Posljednji UN i ECE izvještaji⁷⁰ o sektoru okoliša su ukazali na ozbiljne promašaje u politici, legislativi i implementaciji. Mandat državne administracije je ograničen i zakonodavno djelovanje slabo, a na državnom nivou ne postoje zakoni koji se odnose na sektor okoliša,⁷¹ premda se trenutno, uz pomoć EU, priprema nacrt okvirnog državnog zakona o okolišu. Nizak je nivo svijesti kod političara (na svim nivoima) o značaju pitanja okoliša, kao i o vezi između okoliša i razvoja. Nedostatni su i javno informiranje i edukacija. Ovo predstavlja ozbiljne izazove u ugrađivanju pitanja upravljanja okolišem u relevantne sektore.

U BiH ne postoji sveobuhvatna mreža monitoringa stanja okoliša. Zbog ovoga zemlja nema redovne i pouzdane podatke o indikatorima okoliša na državnom, entitetskim i općinskim nivoima.⁷² Djelomično zbog složene institucionalne strukture, informacije o okolišu ne šire se na jednostavan način i obično se ne razmjenjuju između institucija.

2.2.4 Sigurnost ljudi

Brojna pitanja na planu ljudske sigurnosti za BiH i dalje predstavljaju problem. Neka od njih su direktan rezultat sukoba od 1992. do 1995., konkretno, to se odnosi na pitanja vezana uz mine, oružje i municiju. Trenutno je 3,4% teritorija Bosne i Hercegovine zagađeno minama (oko 1,700 km²). Broj zaostalih mina najčešće se procjenjuje na 220.000. Mine su i dalje najveća prijetnja životima građana BiH. Ipak, broj žrtava (i smrtnih slučajeva i povrijeđenih) u BiH od završetka rata neprestano opada. Broj žrtava djece pao je na jedno u 2006. i 2007., a u 2008. godini nije zabilježena nijedna žrtva djeteta. Sve žrtve su, trenutno, odrasli muškarci koji u minirana područja ulaze radi ekonomskih razloga.⁷³ Od 52 žrtve zabilježene u ovom periodu, 15 je stradalo u nesrećama u neobilježenim područjima. Mine utječu i na razvoj turizma, poljoprivrede i zaštite okoliša.

Još jedna ratna zaostavština je sveprisutnost malog oružja i lakog naoružanja (SALW) i municije. Procjenjuje se da 19% populacije posjeduje SALW i 16% ili oko 495,000 domaćinstava ovo oružje posjeduje ilegalno. Ostvaren je, međutim, značajan napredak u smislu uništavanja oružja i municije, ali visoki postoci oružja u civilnom i vojnom posjedu, kao i velike vojne zalihe viška municije u BiH, nastavljaju biti prijetnja sigurnosti ljudi.

Sposobnost rješavanja pitanja smanjenja rizika od prirodnih nesreća i drugih katastrofa je još jedan od ključnih aspekata ljudske sigurnosti. BiH još uvijek nema koordinirano upravljanje katastrofama i kapacitetima za smanjenje rizika na državnom nivou zbog toga što su nadležnosti decentralizirane između državnih ministarstava (Ministarstva sigurnosti, Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa i Ministarstva civilnih poslova), sa jedne strane, i vlada entiteta, kantona i općina, sa druge strane. Mogućnost i sposobnost institucija vlasti da se efikasno suoče sa postojećim i budućim problemima ljudske sigurnosti i dalje je neadekvatna.

Evidentan je i nedostatak koordinacije u specifičnim inicijativama kao što su postojeći Državni plan za pripremljenost za pandemiju ptičje gripe. Očekuje se da će se ova koordinacija poboljšati, budući da je u aprilu 2008. godine usvojen državni zakon o smanjenju rizika

⁷⁰ Pregled stanja u sektoru okoliša u Bosni i Hercegovini: Serija pregleda stanja u sektoru okoliša (ECE), no. 20 / ECE, Ženeva (Švicarska); EC Funkcionalni pregled sektora okoliša u Bosni i Hercegovini, konačni izvještaj, april, 2005.;

⁷¹ Trenutno se razmatra treći nacrt državnog zakona o okolišu: posljednjih pet godina nije donesen zakon o okolišu na državnom nivou.

⁷² Neophodni podaci uključuju stanje voda, otpadnih voda, kvalitete zraka, čvrstog otpada, tla i zaštite prirode, radijacije i buke/vibracije.

⁷³ Zbog sakupljanja ogrjeva i starog željeza na primjer.

od katastrofa. Ovaj zakon predviđa uspostavu državnog koordinacionog tijela za upravljanje u slučajevima katastrofa. Posao pak mora biti urađen po jasno definiranim prioritetima i koracima koje treba poduzeti u unapređenju državnih kapaciteta za planiranje, procjenu, sprječavanje ili ublažavanje posljedica prirodnih ili drugih tipova katastrofa.

Još jedan aspekt ljudske sigurnosti je osiguravanje da jednakost spolova bude u potpunosti integrirana u sigurnosni sektor u BiH i da srodne reforme ubuduće uvažavaju specifičnosti pitanja jednakosti spolova. U BiH žene u velikoj mjeri nisu prisutne u različitim sektorima javnog života, uključujući sigurnosni sektor i političke strukture donositelja odluka. U graničnoj policiji BiH, Agenciji za istrage i zaštitu (SIPA) i policijskim snagama oba entiteta, žene čine manje od 10% osoblja. Svi ministri policije i šefovi policijskih službi su muškarci. Pravo žena da sudjeluju i doprinosu u sektoru sigurnosti se kontinuirano osporava i još uvijek su vidljivi značajni nedostaci u implementaciji politika i zakona kreiranih kako bi se zaštitila ljudska prava žena. Porasla je svijest o potrebi poštivanja jednakosti spolova u javnom životu u BiH. Ključni faktor uspjeha je da u sve procese reformi i dugoročnih razvojnih planova budu uključene žene i da budu zasnovane na znanjima i iskustvima i žena i muškaraca.

2.2.5 Neravnopravnost spolova

Neravnopravnost spolova u BiH je posebno izražena u tri područja: zastupljenost u politici, zastupljenost u radnoj snazi i u nasilju zasnovanom na spolu.

Gender indeks razvoja (GDI) za 2004. godinu je bio 0.801.⁷⁴ Ovo je pokazatelj značajnog napretka u odnosu na 2003. godinu. U poređenju sa susjednim zemljama, BiH je 9. od 11 zemalja Jugoistočne Evrope, tek malo ispred Makedonije i Albanije.⁷⁵ Mjera osnaživanja spolova (GEM) od 0.496, koliko je izračunato u 2007. godini, pokazuje neravnopravnost spolova u političkoj i ekonomskoj zastupljenosti kao i manjak ekonomske moći mjerene u zarađenim prihodima.⁷⁶

Samo 9% pozicija u vlasti pripada ženama na rukovodećim pozicijama te položajima ministara i zamjenika. Od 64 ministarske pozicije na državnom i entitetskim nivoima, na samo njih šest su žene, unatoč Državnom izbornom zakonu koji je u 2006. godini revidiran i koji zahtijeva da na izbornim listama barem 30% kandidata budu žene.

Žene se stalno susreću sa većim stepenom ekonomske nesigurnosti i ugroženosti od muškaraca. Uprkos tome što žene čine više od polovine populacije, one su u radnoj snazi zastupljene sa svega 36%, što je najmanji postotak u regiji. Nadalje, stepen ekonomske aktivnosti žena je upola manji nego stepen aktivnosti muškaraca (31.0% naspram 57.7%),⁷⁷ žene se suočavaju sa većom nezaposlenošću nego muškarci (26.8% naspram 21.4%),⁷⁸ te kao posljedica toga, žene imaju udio od samo 35% na tržištu rada.

Nasilje zasnovano na spolu – nasilje nad ženama u BiH predstavlja razlog za zabrinutost. Nedavna istraživanja ukazuju na to da je u BiH nasilje u domaćinstvima pet puta češće direktno usmjereno na žene i djecu nego na muškarce.⁷⁹ Podaci o nasilju nad djecom u domaćinstvima pokazuje da je 35.6 procenata djece u dobi od 2 do 14 godina predmetom barem jednog

⁷⁴ UNDP, 2007, *NHDR*.

⁷⁵ UNDP, 2007, *NHDR*.

⁷⁶ UNDP, 2007, *NHDR*.

⁷⁷ Anketa o radnoj snazi 2007.

⁷⁸ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Anketa o radnoj snazi, 2008, preliminarni podaci, septembar 2008.

⁷⁹ UNDP, 2007, *NHDR*.

oblika psihološkog ili fizičkog kažnjavanja od strane roditelja/staratelja ili drugih članova domaćinstva. Prema Izvještaju EK o napretku u 2008., "krivična djela nasilja u obitelji zabilježena od strane nadležnih organa u 2007. godini su porasla za više od 50 posto".⁸⁰

Konačno, nedostatak dosljednih i pouzdanih, prema spolu klasificiranih podataka negativno utječe na izradu odgovarajućih programa i monitoring i evaluaciju sistema kroz koje bi se mogao riješiti problem neravnopravnosti spolova.

2.2.6 Migracije

Emigranti trenutno čine 37.7% bosanskohercegovačke populacije.⁸¹ Pored onih koji su otišli tijekom rata, još 110,000 građana BiH emigriralo je poslije rata, a njih 43,000 je trajno promijenilo državljanstvo. Sa tako velikom dijasporom, značajni su prihodi ekonomiji u smislu novčanih transfera. Procjenjuje se da 1,943 miliona USD u 2004., tj. 17.2% BDP-a, predstavlja novčane transfere dijaspore.⁸² Istina je da bi konačne brojke mogle biti daleko veće, ali ne prolaze svi novčani transferi dijaspore zvaničnim putem. Ipak, zajedno sa direktnim stranim ulaganjima, novčani transferi dijaspore predstavljaju izuzetno važan izvor stranih valuta za BiH.

Pitanja imigracije u BiH uokvirene su EU agendom, s obzirom da olakšanja uvjeta za dobivanje viza za bh građane ovisi o poboljšanju vladinih standarda na polju upravljanja procesima migracija. Vlasti se suočavaju sa brojnim izazovima koji proizlaze iz približavanja BiH EU, i dalje slabe kontrole granica, što, između ostalog, rezultira da se BiH koristi kao zemlja izvora, tranzita i krajnjeg odredišta za nezakonite migracije, trgovinu ljudima i krijumčarenje. Efikasno procesuiranje nezakonito prisutnih državljana trećih zemalja je sve značajnije pitanje za vlasti BiH zbog klauzule o trećim zemljama u sporazumu o readmisiji potpisanih od strane vlade, naročito Sporazuma o readmisiji sa EU, koji je stupio na snagu 1. januara 2008.

EU je vlastima u BiH prezentirala mapu puta za bezvizni režim prije potpisivanja SAA. Mapa puta identifikira četiri seta pitanja kao dijelove dijaloga između vlasti u BiH i EU: sigurnost dokumenata, ilegalne migracije, javni red i mir kao i pitanja vanjskih odnosa i temeljnih prava koja su povezana sa kretanjem osoba. Posebna pitanja na koje se fokusira Mapa puta uključuju: poboljšanje sigurnosti dokumenata uvođenjem biometrijskih putnih isprava, bolje upravljanje rizicima prouzrokovanim migracijama, djelotvorna provedba zakona i saradnja u tom polju uključujući saradnju sa Europolom i unapređenje mjera za borbu protiv organiziranog kriminala i korupcije.

BiH je napravila značajan napredak u kapacitetima za upravljanje procesom migracija u relativno kratkom vremenskom periodu, i trenutno ima sve osnovne strukture i legislativu za upravljanje procesima migracija. Četveroredni model upravljanja se koristi u procesima migracija, uključujući organizaciju prije, prilikom i nakon ulaska, kao i ograničenu međunarodnu saradnju, premda su kapaciteti detekcije (nakon ulaska) i suzbijanja (prije ulaska) i dalje ispod standarda. Osnovna legislativa sada obuhvata brojne standarde i procedure neophodne za djelovanje na prihvatljivom nivou, koji

⁸⁰ Evropska komisija, "Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine za 2008", Brisel, 5. novembar 2008, str. 18

⁸¹ Grupa Svjetska banke za razvoj perspektiva, Migracije i novčani transferi dijaspore kompletne informacije, 2005.

⁸² Novčani transferi dijaspore u 2004.: 1.8 milijardi USD (IMF Statistika platnog bilansa, 2004., kako je spomenuto u Mansoor i Quillin, "Migrations and Remittance" - "Migracije i novčani transferi dijaspore," Svjetska banka, 2006.), nominalni BDP u 2004.: 10,020 milijardi USD (Centralna banka BiH, Godišnji izvještaj za 2007.).

uključuju definiranje procedura ulaska, boravka, premještaja i azila i oni su u potpunosti usklađeni sa standardima EU i ljudskih prava. Bitno je da je BiH nedavno poduzela korake kako bi osigurala sigurno zadržavanje nezakonitih imigranata kao i njihovo izbacivanje/istjerivanje. Ne postoji zvanična migracijska politika u BiH, kako pitanju imigracija tako i pitanju emigracija. Politička odgovornost teoretski pripada državnom nivou, u skladu s prihvaćenim normama, ali procedure i kapaciteti koji se obično koriste kako bi se kreirala politika još uvijek ne postoje.

2.2.7 Infrastruktura za realiziranje ljudskih prava

Strukture za monitoring i zaštitu ljudskih prava u BiH oterećene su nedostatkom u koordinaciji, jasnoj podjeli odgovornosti i efikasnosti uzrokovane razjedinjenom upravom u zemlji kao i sveobuhvatnom procesu rekonstrukcije javne uprave. Na 58. sastanku, održanom 25. novembra 2005. godine, Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava zaključio je da ustavni okvir BiH delegira ograničenu odgovornost vlastima na državnoj razini i “stvara kompleksnu administrativnu strukturu, što najčešće rezultira manjkom harmonizacije i implementacije zakona i politika koji se tiču prava jednakog pristupa građana u dva entiteta [...] kantona i općina.”⁸³

Iako Ustavni sud postoji i radi, njegove odluke ne moraju u potpunosti poštovati različiti nivoi uprave u BiH. Dom za ljudska prava, uspostavljen Dejtonskim sporazumom, nedavno je transformiran u Komisiju za ljudska prava u sastavu Ustavnog suda. Izvještaj EK o napretku za 2008. navodi da neke od odluka Komisije za ljudska prava nisu implementirane na odgovarajući način, što je dovelo do toga da slučajevi završe pred Evropskim sudom za ljudska prava.⁸⁴

Trenutno je u toku reforma sistema ombudsmana u BiH kako bi se uspostavila središnja institucija ombudsmana, ali je proces tranzicije spor i obilježen političkim utjecajem na ova, načelno nezavisna tijela. U međuvremenu, entitetske institucije ombudsmana nastavljaju funkcionirati bez prijenosa stručnih znanja na instituciju na državnom nivou.

Komisija za ljudska prava Parlamentarne skupštine BiH osigurala je poseban fokus na djecu i druge grupe specifične u smislu ljudskih prava, ali joj nedostaje utjecaj. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH ima konkretni mandat da prati, izvještava i promovira ljudska prava u BiH. Stoga je uspostavilo Vijeće za djecu BiH, čiji je rad onedavno u zastoju zbog političkih neslaganja između entitetskog i državnog nivoa. RS je uspostavila Savjet za djecu RS i nedavno usvojila Zakon o ombudsmanu za djecu. MoHRR, kao i neke druge državne institucije nemaju direktnih partnera na nižim nivoima uprave te tako svoj mandat realiziraju kroz razvijanje široke mreže odnosa sa sektorskim ministarstvima na državnom, entitetskom i nižim nivoima. U okviru MoHRR-a uspostavljena je Agencija za jednakopravnost spolova kako bi, između ostaloga, promovirala CEDAW, a njeni partneri na entitetskom nivou su gender centri.

Kako je već opisano, uspostavljena struktura u vezi sa ljudskim pravima u BiH je relativno sveobuhvatna ali je često žrtva političkih interesa, nedostatka koordinacije i administrativne rascjepkanosti. Stanje ljudskih prava ugroženih i isključenih skupina dodatno pogoršava nedovoljna preciznost u načelima ljudskih prava i status specifičnih skupina stanovništva te je u toku debata o pitanjima koja bi mogla utjecati na politike, zakonodavstvo i funkcioniranje sistema pravosuđa.

⁸³ Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, UN E/C.12/BiH/CO/1 24. januar 2006.

⁸⁴ Europska komisija, “Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine 2008”, Brisel, 5. novembar 2008, str. 15.

3. Državni razvojni okvir

3.1 Ocjena rezultata Srednjoročne razvojne strategije

Srednjoročna razvojna strategija BiH (MTDS) predstavlja razvojni dokument Vijeća ministara BiH, koju je u martu 2004. godine usvojila Parlamentarna skupština BiH. Ovaj dokument definira osnovne ciljeve socio-ekonomskog razvoja za BiH u periodu od 2004. do 2007. godine i mjere za njihovu implementaciju, kako na državnom, tako i na entitetskom nivou. Prva verzija dokumenta obuhvatala je 23 sektora, uz više nivoa implementacije, a logička matrica nije osiguravala jasne prioritete, što je pak osigurano kroz revidiranu MTDS u 2006. godini, kada su definirana tri osnovna razvojna cilja kao i šest općih prioriteta razvoja. Tri cilja su: 1) održivi i izbalansiran ekonomski razvoj, 2) smanjenje siromaštva i 3) ubrzanje procesa evropskih integracija. Osnovni prioriteti razvoja definirani su na sljedeći način:

- Održavanje ekonomske stabilnosti;
- Povećanje privatnih ulaganja;
- Restrukturiranje ekonomije;
- Povećanje zaposlenosti i unapređenje veza između ljudskih resursa i tržišta rada;
- Poboljšanje sistema socijalne zaštite;
- Povećanje transparentnosti i mogućnosti bosanskohercegovačkog društva.

Prema konačnom izvještaju, nivo implementacije je iznosio oko 60%.⁸⁵ Izvještaj ističe izazove u ocjenjivanju i mjerenju doprinosa aktivnosti definiranih MTDS-om na postizanju tri glavna cilja. Tako se npr. za cilj “održivi i izbalansiran ekonomski razvoj” smatra da je definiran preopćenito i bez precizno identificiranih kauzativnih mjera ili definiranih indikatora uspjeha na nižim razinama, na mikro nivou. Što se tiče cilja “smanjenje siromaštva”, u izvještaju se navodi da su postojali dobri osnovni indikatori za evaluaciju uspjeha, ali s obzirom da su indikatori uzeti iz ankete Živjeti u BiH (LSMS), provedene 2004. godine, na raspolaganju nisu bile usporedive statističke informacije za period nakon 2004. godine. Aktivnosti koje su se odnosile na treći cilj – “ubrzanje evropskih integracija” su također postavljene na način koji onemogućava kvantifikaciju odnosno mjerenje učinka MTDS-a na proces evropskih integracija.

Konačni izvještaj o realizaciji Srednjoročne razvojne strategije daje pregled preporuka i stečenih iskustava za potrebe procesa izrade novih strategija u BiH, Razvojne strategije BiH (CDS) i Strategije socijalne uključenosti (SIS) za period od 2008. do 2013:

⁸⁵ Vijeće ministara BiH, Srednjoročna razvojna strategija BiH 2004.-2007. (PRSP): Konačni izvještaj o implementaciji mjera iz Akcionog plana SRS BiH, Sarajevo, mart 2008. godine

- Nova bi se strategija trebala nastavljati i nadgrađivati na politike utvrđene u okviru MTDS-a u sektorima pojedinačno te bi trebale biti usmjerene na postizanje ciljeva definiranih kroz proces konsultacija.
- Mjere za realizaciju MTDS-a koje nisu implementirane do kraja 2007. trebalo bi iznova uvrstiti u prioritete i uključiti u nove razvojne dokumente.
- U nove bi razvojne dokumente trebale biti ugrađene komponente koje se odnose na jednakopravnost spolova.
- Potrebno je u definiranju i postizanju novih ciljeva ojačati međuinstitucionalnu saradnju na različitim nivoima, kao i međuresorni dijalog.
- Potrebno je jasnije definirati ciljeve i indikatore uspjeha na različitim nivoima. Aktivnosti i ciljevi trebaju imati konkretne, mjerljive, relevantne i vremenski ograničene indikatore – pokazatelje uspjeha.
- Od vitalnog je značaja unapređenje procesa monitoringa i evaluacije na svim nivoima vlasti u BiH.
- Potrebno je jasno identificirati institucije i rokove za implementaciju kao i finansijske i ljudske resurse neophodne za implementaciju.
- Potrebno je, u skladu sa povratnim informacijama dobijenim od sudionika radionice, kao jedan od sektorskih prioriteta ustanoviti zaštitu okoliša.

3.2 Prioriteti i obaveze institucija vlasti (2008. – 2013.)

Direkcija za ekonomsko planiranje je izvršila analizu stanja koja će se iskoristiti pri izradi CDS-a i SIS-a, a ova analiza je prosljeđena Vijeću ministara na razmatranje. Analizom se identificiraju predloženi ciljevi Razvojne strategije BiH (CDS):⁸⁶

- održati makroekonomsku stabilnost,
- održivi razvoj,
- konkurentnost,
- zapošljavanje,
- EU integracija,
- socijalna uključenost.

Krajnji cilj CDS-a, socijalna uključenost, će predstavljati osnovu za Strategiju socijalne uključenosti, za koju je identificirano pet glavnih ciljeva:

- unapređenje penzijske politike,
- unapređenje zaštite porodica s djecom,
- unapređenje sistema zdravstvene zaštite,
- unapređenje sistema obrazovanja,
- zapošljavanje i socijalna politika.

U izradi CDS-a i SIS-a, vlasti trebaju u obzir uzeti međunarodne, sektorske i evropske konvencije koje je BiH potpisala i ratificirala – sve one sadrže obaveze za reforme koje se odnose na zakonodavstvo, upravu i usluge. Razmjere u kojima su ove reformske mjere poduzete uveliko variraju, kako je vidljivo iz izvještaja različitih odbora UN-a koji prate implementaciju konkretnih preporuka. Vlasti trebaju zakonodavstvo, politike i programe uskladiti s ovim instrumentima.

⁸⁶ Vijeće ministara BiH, Direkcija za ekonomsko planiranje – “Izrada razvojnih dokumenata za period od 2008. do 2013. godine”, prezentacija na Koordinacionom forumu donatora, Sarajevo, 23. septembra 2008.

Pored toga, Vijeće ministara BiH, u saradnji sa UNHCR-om i širom međunarodnom zajednicom, realizira proces revidiranja strategije za implementaciju Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma koji se odnosi na pravo povratka. U smislu obaveze izvještavanja zemlje u skladu sa tijelima zaduženim za praćenje realizacije sporazuma o ljudskim pravima, značajni naponi uloženi su u pripremu izvještaja o implementaciji. Odbori tijela za praćenje sporazuma prepoznali su nastojanja zemlje za ispunjenje ovih zahtjeva i naglasili važnost zadržavanja pozitivnog zamaha i daljnje nadgradnje postignutog napretka.

3.3 Međunarodni normativni okviri

BiH je potpisivanjem i ratifikacijom brojnih međunarodnih konvencija prihvatila svoje obaveze prema nadležnim tijelima ovih sporazuma, ali ove obaveze u zemlji nisu uvijek i prevedene u zakonodavstvo i/ili politike.

3.3.1 Konvencije o ljudskim pravima

Bosna i Hercegovina je članica brojnih međunarodnih sporazuma koji se odnose na ljudska prava (vidjeti Aneks 1). Ovi međunarodni instrumenti su ugrađeni u Aneks I Ustava o dodatnim sporazumima o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini. Član II Ustava osigurava i da će se prava i slobode definirane Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda i njenih protokola u Bosni i Hercegovini primjenjivati direktno i imati prioritet nad svim drugim zakonima.

Vijeće ministara je, s ciljem peomoviranja ostvarivanja ljudskih prava, usvojilo niz programa, uključujući:

- Akcioni plan za suzbijanje trgovine ljudima
- Akcioni plan za djecu 2002.-2010.
- Državna strategija za Rome (zdravstvena zaštita, obrazovanje i stambeno zbrinjavanje)
- Gender akcioni plan
- Strategija borbe protiv maloljetničke delinkvencije
- Usklađivanje sa EU – institucionalna i zakonodavna strategija o migracijama za Bosnu i Hercegovinu
- Strategija borbe protiv nasilja nad djecom
- Nova strategija protuminskog djelovanja
- Strateške smjernice za razvoj obrazovanja 2008.-2015.
- Strategija inkluzivnog obrazovanja

Premda je ispunjenje obaveza o pitanju izvještavanja značajno, ključni uvjet predstavlja realizacija prava i sloboda obuhvaćenih sporazumima o ljudskim pravima. Ispitavši izvještaje o implementaciji CAT, CEDAW, CRC, CERD, ICCPR i ICESCR, u BiH, tijela UN-a za praćenje ovih sporazuma su identificirala područja i probleme koji izazivaju zabrinutost u vezi s poštivanjem sporazuma te su stoga dala preporuke o mjerama neophodnim za unapređenje stanja u smislu poštovanja ljudskih prava u BiH. Pored ovih tijela, i izvještaj posebnog izvjestitelja o pravu na obrazovanje iz 2008. godine sadrži dodatne preporuke od posebne važnosti za rad i djelovanje UNCT-a.

Ured visokog komesara UN-a za ljudska prava (OHCHR) i UNCT u BiH su 2007. godine pripremili *Zbirku preporuka tijela UN-a za praćenje sporazuma o ljudskim pravima (Compilation of the UN Treaty Body Recommendations)* kao podršku aktivnostima u BiH. Ova Zbirka daje pregled zaključaka i preporuka UN-ovih tijela za praćenje sporazuma o ljudskim pravima i predstavlja koristan instrument za sve zainteresirane strane uključene u aktivnosti o pitanju ljudskih prava.⁸⁷

Slabosti sistema zaštite u BiH ne proizlaze samo iz neprevođenja konvencija o ljudskim pravima u domaće zakonodavstvo već i iz nepostojanja ostalih neophodnih komponenti uključujući i institucije koje djeluju; procedure i postupke za zaštitu, uključujući pravne i druge lijekove; politike i programe namijenjene podizanju svijesti te dinamičnog civilnog društva.

3.3.2 Multilateralni sporazumi o okolišu (MEA)

BiH je ratificirala neke od najznačajnijih MEA (Okvirnu konvenciju UN-a o promjeni klime; Konvenciju o biološkoj raznolikosti; Konvenciju o dalekosežnom prekograničnom zagađenju zraka, itd.), ali joj nedostaju okolišno zakonodavstvo, strategije, planovi i programi kao i ljudski i finansijski kapaciteti za ispunjenje odgovarajućih obaveza. BiH se morala suočiti s cijelim nizom složenih izazova u smislu usvajanja i implementacije MEA te je morala započeti i proces ratifikacije novih konvencija (Konvencija o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja (Konvencija iz Barcelone), Konvencija o zaštiti i upotrebi prekograničnih vodotokova i međunarodnih jezera; Konvencija o procjeni utjecaja na okoliš preko državnih granica (Espoo); Konvencija o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu o pitanjima okoliša (Konvencija iz Aarhusa, itd.).

Ratifikacija, implementacija i poštivanje MEA potiču značajne koristi za okoliš i unapređenje ekonomskog, socio-političkog i administrativnog položaja. BiH će imati mogućnost pristupiti tehničkoj i finansijskoj pomoći Sekretarijata MEA, poput pomoći za izvještavanje, razvoj kapaciteta i razmjenu iskustava. S obzirom da MEA predstavljaju osnovu za značajne dijelove *acquisa*, - njihova je implementacija važna za zemlje koje traže članstvo u EU.

3.3.3 Druge konvencije i međunarodni sporazumi

Bosna i Hercegovina je ratificirala 69 ILO konvencija (68 ih je na snazi), uključujući sve temeljne i prioritetne konvencije. Najvažnije su, između ostalog: Konvencija o ukidanju prisilnog rada (1930); Konvencija o slobodi udruživanja i zaštiti prava organiziranja (1948); Konvencija o jednakim naknadama (1951); Konvencija o diskriminaciji u zaposlenju i zanimanju (1958); Konvencija o najnižoj dobi za zapošljavanje (1973) i Konvencija o najgorim oblicima dječjeg rada (1999).

Pored toga, BiH je ratificirala Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, kojim se nadopunjuje Preambula Konvencije UN-a protiv prekograničnog organiziranog kriminala, te Konvenciju UN-a protiv

⁸⁷ <http://www.ohchr.org/>

prekograničnog organiziranog kriminala. 2005. godine je usvojena i Strategija o usklađivanju institucionalnih i zakonskih okvira sa EU.

Kao relativno nova članica UN-a, BiH je ratificirala brojne međunarodne konvencije i sporazume. Ukupno uzevši, međutim, vladi nedostaju kapaciteti za integriranje ovih međunarodnih obaveza u domaću legislativu i djelotvornu implementaciju te legislative. Prema Izvještaju Evropske komisije za Bosnu i Hercegovinu, u 2008. godini došlo je do “ograničenog napretka” u smislu “realizacije međunarodnog prava iz domena ljudskih prava”, ali implementaciju “treba unaprijediti”.⁸⁸

3.4 Prioriteti i procesi u pristupanju Evropskoj uniji

Bosna i Hercegovina (BiH) je potencijalni kandidat za članstvo u EU. Pregovori o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju između BiH i EU, ključni stepenik ka članstvu u EU, zaključeni su u junu 2008. godine potpisivanjem Sporazuma. EU je postavila četiri osnovna uvjeta za potpisivanje SAA. BiH treba reformirati svoje policijske snage, u potpunosti saradivati sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (ICTY), postići napredak u smislu reforme javnog emitiranja te popraviti javnu upravu. Sada, kada je SAA potpisan, BiH može napredovati ka statusu zvaničnog “kandidata za članstvo u EU”.

EU vlastima BiH osigurava smjernice o pitanju prioriteta u reformama kroz Evropsko partnerstvo. Evropsko partnerstvo predstavlja sredstvo realiziranja evropske perspektive BiH i Odluke Vijeća od 18. februara 2008⁸⁹, identificira nove i preostale prioritete za djelovanje. Ključni kratkoročni prioriteti koje vlasti BiH trebaju razriješiti su:

- usvajanje i početak implementacije reforme policije;
- puna saradnja sa ICTY-om;
- usvajanje zakonodavstva vezano za sistem javnog emitiranja;
- implementiranje Strategije reforme javne uprave iz 2006. godine;
- jačanje kapaciteta uprave;
- nastavak nastojanja na pomirenju i unapređenje nastojanja na rješavanju preostalih bilateralnih pitanja;
- ostvarivanje značajnog napretka u stvaranju jedinstvenog ekonomskog prostora u BiH;
- smanjenje strukturalne nefleksibilnosti koja remeti funkcioniranje tržišta rada;
- postizanje funkcionalnijih i održivijih struktura i većeg poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Pored toga, BiH mora postići napredak u brojnim drugim područjima, kako na kratkoročnom tako i na dugoročnom planu, koji se odnose na “političke kriterije” (demokratija i vladavina zakona; ljudska prava i zaštita manjina; te regionalna pitanja i međunarodne obaveze), “ekonomske kriterije” i “evropske standarde” (unutarnje tržište; sektorske

⁸⁸ Evropska komisija, “Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2008.”, Brisel, 5. novembra 2008. str. 16

⁸⁹ Odluka Vijeća od 18. februara 2008. godine o principima, prioritetima i uvjetima sadržanim u Evropskom partnerstvu s Bosnom i Hercegovinom i povlačenjem Odluke broj 2006/55/EC (2008/211/EC)

politike; pravdu/pravosuđe, slobodu i sigurnost; razvijanje sistema azila i slobodnog kretanja kroz olakšavanje dobivanja viza i proces liberalizacije).⁹⁰ Pored toga, BiH je u julu 2008. godine ratificirala revidiranu Evropsku socijalnu povelju.⁹¹

Značaj uloge koju EU ima u BiH nastavlja rasti. Visoki predstavnik međunarodne zajednice vrši i dužnost posebnog predstavnika EU (EUSR), označavajući tako sve veću angažiranost EU u BiH. EU je u BiH prisutna i u obliku snaga EU u BiH (EUFOR) i Policijske misije EU u BiH (EUPM), čime se dodatno naglašava značajna posvećenost djelovanju EU u BiH.

Općeprisutan utjecaj EU u BiH i uvjetna priroda procesa pridruživanja imaju određene posljedice na karakter podrške koju osigurava UN, koja se razlikuje od UN-ovih programa za neke druge zemlje. EU predstavlja dominantnu, pokretačku snagu koja stoji iza reformskih procesa u BiH i njeni ciljevi i ambicije za zemlju često odgovaraju UN-ovim ciljevima i ambicijama. Spomenuti aspekt uvjetovanosti može pomoći ne samo EU nego, indirektno i UN-ovim agencijama u podršci koju pružaju vlastima u postizanju dogovorenih ciljeva politika.

Kako bi pružila podršku zemlji u postizanju članstva u EU, EU osigurava finansijsku podršku kroz Instrument predpristupne pomoći (IPA). Ovaj instrument obuhvata pet komponenata: pomoć u tranziciji i izgradnji institucija; regionalni razvoj; prekograničnu saradnju; razvoj ljudskih resursa i ruralni razvoj. BiH trenutno ispunjava uvjete za korištenje sredstava iz IPA fonda za komponenti: pomoć u tranziciji, izgradnja institucija i prekogranična saradnja. Kada zemlja dobije status kandidata za članstvo u EU, moći će koristiti i sredstva namijenjena za druge tri komponente. Pomoć za BiH u okviru IPA programa za 2007. godinu iznosi ukupno 62.1 miliona €. Ukupni iznos pomoći iz IPA za period od 2007. do 2011. iznosi 500 miliona € - uvjetovan je napretkom koji BiH postigne u rješavanju spomenutih prioriteta.

UNCT uzima u obzir da je pristupanje EU vizija budućnosti koju dijeli većina stanovnika u zemlji. Kako bi se izbjeglo dupliciranje odgovornosti i aktivnosti pristup koji koristi UNCT u odnosu na EU agendu je dvoslojan. U onim područjima u kojima je razvojni pristup UNCT-a usklađen sa EU agendom u BiH, UNCT osigurava tehničku podršku i ekspertizu doprinoseći tako vrijednostima i nastojanjima EU. Istovremeno, u drugim područjima UNCT-ova agenda nadopunjuje agendu EU snažnijim fokusiranjem na ljudska prava i smanjenje siromaštva. Ova druga područja odražavaju neke od dugoročnijih prioriteta i širih ciljeva Evropskog partnerstva, poput unapređenja ljudskih prava i zaštite manjina.

⁹⁰ Neki od dodatnih prioriteta koji se odnose na mandate UN agencija podrazumijevaju: razvijanje i implementaciju svih sektorskih akcionih planova u okviru Nacionalne strategije za Rome kao dijela sveobuhvatne strategije za ublažavanje siromaštva i socijalnu uključenost; daljnje razvijanje politika socijalne uključenosti i socijalne zaštite; ulaganje dodatnih napora na unapređenju položaja osoba s invaliditetom; poduzimanje mjera na sprečavanju segregacije djece po etničkoj pripadnosti u školama; usvajanje državnog zakona o okolišu kako bi se stvorili okviri za usklađenu zaštitu okoliša u cijeloj zemlji; implementiranje sporazuma između entiteta u okviru statističkog sistema o unapređenju rada Agencije za statistiku BiH i unapređenja obuhvata i kvaliteta statističkih podataka, posebno na državnom nivou; ažuriranje i implementacija Državnog plana za borbu protiv trgovine ljudima.

⁹¹ Evropska komisija, "Izveštaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2008", Brisel, 5. novembra 2008. str. 15

4. Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih nacija u BiH

4.1 Osnovna područja rada UN agencija u BiH

Programi, fondovi i specijalizirane agencije Ujedinjenih nacija (u daljem tekstu: agencije UN-a) rukovode se zajedničkom agendom, Okvirom razvojne pomoći Ujedinjenih nacija (UNDAF) 2005 – 2008., dogovorenim sa Vijećem ministara BiH. 2007. godine je dogovoreno da se postojeći UNDAF produži za jednu godinu, do 2009., kako bi se UN-ov ciklus planiranja uskladio s državnim.

UNDAF za period od 2005. do 2009. godine navodi tri očekivana cilja:

- Jačanje odgovornosti i otvorenosti vlasti spram proaktivnih građana;
- Poboľšan pristup i kvalitet osnovnog obrazovanja i kvalitet osnovnog obrazovanja, zdravstvenih i usluga socijalne zaštite;
- Unapređenje upravljanja protuminskim djelovanjem na razini vlasti i lokalne zajednice, uključujući upozoravanje na mine i pomoć žrtvama mina te malim oružjem i lakim naoružanjem na državnom i lokalnom nivou.

Pitanja vezana za jednakopravnost spolova su ugrađena u sva tri cilja, dok je u okviru drugog cilja kvalitetno artikuliran fokus na potrebe mladih ljudi. Pristup programiranju zasnovan na ljudskim pravima se koristi posebno za programe koji se temelje na razvoju područja te one koji se odnose na zadovoljavanje potreba najugroženijih grupa.

Dokument UNDAF-a odražava državne ciljeve prezentirane u različitim planskim dokumentima i međunarodnim konvencijama te ima slične planove kao u Pariškoj deklaraciji, čiji su primarni ciljevi:

- Jačanje domaćih razvojnih strategija zemalja partnera i odgovarajućih operativnih okvira.
- Sve veće usklađivanje pomoći s prioritetima zemalja partnera, sistema i procedura te pomoć u jačanju njihovih kapaciteta.

Djelovanje i rad UNCT-a su jasno povezani sa strateškim razvojnim planovima BiH. UNDP-ov Izvještaj o humanom razvoju za Bosni i Hercegovinu za 2007. godinu o temi socijalne uključenosti od velike je važnosti za izradu državne strategije socijalne uključenosti dok će rad UN-ove grupe i agencija bh vlasti za jednakopravnost spolova biti od ključnog značaja za inkorporiranje aspekta rodne jednakopravnosti u procese strateškog planiranja BiH. UNDP realizira projekat tehničke pomoći za izradu SIS-a, dok je UNICEF započeo novi projekat *Jačanje sistema društvene zaštite i inkluzije djece u BiH (SPIS)* u saradnji s institucijama vlasti i nevladinim organizacijama: DEP je pripremio istraživanje i analizu je koristio pri izradi analize stanja. DEP je u pripremi

detaljne analize stanja kao podršku koristio *Country Review of Employment Policy – Pregled socijalne politike u BiH* i *Istraživanje o tržištu rada mladih - Study on Youth Labour Market in BiH* Međunarodne organizacije rada, koje su im poslužile i kao pomoć u smislu sposobnosti da oblikuju djelotvornije politike, jednako kao i UNDP-ov izvještaj *Penziona reforma i sistemi socijalne zaštite u BiH*, te ankete o radnoj snazi (za 2006. i 2007. godinu) te izvještaji iz *Sistema ranog upozoravanja*.

Izgradnja kapaciteta

Izgradnja kapaciteta predstavlja srž UN-ovog djelovanja i jedinstven servis koji pruža UN. U izgradnji i razvijanju kapaciteta u BiH, UN ističe niz osnovnih oblasti: trening i edukaciju; organizacije te upravljanje i rukovođenje organizacijama, povezivanje i razvijanje mreža saradnje među organizacijama; okruženje javnog sektora; te opći ekonomski, socijalni, kulturni i politički milje u kojem organizacije djeluju. UN u tom smislu radi i unutar i izvan javnog sektora, uzimajući u obzir značajnu ulogu nevladinih organizacija u svim sferama ekonomskog, društvenog i političkog života. Takva izgradnja i razvijanje kapaciteta u BiH predstavlja poseban izazov zbog složene strukture vlasti. Osnovni nedostaci u smislu kapaciteta odnose se na nivo ljudskog kapitala, finansijsko i upravljanje resursima te koordinaciju među različitim nivoima vlasti. Ovi nedostaci narušavaju sposobnosti institucija vlasti na svim nivoima da osiguraju ujednačeno i dostupno pružanje usluga te sprečavaju razvijanje poticajnog okruženja za socio-ekonomski razvoj.

Sve UN-ove agencije doprinose razvijanju kapaciteta, a brojna su područja zajedničkog djelovanja i saradnje. Ovo djelovanje se kreće od izrade politika i strateškog planiranja na centralnom nivou do rada s općinama i organizacijama civilnog društva. Primjeri takve saradnje uključuju: podršku UNDP-a i UNICEF-a Centru za uklanjanje mina BiH; podršku UNDP-UNFPA-UNICEF-a trima vladinim statističkim institucijama (dva entitetska zavoda i državna agencija), uključujući rad na pripremi popisa stanovništva; saradnju UNICEF-a i Svjetske zdravstvene organizacije na jačanju mehanizama pružanja usluga imunizacije/vakcinacije; projekat razvijanja kapaciteta u domenu pripravnosti za avijarnu i influencu kod ljudi koji realiziraju UNDP i FAO te rad Međunarodne organizacije za migracije na jačanju kapaciteta za upravljanje migracijama. UNHCR je pored toga u značajnoj mjeri bio angažiran i na jačanju i unapređenju vladinih kapaciteta za rješavanje pitanja koja se odnose na azil i izbjeglice. UNHCR je radio i na jačanju nevladine organizacije Vaša prava koja osigurava besplatnu pravnu pomoć, unapređujući pristup pravima za brojne populacijske skupine o kojima vode računa.

Kod programiranja u domenu razvijanja kapaciteta u BiH, UNCT naglašava značaj procesa koji je izuzetno participativan i podrazumijeva sudjelovanje predstavnika cijelog spektra različitih zainteresiranih aktera u dijalogu u namjeri da se razviju strategije za djelotvoran razvoj kapaciteta u datom kontekstu.

Djelotvornost pomoći

Agencije UN-a u BiH se brinu i o djelotvornosti pomoći i to kroz dva aspekta: Koordinacioni forum donatora (DCF), kojem podršku pruža Ured RC UN, dok UNDP vodi značajan dio aktivnosti, te podršku jačanju koordinacije pomoći u BiH kroz institucionalne kapacitete mehanizama Vijeća ministara (unutar Ministarstva finansija i trezora BiH-a) za upravljanje sredstvima namijenjenim razvojnoj saradnji.

Zajednička izrada programa

Većina agencija – članica UN-ovog tima za BiH, uključujući tri nerezidentne agencije: UNEP, UNIFEM i FAO, sudjelovala je u barem jednom od programa koji se realizira kroz zajedničku saradnju. Mogućnosti za zajedničko programiranje su uveliko unaprijeđene kroz pokretanje Fonda za ostvarivanje Milenijumskih razvojnih ciljeva Kraljevine Španije na globalnom planu, 2007. godine (MDG-F). Radne grupe UNCT-a su pripremile prijedloge za sve okvire MDG-F-a, s uspješnim aplikacijama u područjima zaštite okoliša i klimatskih promjena (UNDP, UNEP, FAO, UNV), kulture i razvoja (UNDP, UNESCO, UNICEF, UNV), ekonomskog upravljanja (UNDP, UNICEF) te zapošljivanja mladih i migracija (UNDP, UNICEF, UNFPA, IOM, UNV). U drugim područjima još uvijek traju procesi odabira aplikacija.

Suradnja postoji i u drugim značajnim područjima na nivou strateškog i planiranja politika kao i na lokalnom nivou. Tako npr. na području strateškog i planiranja politika agencije UN-a nastavljaju djelotvorno saradivati na podršci nastojanjima vlasti da unaprijede strateški odgovor na HIV/AIDS; UNICEF i Svjetska zdravstvena organizacija zajednički rade na jačanju mehanizama pružanja usluga imunizacije/vakcinacije; WHO, UNICEF i Svjetska banka su uključene u aktivnosti izgradnje kapaciteta za pripravnost u slučajevima avijarne i influence kod ljudi; UNDP-UNFPA-UNICEF osiguravaju podršku za tri vladine statističke institucije, uključujući i rad na pripremi popisa stanovništva; UNDP-UNICEF pruža pomoć Centru za uklanjanje mina BiH, dok UNHCR i UNICEF u saradnji pružaju podršku vlastima u analizi pružanja kvalitetnog obrazovanja u izbjegličkoj i populaciji interno raseljenih osoba; a ILO i IOM saraduju u području radnih migracija kako bi se smanjile nelegalne migracije i unaprijedili domaći kapaciteti za upravljanje u domeni radnih migracija. UNV, UNICEF i UNFPA su, pored toga, pripremili i zajedničku analizu o položaju mladih u BiH. UNHCR je na lokalnom nivou saradivao sa UNDP-om u sufinansiranju projekata održivosti za povratničku populaciju koja je već stambeno zbrinuta dok je UN-ova Zaklada za sigurnost ljudi (UN Trust Fund for Human Security) podržala zajedničku inicijativu UNDP-a i UNESCO: *Zbližavanje zajednica putem projekta smanjenja siromaštva*. UNFPA i UNICEF su također podržali i razvijanje mehanizama za rješavanje uzroka nasilja zasnovanog na spolu te zlostavljanja djece.

Druga područja zajedničkog djelovanja UNCT-a obuhvataju komunikacije, prikupljanje i analizu podataka (DevInfo), te ugrađivanje pitanja spolne jednakopravnosti i mladih u sve značajne programe.

4.2 Trendovi razvojne saradnje UN-a u BiH

Prirod razvojne saradnje u BiH je doživjelo promjenu, od humanitarnog odgovora u godinama neposredno poslije rata do sve većeg broja razvojnih programa, za koje podršku osiguravaju EK, bilateralne agencije i međunarodne finansijske institucije. Ova promjena je u vezi s fokusom vlasti na omogućavanju procesa evropskih integracija, koji je postavljen kao osnovni prioritet države te općeg prelaska iz faze nakon sukoba u fazu razvoja. Oslanjajući se i nadgrađujući na vlastita područja specijalističkih znanja i komparativne prednosti, agencije svoje aktivnosti repositioniraju u skladu sa situacijom na planu razvoja te traženoj pomoći.

Očekuje se da će oblast socijalne uključenosti i zaštite nastaviti dobivati sve veću pažnju UNCT-a u BiH, kako na nivou politike tako i u intervencijama na terenu kroz programe

razvoja zasnovane na posebnostima područja. Jednako tako se očekuje da će se programi UNCT-a i dalje baviti podrškom u prevazilaženju diskriminativnih aspekata obrazovnih i sistema socijalne zaštite, s obzirom da ova oblast predstavlja ne samo odstupanje od međunarodnih normativnih okvira već i ozbiljnu prepreku u procesima razvoja zemlje i izgradnje mira.

Tekuća analiza i pregled stanja u domenu socijalne zaštite i uključenosti u BiH će dati procjenu i uspostaviti revidirani sistem nadležnosti, uloga i odgovornosti koje nužno moraju funkcionirati kroz razne sektore i zasnivati se na uniformnim standardima i smjernicama za implementaciju.

Sektor ljudske sigurnosti, koji se uglavnom fokusira na aktivnosti protuminskog djelovanja i uništavanja SALW, polako se smanjuje kako domaći kapaciteti postižu nivo razvoja koji omogućava veću odgovornost domaćih institucija u ukupnom procesu. UN će se i dalje fokusirati na područje smanjenja rizika od prirodnih nepogoda i drugih nesreća uključujući i pripravnost zemlje za odgovor u slučajevima pandemija. Još jedna rastuća oblast saradnje UN-a i vladinih institucija jeste implementacija projekata Globalnog fonda za borbu protiv HIV-a/AIDS-a i tuberkuloze.

Kao jedna od ključnih slabosti Srednjoročne razvojne strategije naveden je propust da se zaštita okoliša definira kao sektorski prioritet, uprkos evidentnoj potrebi za veći angažman u ovoj oblasti. Očekuje se stoga da novi sektor zaštite okoliša postane jedna od ključnih novih oblasti u novim strategijama razvoja BiH. UNCT je već počeo usklađivati svoje djelovanje sa nadolazećim domaćim potrebama u sektoru zaštite okoliša kroz izradu zajedničkog, UNCT-ovog programa u okviru poglavlja Fonda Kraljevine Španije za postizanje MDG/UNDP-a o okolišu i promjeni klime, koji je usvojen i koji će biti pokrenut uskoro. Ostali projekti koje finansira Globalni fond za okoliš su u ranoj fazi implementacije.

5. Glavni partneri u saradnji u razvoju u BiH

Nalazi koje predstavljamo u ovom poglavlju uglavnom su izvedeni iz pregleda aktivnosti donatora (DME)⁹² i predstavljaju zvaničnu pomoć u razvoju glavnih bilateralnih i multilateralnih agencija članova Koordinacionog foruma donatora u BiH (DCF).⁹³ Analiza razvojne pomoći se zasniva isključivo na doprinosu članova, a ne svih donatora i agencija koji rade u zemlji.

5.1 Multilateralne i bilateralne organizacije

Glavne bilateralne i multilateralne razvojne agencije u BiH su članovi Koordinacionog foruma donatora – DFC-a. DCF predstavlja neformalni mehanizam za koordinaciju razvojne pomoći i nakon dvije godine djelovanja, vidljiv je sve veći angažman vlasti u Forumu. Cilj je da Vijeće ministara, pod vodstvom Ministarstva finansija i trezora, u budućnosti preuzme odgovornost za koordinaciju razvojne pomoći.

Dvije UN-ove razvojne agencije u BiH, UNDP i UNICEF, su, skupa sa Svjetskom bankom, članice DCF-a. Ostale agencije UN-a zastupa rezidentni koordinator UN-a. Članovi DCF-a su (abecednim redom):

Bilateralni donatori: Austrija/Austrijska razvojna agencija (ADA), Kanada/Kanadska međunarodna razvojna agencija (CIDA), Francuska, Njemačka/Njemačka agencija za tehničku saradnju (GTZ)/KfW Entwicklungsbank (KfW), Italija/Italijanska agencija za saradnju (IC), Japan/Japanska agencija za međunarodnu saradnju (JICA), Holandija, Norveška, Španija/Španska agencija za međunarodnu saradnju i razvoj (AECID), Švedska/Švedska međunarodna agencija za saradnju i razvoj (SIDA), Švicarska/Švicarska agencija za saradnju i razvoj (SDC), Velika Britanija (UK)/Ured Vlade Velike Britanije za međunarodni razvoj (DFID), Sjedinjene Američke Države (USA)/Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID)

⁹² Izvještaj o aktivnostima donatora za 2008. UNDP u Bosni i Hercegovini

⁹³ Koordinacioni forum donatora (DCF) je 2005. godine osnovalo 17 glavnih donatorskih agencija u BiH. U 2007. godini broj članova Forumu porastao je na 19. DCF služi kao poluformalna platforma za razmjenu informacija između ovih organizacija, i sastaje se tromjesečno. Obim njegovog rada od osnivanja se znatno proširio, a nekoliko rasprava se fokusiralo na način na koji se dodatno može unaprijediti koordinacija aktivnosti donatora. Sastanci DCF-a često se nadopunjavaju prezentacijama vladinih i međunarodnih organizacija koje djeluju u zemlji. Kao takav, DCF osigurava priliku za koordinaciju između donatora, koja se zasniva na znanju, iskustvima i najboljoj praksi.

Multilateralni donatori: Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD), Evropska komisija (EC), Evropska investicijska banka (EIB), Fond Ujedinjenih nacija za djecu (UNICEF), Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) i Svjetska banka.⁹⁴

5.2 Mehanizam razvojne saradnje 2006 – 2007.

Bilateralne i multilateralne agencije, kako bi odgovorile na novi položaj BiH u smislu razvoja, sve više uvode u većoj mjeri holističan pristup rješavanju problema s kojima se zemlja suočava. U 2007. su i bilateralne i multilateralne agencije osiguravale podršku za široki spektar aktivnosti čije su razmjere varirale –od lokalnog do državnog nivoa. Pored toga, u određenim su područjima međunarodne agencije pomagale u unapređenju, usklađivanju ili izgradnji zakonskih okvira. Donatori nisu samo pomagali vlastima već su saradivali i sa civilnim društvom kao i privatnim sektorom.

Prijenos odgovornosti za koordinaciju pomoći na Ministarstvo finansija i trezora BiH i uspostava Odbora za koordinaciju međunarodne pomoći (BCIA)⁹⁵ odražava namjeru vlasti da usvoje proaktivniji pristup u odnosu na vanjsku pomoć, u skladu s Pariškom deklaraciju i rastućim kapacitetima vladinih institucija. Jasna razvojna putanja bosanskohercegovačkim vlastima omogućuje proaktivniji pristup u specificiranju zahtjeva za vanjskom pomoći i njenoj koordinaciji. Kako bi se to održalo, potrebno je, međutim, osigurati dodatnu podršku. Pored preuzimanja odgovornosti za proces, postoji i potreba za osiguravanjem da koordinacija resursa bude integrirana u redovni ciklus planiranja i upravljanje javnim finansijama.

5.3 Trendovi u razvojnoj pomoći

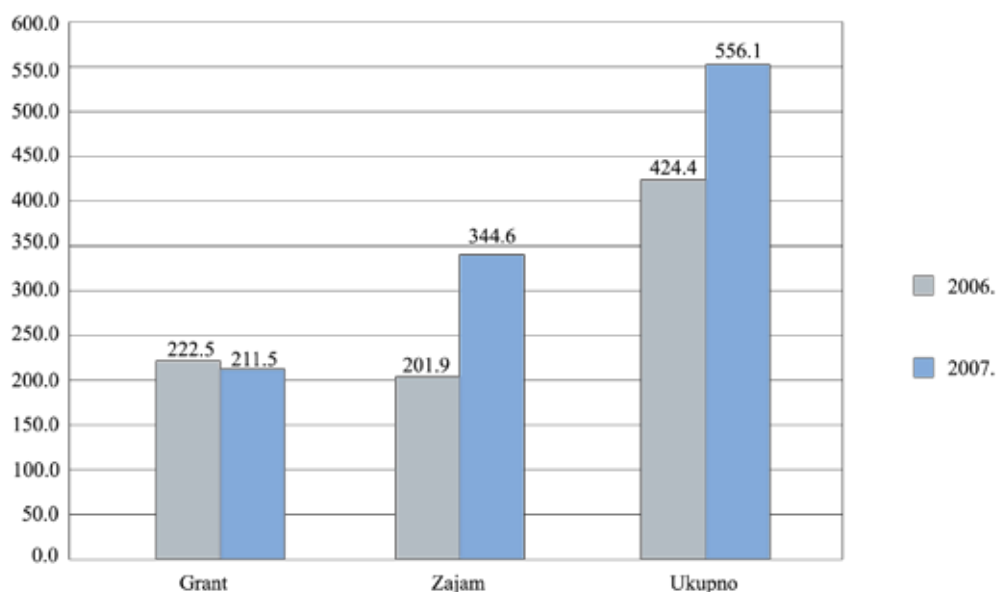
Krediti i grantovi po sektorima i agencijama

Podaci prikupljeni u Pregledu aktivnosti donatora za 2007. godinu pokazuju da je 19 agencija iz DCF-a tokom te godine alociralo 556 miliona €. Od ukupno dodijeljenih sredstava, 211.4 miliona € dodijeljeno je u obliku grantova i 344.6 miliona € u obliku kredita. Sljedeći grafički prikaz daje poređenje za 2006. i 2007. godinu i prikazuje grantove, kredite i ukupna alocirana sredstva kao udio u ODA. Iz prikaza je vidljivo da je u periodu između 2006. i 2007. godine došlo do povećanja od 133.1 milion € u pomoći u kreditima te smanjenja od 23.6 miliona € u pomoći u obliku grantova.

⁹⁴ Napominjemo da DCF ne predstavlja sve donatore koji djeluju u BiH, uključujući bilateralne organizacije. Članovi DCF-a nisu ni sljedeće organizacije: Visoki komeserijat Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UN-HCR), Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE), Ured visokog predstavnika (OHR), Vijeće Evrope, EUFOR, EUPM i NATO.

⁹⁵ Vlasti BiH su nedavno odgovornost za koordinaciju pomoći na državnom nivou prenijele na Ministarstvo finansija i trezora (MoFT). Od novouspostavljenog Sektora za koordinaciju pomoći u MoFT se očekuje da koordinira svu vanjsku pomoć osim one koja se direktno odnosi na proces evropskih integracija, s obzirom da ova sredstva i dalje ostaju u nadležnosti Direkcije za evropske integracije (DEI). Rad ovog novog Sektora će nadzirati Odbor za koordinaciju međunarodne pomoći (BCIA), koji se sastoji od predstavnika DEI, Direkcije za ekonomsko planiranje (DEP), MOFT, te Federacije BiH i Republike Srpske, Distrikta Brčko te pomoćnika ministra u ovom Sektoru.

VIŠEGODIŠNJA USPOREDBA IZNOSA SREDSTAVA IZ GRANTOVA, KREDITA I UKUPNIH IZNOSA (U MILIONIMA EURA)



Trendovi u oblasti razvojne pomoći: po sektorima⁹⁶

Kao i u 2006. godini, sektor infrastrukture i ekonomskog razvoja i sektor socijalne zaštite dobili su najveći dio ODA u 2007. godini. Ova dva područja intervencije u kombinaciji dobivaju više od 70% dodijeljenih sredstava. U poređenju sa 2006. godinom, u 2007. je došlo do značajnog porasta sredstava iz kredita u vezi sa velikim infrastrukturnim projektima, dok je došlo do smanjenja podrške inicijativama ekonomskog razvoja. Ovakav obrat u rastu je rezultat smanjenja pomoći za razvoj u obliku grantova, koja nije namijenjena infrastrukturi. Značajno je spomenuti da je u 2007. godini sektor dobre uprave i izgradnje institucija dobio manje finansijske pomoći u 2006. godine, dok su sredstva alocirana za lokalnu upravu rasla. U 2007. godini, u usporedbi sa 2006., donatori su više pozornosti poklanjali područjima zaštite okoliša i obrazovanju. Činjenica da drugi sektori (npr. zdravstvo i poljoprivreda i šumarstvo), dobijaju manje pozornosti, je pak razlog za brigu.

Trendovi u oblasti razvojne pomoći: po agencijama

Prema količini ukupnih alokacija u 2007. Godini, u kojoj se navodi udio grantova i kredita, EBRD i EIB – dvije velike finansijske institucije – kao i Njemačka/GTZ/KfW zauzimaju visoko mjesto na ovoj rang listi. EBRD i EIB BiH prije svega osiguravaju koncesionalne kredite, dok Njemačka/GTZ/KfW osigurava i nepovratna sredstva - grantove. Ostali veliki zajmodavci za BiH su Svjetska banka i Španija/AECID. EC i SAD/USAID zauzimaju najviše mjesto kao davaoci grantova, a slijede ih Švedska/Sida i Holandija.

⁹⁶ Donatori u BiH djeluju u različitim sektorima: obrazovanje; zdravstvo; ekonomski razvoj i socijalna zaštita; dobra uprava i izgradnja institucija; lokalna uprava; pitanja koja se odnose na više sektora (mladi, jednakopravnost spolova, povratak i reintegracija); poljoprivreda i šumarstvo; zaštita okoliša, sprečavanje i rješavanje konflikata; infrastruktura;

Saradnja organizacija civilnog društva sa UN-om

Učešće širokog spektra aktera iz civilnog društva i investiranja u partnerstvo, ključni su za uspješno djelovanje na realizaciji prioriteta u BiH. Radeći sa organizacijama civilnog društva, UN može učiti iz neizmjernog bogatstva iskustava sa terena u rješavanju izazova s kojima se zemlja suočava. U 2006. godini, UNCT je istraživao njihovu saradnju sa organizacijama civilnog društva u BiH i objavio nalaze u "Main Findings on the Level of Cooperation between the UN Agencies and Civil Society Organisations in BiH – Glavni nalazi o nivou saradnje između UN-ovih agencija i organizacija civilnog društva u BiH", u januaru 2007. godine. Istraživanjem su definirani ključni akteri koji saraduju sa UN-om u BiH, stepen saradnje i načini njenog unapređenja.⁹⁷ Jedanaest UN agencija koje su učestvovala u istraživanju (FAO, IOM, WB, ILO, UNV, UNDP, OHCHR, UNIFEM, UNFPA, UNHCR i UNICEF) navele su 187 organizacija civilnog društva koje su na neki način podržavale UN u Bosni i Hercegovini.⁹⁸

Spektar aktivnosti organizacija civilnog društva varira od obrazovanja do ljudskih prava, zdravlja, poslovnog razvoja i mladih. Partnerske organizacije su iz oba entiteta u BiH i Brčko distrikta. Pomoć agencija UN-a podrazumijeva: finansiranje, tehničku pomoć, organizaciju obuka (na poljima implementacije projekata, strateškog i finansijskog upravljanja, ljudskih resursa, razvoja organizacijskih kapaciteta itd.) i drugi vidovi razvoja kapaciteta. Određeni broj agencija pomažu organizacijama civilnog društva u uspostavljanju veza sa lokalnim vlastima, donatorskim organizacijama i drugim organizacijama civilnog društva i u promoviranju njihovih aktivnosti.

Privatne kompanije koje saraduju sa UN-om

U 2007. godini, neke agencije UN-a djelovale su u partnerstvu sa nekim privatnim kompanijama. Zajedničke aktivnosti su realizirane kao podrška aktivnostima agencija UN-a ili su bile fokus intervencija UN-a. Na primjer, UNFPA je pozivao Durex i Sheering kada je organizirao radionice ili seminare o kondomima i kontracepciji. IOM je saradivao sa Centrom za radiološku dijagnostiku (Sarajevo) i Rendgensku dijagnostiku dr. Arar (Banja Luka). UNICEF trenutno ima partnerstvo sa Solanom Tuzla, kako bi osigurao odgovarajući i konzistentan nivo jodizacije soli. UNDP-ov Program obnove regije Srebrenica Program razvoja regije gornje Podrinje blisko saraduju sa nekoliko lokalnih privatnih firmi. UNDP-ovi projekti održivog poslovanja i korporativne društvene odgovornosti ostvaruju interakciju sa malim i srednjim preduzećima iz cijele države. UNV radi u partnerstvu sa privatnim kompanijama i iz Bosne i Hercegovine i inostranstva s ciljem pružanja tehničke pomoći u obliku volonterskog rada u oblasti razvoja.

⁹⁷ 10 agencija (FAO, Svjetska banka, UNV, UNDP, ILO, OHCHR, WHO, UNFPA, UNHCR i UNICEF) i IOM osigurali su tražene povratne informacije kontaktima unutar civilnog društva. Unutar UNDP-a, popunjene upitnike poslali su projekat RMAP, Gender program i SUTRA projekat. Stoga se zaključci UN-ovog istraživanja za potrebe ovog izvještaja temelje na ukupno 13 upitnika, kompletiranih od strane UN agencija i IOM-a. Dok su neki od popunjenih upitnika sadržavali detaljne podatke o odnosima sa organizacijama civilnog društva u BiH; neki su odgovori bili manje sadržajni. Na sveobuhvatnost odgovora utjecalo je nekoliko faktora uključujući i broj organizacija civilnog društva koje svaka agencija UN-a podržava, kao i oblik i nivo njihove saradnje.

⁹⁸ Od 187 organizacija civilnog društva, samo je 52 (približno) onih koje su dobile grant Svjetske banke u posljednjih sedam godina. Zbog prirode ove podrške, nije osigurana detaljna lista ovih organizacija za potrebe ovog istraživanja i one (organizacije) nisu bile uključene u drugom krugu istraživanja. Stoga su svi grafikoni u gore spomenutom izvještaju, izuzev grafikona 1, zasnovani na preostalim 135 organizacija civilnog društva.

6. Zaključci: Budući izazovi

Kontekst razvoja Bosne i Hercegovine je jedinstven. Zemlja prolazi kroz značajne tranzicije na svom putu razvoja, u političkom sistemu i ekonomiji, a još uvijek se bavi nasljeđem rata i prekompleksnom političkom strukturom. Na svu sreću, ujedinjujuću snagu za većinu građana BiH stvara zajednička vizija budućnosti unutar Evropske unije. Zamah stvoren napretkom ostvarenim na putu pristupanja EU bi trebao pomoći procesu reformi. Dok se, međutim, ne revidira ustav, strukturni problemi će i dalje postojati i dalje narušavati napredak u razvoju i reformama. Ekonomska stabilnost i stabilan rast su pozitivna ostvarenja, ali mnogi značajni makroekonomski problemi i dalje ostaju zbog nedostatka saradnje i koordinacije među različitim nivoima vlasti (država, entiteti, kantoni i općine).

UNCT koristi pristup humanom razvoju zasnovan na pravima, i pruža odgovarajuću podršku vlasti u BiH kako bi na najučinkovitiji način pružila pomoć za prevazilaženje glavnih razvojnih izazova u razvoju zemlje. Najveća prepreka napretku reformi i razvoja su kompleksna i neefikasna politička i administrativna struktura. Druga prepreka razvoju je nedostatak povjerenja i narušena društvena kohezija, što je nasljeđe rata.

UN će prioritete u Bosni i Hercegovini postaviti, uz punu konsultaciju sa vlastima, u okvir UNDAF-a za period 2010 – 2014. godina. Analiza stanja razvoja, sažeta u ovoj Zajedničkoj procjeni stanja za zemlju, koja se oslanja na najznačajnije analitičke dokumente vlasti u BiH, UN u BiH, Evropske komisije, Svjetske banke i bilateralnih partnera, činit će osnovu za postavljanje ovih prioriteta. Utvrđivanje prioriteta na temelju činjenica također će u obzir uzeti rezultate konsultacija sa ključnim partnerima u vlasti i civilnom društvu. Najznačajnije pitanje koje treba postaviti prilikom utvrđivanja prioriteta bit će kako se komparativne prednosti UNCT-a, u smislu mandata, kompetencija i iskustava, mogu iskoristiti da podrže program razvoja Bosne i Hercegovine i, posebno, proces pristupanja EU. Još jedno ključno pitanje bit će kako uskladiti program sa svim onim što BiH treba obaviti kako bi ispunila Milenijumske razvojne ciljeve do 2015. godine i osigurati da se mogu ostvariti obaveze na području ljudskih prava i drugih međunarodnih konvencija.

Analiza prezentirana u ovom CCA, i diskusije na radionicama UNCT-a, održanim u aprilu 2008. godine, pokazuju da postoji još dosta izazova koje bi trebalo uzeti u obzir prilikom planiranja novog UNDAF perioda.

- Državna struktura/ustavna reforma;
- Pripreme za članstvo u EU;
- Ekonomski razvoj i rast zasnovan na rastu poslova;
- Statistika i popis stanovništva;
- Degradacija okoliša /zagađenje/upravljanje;
- Socijalna uključenost – zaštita / inkluzivan razvoj;
- Sigurnost ljudi
- Pomirenje;
- Razvoj institucija.

Iz ove grupe prioriternih područja, četiri su prepoznata kao posebno važna za zajednički program rada vlasti i UNCT-a: socijalna uključenost, razvoj kapaciteta na svim nivoima vlasti, sigurnost ljudi i okoliš, sa pristupom zasnovanim na pravima, kao osnove svih predloženih intervencija te pitanja jednakopravnosti spolova i mladih inkorporiranih kroz sve aspekte i cijeli program.

Aneks 1: Ratifikacija međunarodnih sporazuma o ljudskim pravima od strane BiH

Međunarodna povelja o ljudskim pravima	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ograđivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/novinama	Stupanje na snagu
Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima	16.12.1966. (19.12.1966.)					25/93 (07/71)	
Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima	16.12.1966. (19.12.1966.)					25/93 (07/71)	
Fakultativni protokol uz Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima							
Drugi fakultativni protokol uz Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima, s ciljem ukidanja smrtne kazne	15.12.1989.	18.12.2000				31/00	
Prevenција diskriminacije na osnovu rase, vjere ili uvjerenja te zaštita manjina	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ograđivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/novinama	Stupanje na snagu
Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije	7.3.1966.					25/93	
Ljudska prava žena	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ograđivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/novinama	Stupanje na snagu
Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena	18.12.1979.					25/93 (11/81)	
Fakultativni protokol uz Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena	3.10.1999.	28.5.2002.				05/02	
Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organiziranog kriminala	15.11.2000.	27.3.2002.				03/02	
Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebno žena i djece, kojim se nadopunjuje preambula Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organiziranog kriminala	15.11.2000.	27.3.2002.				03/02	

Međunarodna povelja o ljudskim pravima	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Uzdržanja	Objavljeno u Službenom glasniku/ novinama	Stupanje na snagu
Protokol protiv krijumčarenja migranata putem kopna, mora i zraka, kojim se nadopunjuje Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organiziranog kriminala	15.11.2000.	27.3.2002.				03/02	
Ropstvo i ropstvu srodni instituti i prakse	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ograđivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/ novinama	Stupanje na snagu
Dodatna konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robovima i institutima i praksama sličnim ropstvu, 1956.	7.9.1956.					25/03	
Konvencija o ropstvu	25.9.1962. (7.12.1953.)					25/03	
Protokol kojim se mijenja Konvencija o ropstvu	25.9.1962.					07/58	
Konvencija o suzbijanju trgovine ljudima i eksploatacije prostitucije drugih osoba	21.3.1950.					25/93	
Zaštita od mučenja, maltretiranja i nestanka osoba	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ograđivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/ novinama	Stupanje na snagu
Evropska konvencija o prevenciji mučenja i nehumanog i ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja							
Prvi protokol uz Evropsku konvenciju o prevenciji mučenja i nehumanog i ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja							
Drugi protokol uz Evropsku konvenciju o prevenciji mučenja i nehumanog i ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja							
Konvencija protiv mučenja i drugog okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja	10.12.1984.					25/93	

Međunarodna povelja o ljudskim pravima	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Uzdržanja	Objavljeno u Službenom glasniku/novinama	Stupanje na snagu
Prava djeteta	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ograđivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/novinama	
Konvencija o pravima djeteta	20.11.1989.					25/93	
Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o uključivanju djece u oružane sukobe	25.6.2000.	28.5.2002.				05/02	
Konvencija o zabrani i direktnom djelovanju na uklanjanju najgorih oblika dječjeg rada	17.6.1999.	4.6.2001.				03/01	
Sloboda udruživanja	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ograđivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/novinama	
Konvencija o slobodi udruživanja i pravu na organiziranje						25/93	
Konvencija o pravu na organiziranje i kolektivno pregovaranje						25/93	
Zapošljavanje i prisilni rad	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ograđivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/novinama	
Konvencija o prisilnom i obaveznom radu	5.6.1957.	20.7.2000.				19/00	
Konvencija o jednakim naknadama						25/93	
Konvencija o ukidanju prisilnog rada						25/93	
Konvencija protiv diskriminacije u zapošljavanju i zanimanju						25/93	
Konvencija o politici zapošljavanja						25/93	
Konvencija o profesionalnoj sigurnosti i zdravlju i radnom okruženju						25/93	
Konvencija o zaštiti prava svih radnika – migranata i njihovih porodica	9.12.1990. (8.12.1990.)					02/96	

Međunarodna povelja o ljudskim pravima	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Uzdržanja	Objavljeno u Službenom glasniku/ novinama	Stupanje na snagu
Obrazovanje	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ograđivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/ novinama	
Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju	14.12.1960.					25/93	
Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba							
Protokol o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba							
Konvencija o priznavanju visokoškolskih kvalifikacija u arapskim i evropskim zemljama Mediterana							
Konvencija o priznavanju visokoškolskih kvalifikacija u području Evrope							
Konvencija o sredstvima za zabranu i sprječavanje ilegalnog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva nad kulturnim dobrima							
Izbjeglice i azil	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ograđivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/ novinama	
Konvencija o statusu izbjeglica	28.7.1951.					25/93	
Protokol o statusu izbjeglica	31.1.1967.					25/93	
Državljanstvo, osobe bez državljanstva i prava stranih državljana	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ograđivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/ novinama	
Konvencija o smanjenju broja osoba bez državljanstva							
Konvencija o statusu osoba bez državljanstva	28.9.1954.					08/59	
Ratni zločini i zločini protiv humanosti, genocid i terorizam	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ograđivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/ novinama	

Međunarodna povelja o ljudskim pravima	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Uzdržanja	Objavljeno u Službenom glasniku/ novinama	Stupanje na snagu
Konvencije o neprimjenjivanju zastarnih rokova na ratne zločine i zločine protiv čovječnosti	26.11.1968.					50/70	
Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju genocida, 1948.	9.12.1948.					25/93 (02/50)	
Rimski status Međunarodnog krivičnog suda							
Zakon o oružanom sukobu	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ograđivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/ novinama	
Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu	12.08.1949.					53/50	
Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru 1949	12.08.1949.					53/50	
Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima 1949	12.08.1949.					53/50	
Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata	12.08.1949.					53/50	
Dopunski protokol ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I)						16/78	
Dopunski protokol ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II)						16/78	
Terorizam i ljudska prava	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ograđivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/ novinama	
Međunarodna konvencija protiv uzimanja talaca							

Međunarodna povelja o ljudskim pravima	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Uzdržanja	Objavljeno u Službenom glasniku/ novinama	Stupanje na snagu
Međunarodna konvencija o suzbijanju terorističkih bombaških napada	15.12.1997.	19.6.2003.					
Međunarodna konvencija o suzbijanju finansiranja terorizma	9.12.1999.	22.3.2005.				03/05	
Međunarodna konvencija o suzbijanju nezakonite otmice aviona						33/72	
Međunarodna konvencija o sprečavanju i kažnjavanju krivičnih djela protiv osoba pod međunarodnom zaštitom							
Zaposlenici i aktivnosti UN-a	Potpis	Ratifikacija	Pristupanje	Sukcesija	Ogradiivanja	Objavljeno u Službenom glasniku/ novinama	
Konvencija o povlasticama i imunitetima Ujedinjenih naroda, 1946.	13.12.1946.					25/93 (55/50)	
Konvencija o povlasticama i imunitetima specijaliziranih agencija, 1947.	21.11.1947.					25/93 (04/52)	
Konvencija protiv korupcije	16.09.2005.	26.10.2006..					

Ratifikacija sporazuma i konvencija o okolišu

- Štokholmska konvencija o postojanim organskim zagađujućim tvarima, 2001.
- Roterdamska konvencija o proceduri prethodne informirane saglasnosti za neke opasne hemikalije i pesticide u međunarodnoj trgovini, 1998.
- Protokol iz Kjota uz Okvirnu konvenciju Ujedinjenih nacija o promjeni klime, 1997.
- UN Konvencija o borbi protiv dezertifikacije u zemljama koje su ozbiljno suočene sa sušom i/ili dezertifikacijom, naročito u Africi, 1994
- Konvencije o saradnji na zaštiti i održivoj upotrebi rijeke Dunav (Konvencija o zaštiti Dunava), 1994.
- Konvencija o biološkoj raznolikosti, 1992.
- Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o promjeni klime, 1992.
- Konvencija o kontroli prekograničnog kretanja opasnih otpada i njihovom odlaganju (Bazel), 1989.
- Montrealski protokol o tvarima koje oštećuju ozonski omotač. Montreal, 1987. Izmjene Montrealskog protokola o tvarima koje oštećuju ozonski omotač. Kopenhagen, 1992.
- Montrealski protokol o tvarima koje oštećuju ozonski omotač. Montreal, 1987. Izmjene Montrealskog protokola o tvarima koje oštećuju ozonski omotač. London, 1990.
- Montrealski protokol o tvarima koje oštećuju ozonski omotač. Montreal, 1987. Izmjene Montrealskog protokola o tvarima koje oštećuju ozonski omotač. Montreal, 1987.
- Montrealski protokol o tvarima koje oštećuju ozonski omotač. Montreal, 1987.
- Bečka konvencija o zaštiti ozonskog omotača, 1985.
- Konvencija o dalekosežnom prekograničnom onečišćenju zraka, 1979.
- Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, 1972.
- Protokol o Konvenciji iz 1979. godine o dalekosežnom prekograničnom onečišćenju zraka o dugoročnom finansiranju programa saradnje na praćenju i ocjeni dalekosežnoga prijenosa onečišćujućih tvari u zraku u Evropi (EMEP), 1984.
- Konvencije o zabrani razvijanja, proizvodnje, gomilanja i korištenja kemijskog oružja i o njegovom uništenju, 1972.
- Konvencija o zaštiti močvara od međunarodne važnosti, naročito kao staništa ptica močvarica, 1971. (Ramsar konvencija 1971.)
- Konvencija o ribolovu i očuvanju bioloških bogatstava otvorenog mora, 1958.

Aneks 2: Glavni nalazi analitičkih izvještaja UN-a o BiH

UNDP, Izvještaj o humanom razvoju za BiH o socijalnoj uključenosti (2007.)

Premda bosanskohercegovačka ekonomija nastavlja rasti, i dok rezultati u zdravstvu i obrazovanju pokazuju stalna poboljšanja te se ostvaruje dobar napredak u ukupnom humanom razvoju, NHDR za 2007. godinu o temi socijalne uključenosti pokazuje da socijalna isključenost i dalje ostaje urgentan problem. U osnovi ukupnog procesa je niz društvenih lomova, uz opće povećanje svih oblika nejednakosti – u prihodima, bogatstvu, učinku u obrazovanju i zdravstvenom stanju i statusu. Istraživanja u okviru NHDR-a pokazala su da je preko 50% stanovništva na neki od načina socijalno isključeno; 22% ih je suočeno s ekstremnom isključenošću, dok ih je 47% u riziku od dugoročne socijalne isključenosti. Najisključenije skupine u BiH su starije osobe, mladi, djeca, Romi, osobe s invaliditetom i manjinski povratnici. Kao odgovor na ovakvo stanje, u izvještaju je preporučeno da vlasti osmisle politike koje će biti socijalno inkluzivne i nuditi jednake mogućnosti. Program socijalne uključenosti u BiH je važan iz etičkih razloga kako bi se doprinijelo prevenciji budućih sukoba, te predstavlja integralni dio programa približavanja i pristupanja EU.

UNDP, Penziona reforma i sistemi socijalne zaštite u BiH (2007.)

Izvještaj zastupa i argumentira stajalište da penzijski i sistemi socijalne zaštite igraju važnu ulogu u sprečavanju siromaštva i socijalne isključenosti među starijim osobama, mladima, osobama s invaliditetom te drugim skupinama stanovništva s ograničenim mogućnostima sudjelovanja u ekonomskim aktivnostima, kroz, naprimjer, nedostatak pristupa plaćenim zaposlenjima. Vlasti BiH su se obavezale na osiguravanje odgovarajuće socijalne zaštite za sve svoje građane. Ovaj cilj još uvijek nije postignut. Osnovne opcije koje vlasti imaju na raspolaganju kako bi se ovaj cilj postigao uključuju: zakonsko reguliranje osnovnih prava svakog građana na minimum socijalne zaštite; zasnivanje transfera iz domena socijalne zaštite na potrebama umjesto na pravima; osiguravanje ženama prava na iste beneficije i naknade kao i muškarcima; uzimanje u obzir i javna rasprava o svim prednostima i nedostacima mogućih opcija za reformu penzijskog sistema; uvođenje novog zakona o državnoj penziji, kojim će se definirati parametri sistema; usklađivanje zakona FBiH i RS; usmjerenost na sektore u kojima zanimanja karakteriziraju poslovi bez ikakvih beneficija (poljoprivreda npr.); smanjenje aktivnosti neformalne ekonomije koja nudi poslove bez ikakvih ili sa neadekvatnim beneficijama i naknadama; rješavanje jaza

između nadležnosti za utvrđivanje politika (entitetski nivo) i nadležnosti za finansiranje (određene beneficije i naknade finansiraju kantoni i/ili općine); alociranje većih rashoda iz vladinog budžeta za potrebe ublažavanja siromaštva (DEP predlaže 341 miliona KM godišnje); pojednostavljivanje uvjeta za prijavljivanje za naknade i beneficije iz sistema penzijske i socijalne zaštite; jačanje centara za socijalni rad (značajnije finansiranje, obuka, popunjavanje osobljem); zakonsko reguliranje obavezne razmjene informacija između institucija penzijskog i sistema socijalne zaštite te poreznih institucija; te osiguravanje građanima prava i načina za pristupanje vlastitim informacijama iz ove oblasti.

UNDP, Glas tihe većine: slike sadašnjosti i vizije budućnosti Bosne i Hercegovine (2007.)

Oxford Research International je 2007. godine, u ime Razvojnog programa Ujedinjenih nacija i podršku Vlade Kraljevine Holandije, proveo najsveobuhvatnije i najdetaljnije ispitivanje društvenog i političkog stanja u BiH ikada poduzeto. Rezultat ovog istraživanja je izvještaj pod nazivom *Glas tihe većine: slike sadašnjosti i vizije budućnosti Bosne i Hercegovine*. Izvještaj je obuhvatio teme poput općeg blagostanja, raseljenosti, dijaspore i povratka; svijeta politike; promjena i budućnosti; vanjskog utjecaja i međunarodne zajednice; korupcije, samoidentifikacije; medija i korištenja medija. Neki od osnovnih nalaza u izvještaju uključuju činjenicu o izuzetno niskom nivou društvenog i povjerenja u institucije u BiH; da je veliki dio mladih ljudi razočaran i želi napustiti zemlju; i da je premda u zemlji postoji širokoprisutan konsenzus o potrebi za političkim promjenama, malo konsenzusa o tome u kojem smjeru te promjene trebaju ići. Pored toga, izvještaj je utvrdio snažnu tendenciju onih s isključivim identitetima, za koje postoji dva puta više vjerovatnoće da će posegnuti za nasiljem u svrhu ostvarenja političkih ciljeva od drugih.

UNDP, Godišnji izvještaj Sistema ranog upozoravanja (2007.)

Godišnji izvještaj Sistema ranog upozoravanja za 2007. godinu pokazuje da je 2007. bila godina velikih političkih borbi, posebno između srpskih i bošnjačkih političkih lidera te sve veće zabrinutosti i uključenosti međunarodne zajednice. Navedeno je popratio i sveprisutan osjećaj institucionalnog zastoja, posebno na državnom nivou i skoro potpuni nedostatak napretka u vezi s reformama ili članstvom u EU. Situaciju je dodatno pogoršalo sve lošije ekonomsko okruženje. Do kraja godine to se jasno odrazilo i na etničke odnose i na društvenu/socijalnu stabilnost. To se međutim odrazilo i na indekse stabilnosti, u kojima je, u četiri od pet indeksa tokom godine, došlo do velikog pada, pri čemu su oni doživjeli dosad najniže zabilježene vrijednosti. Premda su dešavanja u zadnjem mjesecu u godini donekle poboljšali stanje, i dalje postoji razlog za zabrinutost. Najznačajnija lekcija naučena iz ove godine je u kojoj su mjeri doista neizvedivi institucionalni aranžmani u Bosni i Hercegovini. Uzalud je potrošena još jedna godina, uz sva nastojanja da se stvore funkcionalnije institucije, isfrustrirana kombinacijom političke neodgovornosti, sistemskih neuspjeha i pokušaja da se smanji i povuče aktivni angažman međunarodne zajednice (umjesto usmjeravanja i/ili facilitacije) u procesima odlučivanja.

UNICEF, Istraživanje višestrukih indikatora za 2006. (MICS 2006), (2007.)

UNICEF podržava domaće vlasti u zemljama širom svijeta u realizaciji istraživanja, višestrukih indikatora svakih pet godina. Takva istraživanja koje je moguće upoređivati na međunarodnom planu, prikupljaju podatke o ženama i djeci u nizu oblasti značajnih za njihovo zdravlje i razvoj. U BiH, UNICEF je u provođenju ove studije saradivao sa entitetskim zavodima za javno zdravstvo, DEP-om i agencijama za statistiku, a studija je provedena sa 6,000 domaćinstava (50% domaćinstava sa djecom i 50% bez djece) u 2006. Godini. Neki od osnovnih rezultata su da 59.4 procenata domaćinstava u BiH nemaju djece, posebno domaćinstva u najsiromašnijim kvintilima stanovništva (70.4 posto). MICS 2006 je mjerio kvazi-opće prijavljivanje djece u zemlji pri rođenju (99.5 posto), ali zbog metodoloških razloga u uzorku nisu bila zastupljena romska domaćinstva. U poređenju sa podacima iz 2000. godine, neto stopa pohađanja osnovne škole porasla je sa 94 posto na 98.4 posto, ali je stopa pohađanja u prvom razredu smanjena sa 94 na 90.7 posto. Stopa pohađanja predškolskog obrazovanja je jedna od najnižih u regiji - 6.4 posto. Ukupna stopa potpune imunizacije iznosi svega 61.2 posto, uz to da se stopa obuhvaćenosti polio vakcinacijom smanjila na 79 posto, dok je stopa vakcinacije protiv ospica porasla sa 25 na 75 posto. Svega 17.6 posto djece je koja su do šest mjeseci isključivo dojena, dok je svega njih 20.4 posto u dobi od 0 do 11 mjeseci dobivalo adekvatnu ishranu. Što se nasilja u porodici tiče, 35.6 posto djece u dobi od 2 do 14 godina je bilo kažnjavano barem jednim oblikom psihološkog ili fizičkog kažnjavanja od strane majke ili drugog člana domaćinstva. MICS 2006 je potvrdio stepen pozitivne korelacije između obrazovanja roditelja i nasilja, jer žene s niskim stepenom obrazovanja pokazuju tendenciju prihvatanja nasilja u porodici i fizičkog kažnjavanja. I konačno, od svih žena koje su prijavile da su imale seksualne odnose s povremenim partnerom, svega njih 71 posto je pri zadnjem seksualnom odnosu sa povremenim partnerom koristilo kondom. Pripreme za naredno MICS istraživanje počet će 2009. godine.

UNICEF, Procjena utjecaja mogućeg povećanja cijena električne energije u Bosni i Hercegovini na prava djece u Bosni i Hercegovini (CRIA), (2007.)

UNICEF i Save the Children Velike Britanije usvojili su metodologiju procjene socijalnog i utjecaja na siromaštvo i primijenile ih na djecu. U partnerstvu s DEP-om su, kroz procjenu utjecaja na prava djece ispitivani mehanizmi pomoću kojih se domaćinstva sa djecom i odgovarajuće službe nose sa postojećim stanjem u kontekstu povećanja cijena i troškova za energiju. Troškovi domaćinstva za energiju (oko 10-12 posto od raspoloživih prihoda) u BiH su visoki u poređenju s drugim zemljama OECD-a. Procjena utjecaja na prava djece u smislu utjecaja promjena u cijeni električne energije na djecu utvrdila je da će povećano ekonomsko opterećenje na porodice umanjiti kvalitet i pristup zdravstvenim i uslugama socijalne zaštite te obrazovanju. Povećanje cijena energije, rezanje potrošnje domaćinstava za hranu i higijenske potreštine, kao i štednja na potrebama djece i porodica, što će posebno pogoditi ona domaćinstva koja žive ispod ili tek iznad granice siromaštva.⁹⁹ Starija će se djeca možda naći u riziku od ispisivanja iz škola kako bi pomogla svojim porodicama. Istraživanje o institucijama i službama odgovornim za zaštitu djece sugeriraju da bi čak i blaga povećanja

⁹⁹ odnosno domaćinstva sa dvoje, troje ili više djece; izbjeglice i interno raseljene osobe; domaćinstva s dvoje djece; domaćinstva u kojima je glava porodice mlađa od 25 godina; nezaposlene osobe; te domaćinstva u kojima glava domaćinstva ima završenu samo osnovnu školu.

u cijeni električne energije mogla dovesti do rezova u smislu kvaliteta usluga, smanjene dostupnosti ovih usluga i/ili povećanja u cijenama naknada za korisnike te time smanjenih mogućnosti pristupa uslugama od strane siromašnijih porodica.

UNICEF BiH, Joint Country-Led Evaluation of Child-focused Policies within the Social Protection Sector in Bosnia and Herzegovina (CLE) – Zajednička evaluacija politika s fokusom na djecu u sektoru socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini, (2007.)

Direkcija za ekonomsko planiranje (DEP) Vijeća ministara Bosne i Hercegovine (BiH) i UNICEF su odlučili zajednički provesti Zajedničku evaluaciju (CLE) kako bi procijenili značaj, djelotvornost, učinkovitost i održivost politika s fokusom na djecu u okviru Srednjoročne razvojne strategije BiH (MTDS) za period 2004-2007. Evaluacijom je također procjenjivan i doprinos UNICEF-a, a imala je cilj prikupiti činjenice i informacije za izradu novih državnih politika socijalne zaštite kao i buduće uloge UNICEF-a. Evaluacijom je utvrđeno da je MTDS osigurao platformu relevantnim domaćim i međunarodnim akterima za angažiranje u procesima izrade i usvajanja politika zasnovanih na činjenicama i informacijama fokusiranih na prioritetna pitanja, poput socijalne zaštite. Utvrđeno je kako na efikasnost i djelotvornost sistema socijalne zaštite utječu brojna pitanja vezana za upravu/upravljanje. Osnovno ograničenje je predstavljala činjenica da su se politike u sektoru socijalne zaštite definirale na entitetskim, ili pak razinama općine ili distrikta. Slaba državna koordinacija je otežala identificiranje djelotvornih ulaznih tačaka za odgovarajući utjecaj na sektorske politike. Tako je npr. onemogućena implementacija jednoobraznih – jedinstvenih standarda u vezi s dječjim doplatkom u cijeloj zemlji. Kao rezultat toga, među kantonima variraju uvjeti, vrsta i stopa naknada/beneficija, pri čemu samo bogatiji kantoni osiguravaju puni set naknada/beneficija. Najsiromašniji kantoni često nisu u stanju svojim najznačajnijim građanskim strukturama osigurati adekvatnu podršku. Premda su se veze između procesa izrade i usvajanja politika na različitim nivoima pojavile kao izazov, dinamika aktivnosti uz podršku UNICEF-a, poput reforme sistema dječje zaštite stvorila je potrebni zamah za pokretanje promjene politike na višem nivou. U rascjepkanom i višeslojnom sistemu ključno je više podrške dati vertikalnoj integraciji. Podrška UNICEF-a na jačanju prenošenja povratnih informacija iz iskustava na lokalnom nivou do zaduženih za donošenje politika na centralnom nivou, ocijenjena je pozitivno.

UNICEF BiH, Biobiheviorna studija među injkcionim korisnicima droga (BSS), (2007)

Prvo populacijsko istraživanje o prevalenciji HIV-a i drugih vertikalno i spolno prenosivih infekcija (STI) među injkcionim korisnicima droga (IDU) provedeno je u Sarajevu, Banjaluci i Zenici. Rezultati na uzorku od 780 ispitanika pokazuju da je procijenjenih 50% injkcionih korisnika droga u Sarajevu i nešto više od četvrtine u Zenici prvi put u seksualne odnose stupilo u dobi ispod 15 godina. Kao značajan faktor u oblikovanju socioekonomske stvarnosti ove populacije utvrđen je visok nivo nezaposlenosti. Procijenjeno je da je oko trećina populacije injkcionih korisnika droga razmjenjivala opremu za injketiranje u mjesecu prije istraživanja, dok je više od polovine ispitanika koristilo već korištene igle – što ukazuje na visok nivo rizika od prijenosa infekcije. Prosječna dob kada su prvi put uzeli drogu bilo koje vrste kretala se u rasponu od 15 do 17

godina, dok je prosječna dob prvog injekcionog uzimanja droge bila 20 godina. Korištenje kondoma tokom najrecentnijih seksualnih odnosa s povremenim partnerom kretalo se od 65% u Sarajevu, do svega 42,5% u Banjaluci i 41,5 u Zenici. Premda je veoma mali broj injekcionih korisnika droga koji su se prilikom testiranja pokazali pozitivnim na HIV, čemu razlog može biti nizak nivo prevalencije HIV-a i STI unutar njihovih mreža seksualnih i kontakata na planu korištenja droga, rezultat istraživanja ukazuje na urgentnu potrebu da se poveća pružanje usluga smanjenja štete i informiranja injekcionih korisnika droga. Postoji i značajna potreba da se takve usluge aktivno promoviraju injekcionim korisnicima droga, s obzirom da većina njih nije poznavala nijednu službu podrške u svojim gradovima, dok dosta njih nije znalo ni gdje mogu dobiti test na HIV.

UNICEF BiH, Analiza zakonodavstva o pitanju pristupa informacijama i uslugama od strane adolescenata. Pregled zakonodavstva, politika i prakse: zakonsko uređivanje pristupa adolescenata informacijama i zdravstvenim uslugama koje se odnose na HIV/AIDS i spolno prenosive bolesti u BiH, UNICEF BiH, (2007.)

Rascjepkanost struktura uprave u BiH rezultirala je nestandardiziranim pružanjem usluga u brojnim sektorima. U sektoru zdravstva nije provedena nijedna procjena o pristupu adolescenata informacijama i uslugama značajnim za zaštitu njihovog zdravlja. Ova je analiza istaknula da je, iako zakoni osiguravaju najviše standarde zaštite ljudskih prava i prava na zdravstvenu zaštitu, privatnost i informiranje, vidljiva značajna nedosljednost u implementaciji propisa u svim dijelovima BiH, što dovodi do diskriminacije i isključenosti. Utvrđeno je da nevladine organizacije i zvanični sistem zdravstvene zaštite ne srađuju te da adolescenti često nisu svjesni intervencija za koje podršku osiguravaju nevladine organizacije. Štaviše, i onih nekoliko publikacija koje se bave HIV-om/AIDS-om nisu široko dostupne mladima u zemlji. U analizi se daje preporuka: usklađivanje zakonodavstva i prakse širom cijele zemlje, usvajanje zakona o pravima pacijenata u BiH te strategije za borbu protiv zloupotrebe droga; implementacija Strategije za sprječavanje i borbu protiv HIV-a/AIDS-a te dekriminalizacija prostitucije. U saradnji sa masovnim medijima i vjerskim zvaničnicima, aktivnosti državnih i entitetskih institucija trebale bi se fokusirati na podizanje svijesti među širom javnosti o pravima djece i mladih te o borbi protiv predrasuda vezanih za reproduktivno i seksualno zdravlje, te posebno, prava na nediskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije.

UNICEF, Osnovno i srednje obrazovanje u BiH, analiza kvaliteta budžeta (2007.)

UNICEF je u 2007. godini proveo analizu svih budžetskih alokacija namijenjenih osnovnom i srednjem obrazovanju. Obrazovni sistem je izuzetno složen, pri čemu je odgovornost data nižim nivoima vlasti – entitetskom nivou u RS-u, Distriktu Brčko, te kantonalnom nivou u FBiH. Među općinama i ministarstvima finansija ne postoji jasna koordinacija politika, praksi i finansijskih davanja, dok se sektor obrazovanja u BiH finansira iz 13 budžeta. Proces budžetiranja od strane obrazovnih institucija nije jasno dokumentiran/transparentan niti zasnovan na rezultatima. U stvari, i godišnje budžete i srednjoročne projekcije budžeta izračunavaju, na osnovu historijskih trendova iz prethodnih godina, nadležna ministarstva

obrazovanja, a u proces nisu direktno uključene škole. U prosjeku uzevši, sredstva za plaće i naknade učiteljima i nastavnicima predstavljaju preko 80% od ukupnih sredstava koje se dodjeljuju sektoru obrazovanja, što u znatnoj mjeri ograničava iznose koji preostaju za ulaganja u infrastrukturu, profesionalno usavršavanje nastavnog osoblja i druge troškove neophodne za kvalitetnu nastavu. Troškovi za energiju, odnosno za grijanje i električnu energiju, predstavljaju najveći udio u ukupnim materijalnim troškovima. Stoga, premda škole mogu predložiti neke dodatne stavke i aktivnosti, nije vjerovatno da će ovi zahtjevi biti i odobreni. Analizom se predlaže racionaliziranje školske mreže kroz spajanje sličnih škola¹⁰⁰, promoviranje autonomije škola u planiranju i upravljanju resursima te podsticanje budžetiranja koje bi se zasnivalo na rezultatima, kao i podizanje omjera učenika po nastavniku kako bi se smanjio omjer udjela u budžetu namijenjenog plaćama.

Zaključci 35. sjednice CEDAW odbora za Bosnu i Hercegovinu, 2006.

“Odbor zahtijeva od države članice da ispuni svoje obaveze prema Konvenciji kako bi se bez odlaganja ukinula diskriminacija protiv žena i žene uključile u sve procese političke, ekonomske i društvene transformacije na državnom, entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou; da se osigura stvarna validnost prava iz Konvencije pred svim domaćim sudovima i u drugim mehanizmima; da se ubrza proces usklađivanja zakona s ciljem ispunjavanja obaveza prema Zakonu o jednakopravnosti spolova, da se prioritet da prikupljanju podataka i uključivanju sveobuhvatnih, prema spolu disagregiranih statističkih podataka u sljedećem izvještaju kako bi se osigurala cjelovita slika stvarnog uživanja ljudskih prava od strane žena, itd.”

“Odbor je zabrinut zbog zadržavanja duboko ukorijenjenih, tradicionalnih patrijarhalnih stereotipa u vezi s ulogama i odgovornostima žena i muškaraca u porodici i širem društvu, koji se odražavaju u izborima žena u obrazovanju, njihovom položaju na tržištu rada te niskom stepenu njihovog sudjelovanja u političkom i javnom životu.

Premda su u obzir uzeta nastojanja Agencije za jednakopravnost spolova na inkorporiranje rodne/gender perspektive u srednjoročnu razvojnu strategiju za smanjenje siromaštva, Odbor je i dalje zabrinut i smatra da postoje grupe žena, pogotovo onih koje su samohrane glave domaćinstava, starije žene, interno raseljene žene, povratnice, žene s invaliditetom te žene pripadnice manjina, uključujući žene Romkinje, na koje siromaštvo ima posebno nepovoljan i negativan utjecaj.”

¹⁰⁰ Škole srednjeg usmjerenog obrazovanja predstavljaju jedan od najvećih tereta u budžetu sektora obrazovanja jer većina njih predstavlja zaostatak iz starog sistema. U Kantonu Sarajevo postoji 80 različitih obrazovnih profila srednjeg usmjerenog obrazovanja, od kojih 50 predstavljaju trogodišnji programi usmjerenog obrazovanja koji ove škole nude.

Kompilacija nalaza i preporuka za Bosnu i Hercegovinu datih od strane tijela UN-a zaduženih za praćenje provođenja međunarodnih sporazuma za 2006.

“Kompilacija preporuka UN-ovih tijela za praćenje međunarodnih sporazuma” predstavlja jedinstvenu zbirku preporuka koje je izdalo šest tijela UN-a za praćenje međunarodnih sporazuma o implementaciji odgovarajućih međunarodnih standarda ljudskih prava tokom 2005. i 2006. godine.

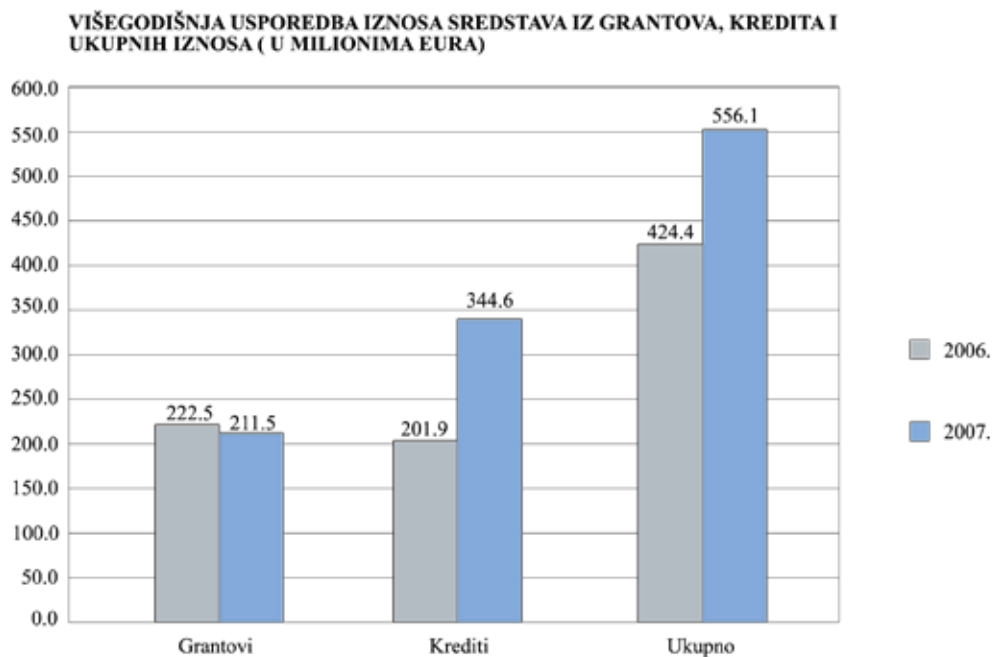
Bosna i Hercegovina je postala nezavisna 6. aprila 1992. godine te kao zemlja nasljednica bivše SFRJ automatski je postala članica Sporazuma o ljudskim pravima, koji je potpisala bivša SFRJ. Tako je BiH ratificirala glavne međunarodne sporazume o ljudskim pravima: Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima (CCPR) uz dva fakultativna protokola, Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i političkim pravima (CESR), Konvenciju o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (CERD), Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i fakultativni protokol, Konvenciju protiv mučenja i drugog okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana (CAT), Konvenciju o pravima djeteta (CRC) i dva fakultativna protokola te Konvenciju o zaštiti prava svih radnika – migranata i članova njihovih porodica. Ovi međunarodni dokumenti su u cijelosti integrirani u zakonodavstvo BiH i spominju se u Aneksu I Ustava BiH.

Ova kompilacija je sačinjena, između ostalog, i kako bi se UNCT-u pomoglo u pripremi analitičkih i programskih okvira, poput CCA, UNDAF, monitoringu i izvještavanju o milenijumskim razvojnim ciljevima kao i nevladinim organizacijama i civilnom društvu u planiranju njihovih aktivnosti na promoviranje, praćenju i zaštiti ljudskih prava. Cjelovita kompilacija dostupna je na:

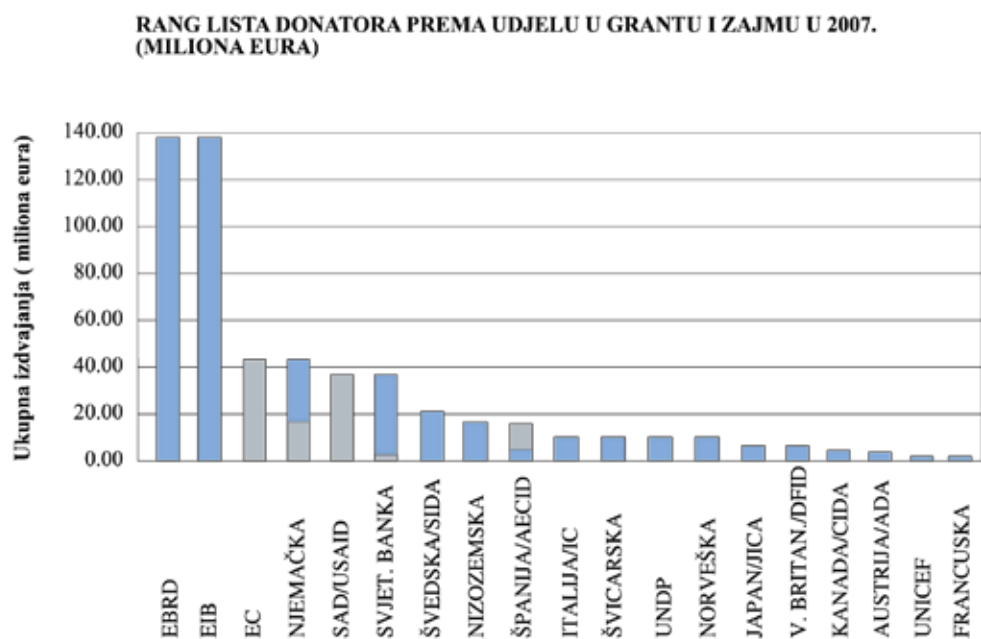
<http://www.ohchr.org/EN/countries/ENACARregion/Pages/BAIndex.aspx>.

Aneks 3: Grafikoni iz Izvještaja o aktivnostima donatora

Trendovi u donatorskoj pomoći: Distribucija sredstava – grantovi i krediti

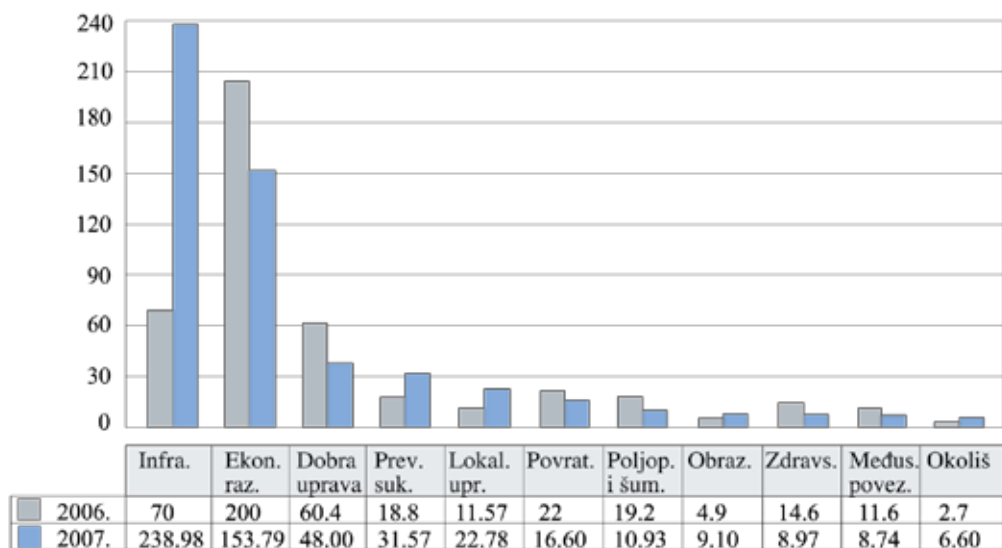


Trendovi u donatorskoj pomoći: po agencijama



Trendovi u donatorskoj pomoći: po sektorima

USPOREDBA UDJELA SEKTORA U 2006. I 2007. (U MILIONIMA EURA)



Aneks 4: Realizacije Milenijumskih razvojnih ciljeva

Procjena dosadašnjeg napretka zemlje u postizanju MDG	Cilj već ostvaren (100%)	Velika vjerovatnoća da će cilj biti ostvaren (dosadašnji napredak – ostaverno 50% ili više)	Cilj je moguće ostvariti ako se uvedu određene promjene (promjene politika npr.) (napredak otprilike 25%-49%)	Mala vjerovatnoća da će cilj biti ostvaren (dosadašnji napredak manje od 25%)
CILJ 1: Eliminiranje krajnjeg siromaštva i gladi		X		
Podcilj 1: Siromaštvo		X		
Podcilj 2: Glad	X			
CILJ 2: Postizanje sveobuhvatnosti osnovnog obrazovanja			X	
CILJ 3: Unapređenje jednakosti spolova i podrška ženama		X		
CILJ 4: Smanjenje smrtnosti djece		X		
CILJ 5: Unapređenje zdravlja majki		X		
CILJ 6: Suzbijanje HIV-a/ SIDE, malarije i drugih bolesti		X		
Podcilj 7: HIV/AIDS		X		
Podcilj 8; Malarije i druge bolesti		X		
CILJ 7: Osiguranje održivosti okoliša			X	
Podcilj 9: Održivi razvoj			X	
Podcilj 10: Održiv pristup zdravoj i sigurnoj pijačoju vodi		X		
Podcilj 11: Unapređenje života stanovnika slamova		X		
DODATNI CILJ(EVI) (Overall) (Ako je primjenjivo)				

(Izvor: UNDP BiH, Ažurirani podaci o realizaciji MDG - MDG Monitor Update: 7. maj 2007.)

Aneks 5: UN-ovi programi za prijenos u novi UNDAF

UN-ovi programi za koje se očekuje da budu preneseni u novi UNDAF za BiH

Agencija	Naziv programa/projekta	Područje intervencije	Trajanje (navesti daljnje faze programa ako slijede)	Budžet (navesti daljnje faze programa ako slijede)
UNDA, UNESCO, UNEP, FAO, UNV	MDGF: Integriranje upravljanja okolišem/životnom sredinom: povezivanje lokalnih i nacionalnih aktivnosti u Bosni i Hercegovini	Okoliš	2008-2011. (ne očekuju se daljnje faze)	5.5 miliona USD (ne očekuju se daljnje faze)
UNICEF, UNDP, UNESCO	MDGF: Unapređenje kulturalnog razumijevanja u BiH	Kultura i razvoj	2008-2011. (ne očekuju se daljnje faze)	8 miliona USD (ne očekuju se daljnje faze)
UNDP, UNICEF	MDGF: Osiguranje pristupa vodi kroz institucionalni razvoj i infrastrukturu	Ekonomsko upravljanje	2009-2011.	4.45 miliona USD
UNICEF, UNDP, UNFPA, IOM	MDGF: Program zapošljavanja i zadržavanja mladih u BiH	Mladi, zapošljavanje i migracije	2008-2011. (ne očekuju se daljnje faze)	6.8 miliona USD
UNDP, UNESCO	UNTFHS: Zbližavanje zajednica kroz projekte smanjenja siromaštva	Ljudska sigurnost/ socijalna uključenost	2008-2011.	2.2 miliona USD
UNICEF	Jačanje sistema društvene zaštite i inkluzije za djecu u BiH	Socijalna zaštita	2008-2010.	6.5 miliona USD
UNICEF	UNICEF Integrirani program upozoravanja na mine i prevencije rizika od malog oružja	Upozoravanje na mine	2007-2010.	900,000 USD
IOM	Potpomognuti dobrovoljni povratak zadržanih migranata u BiH	Upravljanje migracijama	2008-2010.	500,000 CHF
IOM	Izgradnja kapaciteta, informiranje i podizanje svijesti u svrhu promoviranja legalnih migracija na Zapadnom Balkanu AENEAS (regionalni)	Radne migracije	2008-2010.	1,4miliona EURA uključujući~ 75,000 EUR za IOM BiH
UNDP	Jačanje bh kapaciteta za strateško planiranje i razvoj	Demokratska uprava - PAR	2008-2010.	2,490,656.66
UNDP	e-Vlada u Vijeću ministara BiH	Demokratska uprava - ICT4D	1. faza 2006-2008. 2. faza 2008-2009. 3. faza 2009-2010.	1. faza 1,348,667 USD 2. faza 1,386,000 USD 3. faza 4,700,000 USD (ili 3 miliona EURA)
UNDP	Integrirani program lokalnog razvoja	SOCIJALNA UKLJUČENOST – Lokalne politike i intervencije	2007-2010	3,130,000 USD
UNDP	Sistem treninga za lokalnu upravu u BiH	SOCIJALNA UKLJUČENOST - Lokalne politike i intervencije	2007-2011	2,150,944 USD

Agencija	Naziv programa/projekta	Područje intervencije	Trajanje (navesti daljnje faze programa ako slijede)	Budžet (navesti daljnje faze programa ako slijede)
UNDP	Program oporavka regije Srebrenica	SOCIJALNA UKLJUČENOST - Lokalne politike i intervencije / Razvoj zasnovan na posebnostima područja	1. faza 2002-2006. 2. faza 2006-2009. 3. faza 2009-2012.	1. faza 13,233,941 USD 2. faza 11,352,582 USD 3. faza 12,000,000 USD
UNDP	Program smanjenja malog oružja i municije		2005-2011.	2,384,865 USD plus 7,948,129 USD
UNDP	Koordinirani nacionalni odgovor na HIV/AIDS (Globalni fond za borbu protiv AIDS-a, tuberkuloze i malarije – primarni primalac)	Ljudska sigurnost	1. faza 2006-2008. 2. faza 2009-2010.	1. faza 4,835,385 USD 2. faza 6,200,000 USD
UNDP	Daljnje jačanje DOTS strategije u BiH (Globalni fond za borbu protiv AIDS-a, tuberkuloze i malarije – primarni primalac)	Ljudska sigurnost	1. faza 2007-2009. 2. faza 2010-2011.	1. faza 2,715,486 USD 2. faza 3,300,000 USD
ILO	Konsolidiranje zakonskih i institucionalnih temelja socijalnog dijaloga u zemljama Zapadnog Balkana i Moldaviji	Socijalni dijalog (Uprava, ljudska prava)	2008-2010.	2,269,288 USD



Tim Ujedinjenih nacija
u Bosni i Hercegovini

**ZAJEDNIČKA
PROCJENA STANJA
2008**

Tim Ujedinjenih nacija u BiH
Ured UN Rezidentnog koordinatora
Maršala Tita 48, 71 000 Sarajevo
Tel: (+ 387 33) 563 800, Fax: (+ 387 33) 552 330
www.un.ba

Decembar 2008